

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för ekonomi

Dikohotell

- Samarbete för en lönsammare betesbaserad
nötköttsproduktion

Collaboration to improve profitability in pasture-based
beef production

Mattias Gotting

Dikohotell

- **Samarbete för en lönsammare betesbaserad nötköttsproduktion**

Collaboration to improve profitability in pasture-based beef production

Mattias Gotting

Handledare: Hans Andersson, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för ekonomi

Examinator: Karin Hakelius, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för ekonomi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grund C

Kurstitel: Självständigt arbete i företagsekonomi

Kurskod: EX0538

Program/utbildning: Agronomprogrammet, ekonomisk inriktning

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2011

Serienamn: Examensarbete

Nr: 651

ISSN 1401-4084

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: nötköttsproduktion, samarbete, betesskötsel, resursutnyttjande

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för ekonomi

Förord

Jag vill rikta ett tack till flera personer som varit viktiga i genomförandet av denna studie. Upprinnelsen till denna studie var en diskussion med Janne Pettersson på Rådgivarna i Sjuhärad då jag fick reda på att lantbrukare i trakten sökte möjligheter att öka lönsamheten i sina lantbruksföretag genom samarbete. Det fanns en grupp lantbrukare som visat intresse för projekt av den här typen och jag tyckte det verkade intressant.

Jag vill tacka dessa lantbrukare som ställde upp på intervjuer och gjorde det möjligt för mig att genomföra denna studie. Intervjuerna var ett trevligt inslag i mitt arbete och utvecklades till väldigt intressanta diskussioner.

På Rådgivarna i Sjuhärad vill jag främst tacka Janne Pettersson, Ola Hallin och Claes Krokeus för hjälp på vägen, intressanta möten och diskussioner. Möjligheten att göra ett projekt av detta slag har varit motiverande och lärorik.

Jag vill rikta ett tack till min handledare vid SLU, professor Hans Andersson som har varit behjälplig och intresserad av mitt projekt samt det resultat den visat.

Slutligen vill jag tacka Carl-Martin Andersson för många givande diskussioner och hjälp i mitt arbete med driftsplanerna.

Uppsala, april 2011

Mattias Gotting

Abstract

Sweden has stated some environmental goals for the preservation of natural and cultural values that encourage use of pastureland. Despite these goals the supply of pastureland is larger than the access of grazing animals. This together with the declining Swedish beef production suggests a potential for an increased number of cattle in Sweden. But the strained profitability of livestock production pushes production in the opposite direction. Most of the beef producing farms are operated in spare time and the largest share of their income originates from off-farm income. The average age of the farmers is high and many of them will probably quit their business not too far from now. The profitability is low and the working conditions are often not attractive.

The decreasing production of beef in Sweden and the decline of agriculture in the forest regions gave rise to this study of six farms in the forest dominated regions of Götaland in Sweden. The aim of this study is to identify which resources the six companies' control and how the use of them could be improved.

Collaboration within the agricultural sector is common in terms of machinery collaboration but is not often seen when constructing buildings or barns. This aspect is further investigated by this study.

To examine the best strategies for maintaining livestock production and the best use of the existing resources, such as pastureland, an analysis of the six farms has been made. The analysis has identified the resources by separating them into six categories: Human, financial, physical, technical, reputation and organizational resources.

Five of the six farms are operated on a part time basis. Many of the farmers are considering the future and aim of their business. The study shows that the current business is labor consuming and it is possible to decrease the workload by creating a joint company and construction of a barn. However, it is important to pay attention to the cost of construction so that it does not exceed the reduction of labor costs.

Sammanfattning

De miljömål som Sverige har satt upp för bevarande av värdefulla natur- och kulturvärden uppmuntrar till skötsel av naturbetesmarker. Tillgången på naturbetesmarker överstiger dock tillgången på betande djur. Detta tillsammans med den minskade självförsörjningsgraden på nötkött kan tyda på att det finns utrymme för ett större antal nötkreatur i Sverige.

Den allt sämre lönsamheten leder dock produktionen i motsatt riktning. De flesta nötköttsföretagen bedrivs som fritidsjordbruk där den huvudsakliga försörjningen kommer från annat arbete än lantbruk. Medelåldern bland lantbrukarna är hög och många kommer förmodligen att avveckla sin verksamhet inom en inte allt för avlägsen framtid. Ersättning för insatt arbete är låg och arbetsförhållandena ofta inte så tilltalande.

Den minskade nötköttproduktionen i Sverige och jordbrukets tillbakagång i skogsbygden föranleder denna studie av sex gårdar i Götalands skogsbygder. Studien syftar till att identifiera vilka resurser som de sex lantbruksföretagen besitter och hur utnyttjandet av dem kan förbättras genom samarbete.

Samarbete inom lantbrukssektorn förekommer ofta i form av maskinsamarbeten i större eller mindre omfattning, dock finns det inte lika många exempel på byggnation av gemensamma stall, vilket denna studie avser att närmare undersöka.

För att analysera vilka strategier som är att föredra för att på bästa sätt utnyttja de befintliga resurserna har en analys genomförts av de sex företagen. I analysen har resurserna identifierats genom uppdelning i sex kategorier: mänskliga, finansiella, fysiska, tekniska, omvärld/rykte och organisatoriska resurser.

Fem av de av sex gårdarna bedrivs som deltidjordbruk. Flera av lantbrukarna funderar över framtiden för sin verksamhet och sin målsättning. Resultatet av undersökningen visar att driften i de sex företagen är arbetsintensiv och arbetsinsatsen skulle kunna minskas betydligt genom bildandet av ett gemensamt driftsbolag och byggnation av ett gemensamt stall, dock är det viktigt att beakta byggnadskostnaden så att den inte ”äter upp” värdet av arbetsbesparingen.

Innehållsförteckning

1 INTRODUKTION	1
1.1 BAKGRUND	1
1.2 PROBLEMFÖRMULERING	2
2. METOD	4
2.1 VAL AV METOD	4
2.2 LITTERATURGENOMGÅNG	4
2.3 VAL AV FALLFÖRETAG	5
2.4 INTERVJUNS UTFORMNING	5
2.5 DRIFTSPLAN	5
2.6 DISPOSITION	5
3. LITTERATURSTUDIE	7
3.1 LITTERATURGENOMGÅNG	7
3.1.1 <i>Samarbete inom lantbruket</i>	7
3.1.3 <i>Lantbruksföretagandet</i>	8
4. TEORI	9
4.1 RESURSBASERAD TEORI	9
4.2 KONTRAKTSTEORI	10
5. INTERVJUSAMMANSTÄLLNING	12
5.1 FÖRETAG 1	12
5.1.1 <i>Mänskliga resurser</i>	12
5.1.2 <i>Finansiella resurser</i>	13
5.1.3 <i>Fysiska resurser</i>	13
5.1.4 <i>Teknologiska resurser</i>	14
5.1.5 <i>Omvärd, rykte</i>	14
5.1.6 <i>Organisatoriska resurser</i>	14
5.2 FÖRETAG 2	15
5.2.1 <i>Mänskliga resurser</i>	15
5.2.2 <i>Finansiella resurser</i>	16
5.2.3 <i>Fysiska resurser</i>	16
5.2.4 <i>Teknologiska</i>	17
5.2.5 <i>Omvärd, rykte</i>	17
5.2.6 <i>Organisatoriska resurser</i>	17
5.3 FÖRETAG 3	18
5.3.1 <i>Mänskliga resurser</i>	18
5.3.2 <i>Finansiella resurser</i>	18
5.3.3 <i>Fysiska resurser</i>	18
5.3.4 <i>Teknologiska resurser</i>	19
5.3.5 <i>Omvärd, rykte</i>	19
5.3.6 <i>Organisatoriska resurser</i>	19
5.4 FÖRETAG 4	19
5.4.1 <i>Mänskliga resurser</i>	19
5.4.2 <i>Finansiella resurser</i>	20
5.4.3 <i>Fysiska resurser</i>	20
5.4.4 <i>Teknologiska resurser</i>	21
5.4.5 <i>Omvärd, rykte</i>	21
5.4.6 <i>Organisatoriska resurser</i>	21
5.5 FÖRETAG 5	22
5.5.1 <i>Mänskliga resurser</i>	22
5.5.2 <i>Finansiella resurser</i>	23
5.5.3 <i>Fysiska resurser</i>	23
5.5.4 <i>Teknologiska resurser</i>	23
5.5.5 <i>Omvärd, rykte</i>	24

5.5.6	<i>Organisatoriska resurser</i>	24
5.6	FÖRETAG 6.....	24
5.6.1	<i>Mänskliga resurser</i>	24
5.6.2	<i>Finansiella resurser</i>	25
5.6.3	<i>Fysiska resurser</i>	25
5.6.4	<i>Teknologiska resurser</i>	26
5.6.5	<i>Omvärld, rykte</i>	26
5.6.6	<i>Organisatoriska resurser</i>	26
5.7	SAMMANFATTNING AV RESULTAT.....	28
5.8	SAMMANSTÄLLNING AV FÖRETAGENS INTÄKTER FRÅN DJURHÅLLNINGEN.....	32
5.8	SAMMANSTÄLLNING AV FÖRETAGENS INKÖP FÖR DJURHÅLLNINGEN.....	33
5.9	SAMMANSTÄLLNING AV FÖRETAGENS ARBETSÅTGÅNG FÖR ATT HÅLLA DJUREN PÅ STALL OCH BETE.....	34
5.10	SAMMANSTÄLLNING AV FÖRETAGENS AREAL.....	35
6.	FRAMTIDA SCENARIO: DRIFTSBOLAG	36
6.1	TILLGÄNGLIG AREAL.....	36
6.1.2	<i>Lämplig växtföljd</i>	36
6.1.3	<i>Förväntad avkastning</i>	37
6.1.4	<i>Möjlig foderproduktion</i>	37
6.2	DJURANTAL.....	38
6.3	DRIFTSPLAN SAMARBETE.....	38
6.4	KOSTNADER I DRIFTSBOLAGET.....	40
6.4.1	<i>Arbetskostnad</i>	40
6.4.2	<i>Byggnadskostnad</i>	42
6.4.2	<i>Maskinkostnad</i>	44
7.	ANALYS OCH DISKUSSION	46
7.1	IDENTIFIERING AV MÄNSKLIGA RESURSER.....	46
7.2	IDENTIFIERING AV FINANSIELLA RESURSER.....	47
7.3.2	<i>Areal</i>	47
7.3.2	<i>Djuruppfödning</i>	48
7.3.3	<i>Beräkningar nudrift</i>	48
7.3.5	<i>Resursanvändningen</i>	50
7.4	IDENTIFIERING AV TEKNISKA RESURSER.....	50
7.5	IDENTIFIERING AV OMVÄRLD, RYKTE.....	51
7.6	IDENTIFIERING AV ORGANISATORISKA RESURSER.....	52
7.7	MÖJLIGA STRATEGIER FÖR DRIFTSBOLAGET.....	54
7.7.1	<i>Förändrad arbetsituation</i>	54
7.7.2	<i>Förändrat kostnadsläge</i>	55
7.7.3	<i>Befintliga värdefulla resurser</i>	55
7.7.4	<i>Risk</i>	56
8.	SLUTSATSER	57
	REFERENSER	58
	<i>Litteratur och publikationer</i>	58
	<i>Internet</i>	59
	<i>Personliga meddelanden</i>	60
	BILAGA 1: INTERVJUGUIDE	61
	BILAGA 2: DRIFTSPLAN, SAMMANSTÄLLNING	64
	BILAGA 3: RESULTATRÄKNING, DRIFTSPLAN	66
	BILAGA 4: TÄCKNINGSBIDRAG PER DIKO I DRIFTSBOLAGET	68
	BILAGA 5: FLYTGÖDSELSPRIDNING	69
	BILAGA 6: VALLSKÖRD	70

TABELLER

Tabell 1. Tio tumregler vid design av kontrakt	10
Tabell 2. Mänskliga resurser i företagen	28
Tabell 3. Finansiella resurser i företagen	29
Tabell 4. Fysiska resurser i företagen	29
Tabell 5. Tekniska resurser i företagen	30
Tabell 6. Omvärlds- ryktes- resurser i företagen	30
Tabell 7. Organisatoriska resurser i företagen	31
Tabell 8. Intäktsstruktur vid nuvarande driftsinriktning	32
Tabell 9. Kostnader inköpt foder och strö nudrift	33
Tabell 10. Arbetsåtgång i animalieproduktionen i nuvarande drift	34
Tabell 11. Arealfördelning, nudrift	35
Tabell 12. Sammanställning, resurser i företagen	35
Tabell 13. Sammanlagd areal åkermark	36
Tabell 14. Lämplig växtföljd i driftsbolaget	36
Tabell 15. Förväntad avkastning	37
Tabell 16. Möjlig foderproduktion	37
Tabell 17. Betesförbrukning, medelvärde diko	38
Tabell 18. Ensilageförbrukning	38
Tabell 19. Betesförbrukning	38
Tabell 20. Foderbalans	38
Tabell 21. Summa intäkter driftsbolag (200 dikor)	39
Tabell 22. Driftsbolagets maskinkostnader med avskrivningstid på 12 år.	44
Tabell 23. Gödselproduktion i driftsbolaget,	23
Tabell 24. Driftsbolagets kostnader, förnyelse vallar	45
Tabell 25. Driftsbolagets kostnader, vallskörd	45
Tabell 26. Intäkter i nudrift med och utan företag 3 (mjölkproduktion).	48
Tabell 27. Arbetsbehov i nudrift, med och utan företag 3 (mjölkproduktion).	49
Tabell 28. Intäkter per arbetad timme/hektar i nudrift, med och utan företag 3 (mjölkproduktion)	49
Tabell 29. Foderinköp vid nudrift	49
Tabell 30. Aspekter och viktiga frågor som framkom vid intervjuerna	53

FIGURER

<i>Figur 1. Studiens upplägg</i>	5
<i>Figur 2. Driftsbolagets intäkter i procent</i>	40
<i>Figur 3. Samband mellan besättningsstorlek och arbetsbehov.</i>	41
<i>Figur 4. Arbetsåtgång i djurskötsel och foderodling (vall och bete), verklig gård</i>	41
<i>Figur 5. Total tid per djur och dag i olika inhysningssystem resultat från 25gårdar.</i>	42
<i>Figur 6. Total tid i genomsnitt per djur och dag i olika inhysningssystem.</i>	42
<i>Figur 7. Investeringskostnad för nybyggnad för dikor.</i>	43

1 Introduktion

Många lantbruk bedrivs i dagsläget som fritidsjordbruk. Lönsamheten inom nötköttsproduktionen är låg och verksamheten är kapitalintensiv. Är samarbete vägen till en framgångsrikare nötköttsproduktion? Denna studie undersöker ett fall där ett antal lantbrukare diskuterar bildandet av ett eventuellt gemensamt driftsbolag.

1.1 Bakgrund

I Sverige finns idag strax under 500 000 hektar betesmark (Statistiska centralbyrån 1, 2010, s. 59). Denna areal minskar ständigt i och med den strukturomvandling som sker inom lantbruket. Antalet besättningar med nötkreatur minskar och därmed nyttjas även färre av betesmarkerna. Sedan år 1996 har antalet mjölkkor i Sverige minskat med ungefär 89000 till omkring 357000 stycken år 2009 (Hemme et al., 2010, s. 150). Antalet kor för köttproduktion har inte förändrats avsevärt under denna tidsperiod. Från 1995 har antalet dikor ökat från 157 100 (Jordbruksverket, 2006, s. 5) till cirka 192 000 år 2009 (Statistiska centralbyrån 1, 2010, s106), dock har antalet ökat drastiskt sedan 1990 då det endast fanns omkring 75 000. Resultatet av dessa förändringar är ett minskat antal djur som kan hävda Sveriges betesarealer. Även det faktum att besättningarna blir allt större leder till att brukandet av mark centraliseras till den region där djuren finns. Betesmark som ligger allt för långt bort upphör att nyttjas och växer igen.

När det gäller nötköttkonsumtionen är trenden istället positiv. Sedan 1990 har medelkonsumtionen per capita i Sverige ökat från 16,5 kg per person och år till 25,1 kg år 2008 (Statistiska centralbyrån 2, 2010, s. 26). Denna ökade efterfrågan har täckts genom en ökad import.

I dagsläget kommer ungefär 65 % av det svenska nötköttet från mjölkkobesättningar (www, Jordbruksverket 1, 2010). På grund av den vikande trend vi ser i antalet mjölkkor och en allt större andel outnyttjad betesmark borde det finnas utrymme för ett större antal dikor och fler besättningar baserade på nötköttproduktion genom betesdrift. Många av de nötköttproducerade företagen i Sverige är relativt små i förhållande till mjölkbesättningarna. Medeldikobesättningen var 2009 16 kor medan samma siffra för mjölkproducenterna låg omkring 59 kor (Statistiska centralbyrån 1, 2010, s. 96). De flesta lantbruksföretagare med dikor har inkomst och sysselsättning vid sidan av jordbruket och lönsamheten i dessa företag är oftast låg (Kumm, 2006, s. 11). Strukturomvandlingen i denna sektor går långsamt även om medelbesättningsstorleken ökar något varje år.

Medelåldern inom lantbrukarkåren är relativt hög, 22 % är över 65 år medan endast 5 % är yngre än 35år (Statistiska centralbyrån 1, 2010, s. 125). Dikoproduktion är ofta en tidigare mjölkproducents första steg till att trappa ner (Statistiska centralbyrån 3, 2010, s. 12-13). Ofta används gamla stallar byggda för mjölkproduktion för att hysa dikorna. Investeringsutrymmet i nötköttsproduktionen är begränsad och för att få mindre besättningar lönsamma krävs billiga lösningar (Kumm, 2006).

Samarbete inom jordbrukssektorn blir ett allt intressantare alternativ för att minska lantbruksföretagets arbets- och maskinkostnader (Andersson et. al., 2004). Samarbete på maskinsidan är vanligt och det förekommer också att flera lantbrukare bestämmer sig för att bilda gemensamma driftsbolag för att öka lönsamheten och konkurrensförmågan genom att

skapa stordriftsfördelar. I Norge finns många exempel på lantbrukare, oftast grannar, som bildat driftsbolag för att minska bundenheten inom mjölkproduktionen (www, ATL, 2003).

I Götalands skogs- och mellanbygder finns ungefär hälften av Sveriges nötkreatur (www, Jordbruksverket 1, 2010). Den intervjun som gjordes för att få material till denna studie fanns att vallodling dominerar växtföljden, jordbruksmarken består av många skiften och mycket naturbetesmarker (se kapitel 5). I många skogsbygder är det traditionella jordbruket på tillbakagång (Kumm, 2002). Även i vissa delar av trakten där de intervjuade företagen finns syns denna utveckling (pers med. Petersson, 2010). Det finns utrymme för ett större antal dikor än idag för att kunna hävda mer betesmarker i Sverige skriver Naturvårdverket i rapporten: Det framtida jordbruket (Naturvårdsverket, 1997). För att uppfylla målen om landskap, biologisk mångfald måste antalet betande djur öka dramatiskt. Det finns alltså goda möjligheter att bedriva nötköttsproduktion med betesdrift. De miljöstödet som erhålls för betesskötsel verkar positivt på lönsamheten och kan vara den faktor som avgör vinst eller förlust i företaget (Kumm, 2006). Att hyra ut betesdjur diskuteras allt mer (Nötkött, 2008). Markägare utan djur kan söka miljöersättning för naturbeten men måste då se till att de betas, lösningen för dem kan vara att hyra in betesdjur från ett bolag liknande det som kommer beskrivas i denna studie ett sk. ”dikohotell”.

1.2 Problemformulering

För att bevara det öppna landskapet och de värden som detta ger i form av biologisk mångfald, kulturmiljöer osv. krävs en förändring och nytänkande. Antalet betesdjur behöver bli större. Det faktum att självförsörjningsgraden på nötkött är så pass låg ger även det utrymme för en utökad nötköttsproduktion.

Många av företagen som håller nötkreatur med betesdrift är äldre och kommer inom en tioårsperiod troligen att sluta som lantbrukare. Dessa lantbrukare har idag ofta tungarbetade stall för att hålla sina djur vintertid. Detta leder till låg lönsamhet och svårigheter att anlita arbetskraft utifrån. Produktionsenheterna har i många fall svårt att attrahera arbetskraft. Det faktum att många är äldre leder till en kortare planeringshorisont vilket i sin tur ger kortsiktiga lösningar.

Många av lantbruksföretagen är fritidsjordbruk och drivs i syfte att bevara det öppna landskapet kring gården. Miljöersättningarna för betesmarker ger incitament att hävda markerna och på så sätt bevara den biologiska mångfalden. Dock leder en låg lönsamhet till att allt fler väljer att sluta varför det öppna landskapet växer igen. Människor på landsbygden har naturbetesmarker kring sina hus och gårdar men inte tid, intresse eller ekonomisk möjlighet att hålla betesdjur själva.

1.3 Syfte

Med hjälp av kvalitativa intervjuer identifiera vilka resurser som finns inom lantbruksföretag i Götalands skogsbygder och hur dessa resurser ser ut, samt utnyttjas. Studien syftar även till att analysera vilka möjligheter som finns utifrån givna resurser i form av areal, arbete osv. att skapa ett samarbete som frigör tid och ger en bättre lönsamhet samtidigt som det öppna landskapet bevaras.

Studien avser också att identifiera några av de för- och nackdelar som bildandet av ett driftsbolag med byggnation av ett gemensamt stall för vinterhysning av dikor skulle resultera i med avseende på resursanvändningen. En mindre fördjupning sker i de organisatoriska

resurserna där kontraktteoretiska aspekter utreds närmare för att se vilka möjligheter och förutsättningar som finns för att bilda driftsbolaget.

1.4 Avgränsningar

Studien avgränsas till att gälla de sex lantbruksföretag som föder upp nötkreatur, får, har mjölkproduktion och förfogar över åker och betesmark av olika beskaffenhet. Företagen har valts ut därför att de ligger inom ett avstånd som gör det realistiskt att se möjligheter till ett framtida samarbete i form av ett gemensamt stall. Då mängden data från de intervjuade företagen är mycket omfattande och tiden för studien begränsad kommer en del data att standardiseras och bli mer generella och förenklade. För att få en mer fullständig bild och kunna dra mer långt gående slutsatser av detta samarbets konsekvenser krävs det att ännu mer data samlas in från gårdarna.

Fallföretagens fullständiga ekonomiska resultat i nuläget framkommer inte i denna studie då kostnader inte undersökts i större omfattning. Studien avgränsas till att undersöka vilka mängder foder och strö företagen köper in för djurhållningen för att bedöma deras självförsörjningsgrad. Kostnader för foderproduktion där bland annat inköp av produktionsmedel finns med har inte undersökts. Likaså har kostnader för byggnader och maskiner inte beräknats för nudriften. Fallföretagens intäkter i form av bidrag och liknande har inte inventerats i studien. Slutsatser gällande hur mycket ekonomin förbättras genom ett driftsbolag går inte att dra utifrån denna studie. Den syftar istället till att visa på tidsbesparingar vid samarbete samt att ge exempel på hur de resurser som finns idag kan utnyttjas på ett effektivare och hållbarare sätt. Slutligen ska studien visa om det är möjligt att med rimlig lönsamhet bilda ett driftsbolag med 200 dikor för dikalvsproduktion.

Mycket utav de data som används i denna studie kommer från de intervjuer som har gjorts och en del felkällor kan förekomma. Eftersom studien inte gav utrymme för att genomföra till exempel egna tidsstudier kan värden uppskattas på varierande vis, då olika individer gjort bedömningar. Till exempel kan tidsförbrukning i ett stall och liknande bedömas något olika då intervjupersonerna kan räkna på olika vis.

Frågor som berör nedlagd tid i företaget hänförs bara till djurskötsel i stallen och på betet. De tidsbesparingar som skulle kunna realiseras vid en nybyggnation är svåruppskattade då det inte finns så många praktiska exempel på stall med 200 dikor eller fler.

Specifika tilläggsbelopp till gårdsstödet beaktas inte eftersom de är knutna till den produktion som finns i nudrift och skiljer därför mellan företagen. Uppgifter om skogsbruket och annan övrig verksamhet har uteslutits från studien.

2. Metod

Empirin i studien kommer från de data som insamlats vid intervjuer genomförda hos fallföretag utvalda i samråd med Hushållningssällskapet i Sjuhärad. Utifrån dessa data har beräkningar gjorts för att analysera vilka framtida scenarier som kan vara möjliga. Metoden som används är kvalitativ då ett fåtal företag valts ut för en mer omfattande intervju. Nedan redogörs för metoden som används för att besvara studiens frågeställning. Först beskrivs metodvalet samt hur litteraturgenomgången genomfördes efter det följer en beskrivning av hur intervjuerna gick till och utformades.

2.1 Val av metod

Studien har gjorts i kvalitativ form eftersom detta arbetssätt förväntas genom rimlig arbetsinsats besvara frågeställningen. Den kvalitativa forskningen syftar till att ”klargöra ett fenomenets karaktär eller egenskaper” (Widerberg, 2002, s. 15). Den kvantitativa forskningen handlar till skillnad från den kvalitativa om att påvisa mängder i syfte att fastställa egenskaper och karaktärsdrags omfattning. De frågorna som ställs i en kvalitativ studie syftar enligt Widerberg (2002) mer till att visa vad ett fenomen betyder och vad det handlar om. Den kvantitativa metodiken ser mer till hur vanligt förekommande fenomenet är, och vilka samband som finns.

Enligt Kvale (1997) syftar den kvalitativa studien till att förstå hur den intervjuade ser på sin omvärld. I det samtal som förs mellan två parter undviks ledande frågor och de svar som erhålls ställs sedan i relation till den verkliga världen. Den kvalitativa forskningsmetodiken är förenad med vissa risker då forskaren kontrollerar situationen. Intervjun är mindre strukturerad än i en kvantitativ studie och liknar ett öppet samtal där ändå en mall följs för att underlätta uppföljning.

I syfte att undersöka resursbasen hos de sex fallföretagen används i denna studie resursbaserad teori. Enligt Grant (1991) kan företags resurser identifieras genom indelning i sex kategorier: mänskliga, finansiella, fysiska, tekniska, omvärld/rykte och organisatoriska resurser. Modellen ansågs användbar i syfte att besvara detta projekts frågeställning och fick därför utgöra grunden vid utformandet av intervjufrågorna. Utifrån de data som framkom vid intervjuerna har en ekonomisk analys grundad på driftplaneringsmetoden gjorts för att utröna huruvida det är fördelaktigt för de sex fallföretagen att bilda ett gemensamt driftsbolag.

2.2 Litteraturgenomgång

När det gäller samarbete inom lantbruksnäringen finns det en hel del studier som beskriver olika aspekter av detta fenomen. Oftast är dessa studier gjorda med fokus på maskinkostnader och kanske inte så ofta gjorda med avseende på samarbete i form av gemensamma stall.

För att skapa den teoribakgrunden som krävs har vetenskapliga artiklar, publikationer, böcker, statistik från SCB och jordbruksverket m.m. studerats. Utifrån denna litteratur bestämdes att denna studie skulle göras med fokus på den resursbaserade teorin. Vid litteraturgenomgången påträffades ett flertal teorier rörande samarbete bland annat beslutsteori och agentteori. Då denna studie fokuserar mer på att bedöma hur ett samarbete skulle kunna se ut har teorier om beslutsfattande och agentteori inte studerats närmare i detta arbete. Genom att identifiera resurser hos fallföretagen kan möjligheter till ett gemensamt driftsbolag undersökas. Efter en teorigenomgång gjordes litteratursökning inriktad på studier om nötköttsproduktion och samarbete. Då det visade sig svårt att finna studier inom området gemensamma

stallanläggningar fick sökandet breddas till att omfatta alla typer av samarbete inom lantbruket.

2.3 Val av fallföretag

Intervjupersonerna valdes ut med hjälp av Hushållningssällskapet i Sjuhärad. Personerna bedriver lantbruk i en trakt där framtiden upplevs som oviss och enklare lösningar för att bevara det öppna landskapet diskuteras. De lantbrukare som valdes ut anses vara representativa för de verksamma i bygden och är intresserade av framtiden. Gårdarna befinner sig geografiskt sett inom rimliga avstånd som möjliggör den typ av samarbete med gemensamt stall och driftsbolag som föreslås i denna studie. Eftersom tiden för denna studie är relativt begränsad finns endast utrymme för att studera en grupp lantbrukare.

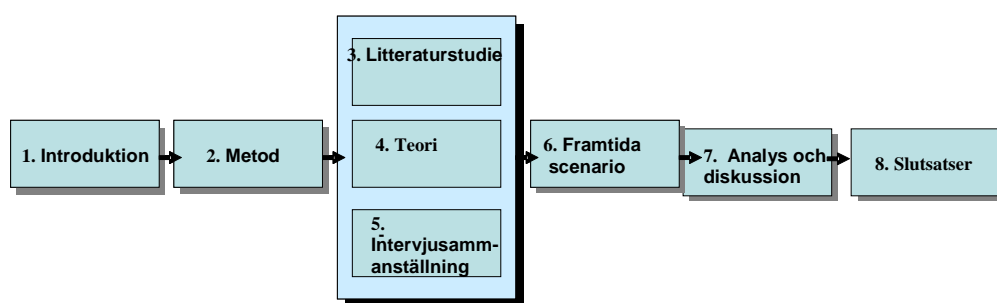
2.4 Intervjuns utformning

Som grund för den intervjuguide som utvecklats har den resursbaserade teorin använts (se bilaga 1.) Frågorna delades in i sex kategorier för att definiera resurserna som finns på de aktuella gårdarna. Intervjufrågorna redigerades något i samråd med rådgivarna i Sjuhärad innan den slutgiltiga intervjuguiden var färdigställdes. Några av frågorna skickades ut till intervjupersonerna innan besöket för att de skulle kunna förbereda sig och leta fram information som behövdes. Under intervjun användes inspelningsutrustning för att lättare kunna skriva ner och sammanställa svaren efteråt. Efter det att materialet hade sammanställts skickades detta till intervjupersonen för att de skulle kunna delge invändningar, alternativt godkänna den nedskrivna tolkningen.

2.5 Driftsplan

Med de fysiska resurser som intervjuerna påvisat gjordes en samlad driftsplan för de sex gårdarna då de ingår i ett fiktivt gemensamt driftsbolag. För att utveckla denna driftsplan användes driftsplaneringsprogrammet i Agriwise.

2.6 Disposition

Figur 1. Studiens upplägg

Rapporten delas in i åtta kapitel där det första ger en introduktion till det område som studien behandlar och följs sedan av beskrivning av syfte, avgränsningar och till sist dispositionen.

I det andra kapitlet beskrivs den metod som använts för att genomföra studien. Här redovisas hur fallgårdarna valts ut och hur intervjuerna genomförts.

I kapitel tre görs en genomgång av tidigare studier och litteratur som är relevant för de teorier som använts.

Det fjärde kapitlet ger en genomgång av teorin som valts ut för att senare användas i analysen av problemet. För detta syfte har den resursbaserade teorin valts ut.

Kapitel fem redovisar det empiriska resultatet från de intervjuer som gjorts. I denna del görs en beskrivning av fallgårdarna där gårdens resurser redovisas efter ordningen: fysiska-, mänskliga-, teknologiska-, omvärld/ryktes-, organisatoriska- och finansiella resurser.

I kapitel sex redovisas beräkningar för det scenario som skapats för att exemplifiera hur ett gemensamt driftsbolag ingående de sex intervjuade lantbrukarna med nybyggnation av stall skulle kunna se ut.

Kapitel sju analyserar och diskuterar resultatet av intervjuerna och en jämförelse genomförs med resultatet av de beräkningar som gjorts för en nybyggnation. Analys och diskussion leder tillsist fram till studiens slutsatser.

3. Litteraturstudie

3.1 Litteraturgenomgång

Det har gjorts en del studier när det gäller samarbete inom lantbruket. Vad det gäller studier inom området nötköttsproduktion och betesdrift är utbudet sämre. Nedan följer en genomgång av litteratur som behandlat ämnen av liknande typ som detta arbete.

3.1.1 Samarbete inom lantbruket

Inom lantbruket har samarbete sedan länge varit mycket vanligt förekommande (Andersson et.al., 2004). Innan det så kallade ”laga skiftet” gjorde den komplicerade ägostrukturen att folket på landsbygden t.ex. sådde och skördade vid samma tidpunkt vilket ställde extra krav på samordning. I takt med rationaliseringen inom jordbruket har det idag dykt upp många nya former av samarbete där bildandet av gemensamma driftsbolag är ett exempel på en utveckling mot större och mer rationella enheter.

Redan på 1970-talet berördes samverkan mellan lantbruksföretagen av Bergman & Renborg (1971). De visar på faktorer som talar för horisontell integration mellan företag i samma led i led genom bildandet av gemensamma driftsbolag. Syftet var att minska de negativa effekterna som uppstår till följd av brist på kapital och arbetskraft samt avsaknad av full sysselsättning.

En undersökning från början av 2000-talet, refererad i Andersson mfl., visade att 60% av de svenska lantbrukarna ingick i någon form av samarbete. Av de tillfrågade var det endast 20 % som inte ingick i någon form av samarbete. Att bilda gemensamt driftsbolag är ännu inte så vanligt förekommande. I undersökningen framkom att omkring 2 % drev verksamhet i denna form.

Samarbete ger stora möjligheter att minska maskinkostnader, arbetskostnader och ge fördelar genom att gemensamma inköp och försäljningar ger parterna större förhandlingsstyrka (Andersson et. al., 2009).

I en studie av Nielsen (1999) om olika typer av ägande inom lantbruket analyserar ett samarbete mellan sex danska mjölkproducenter. I många lantbruksföretag är arbetsbelastningen ofta mycket hög och belastar en enda familj. Detta tillsammans med ett stort kapitalbehov utgör en stor utmaning för lantbrukaren. I studien visar Nielsen på betydande vinster om familjen släpper ägande ifrån sig till förmån för olika grader av samarbete.

Många tidigare studier har gjorts av maskinkostnaderna och vilka besparingar som kan fås på detta område genom samarbete. De Toro visade att ett samarbete kan kraftigt minska lantbruksföretagens kostnader (De Toro, 2004). Studien analyserade maskinkedjor i spannmålsproducerande företag. Genom att jämföra maskin-, arbets- och läglighetskostnader visade de Toro att företagets totala kostnader och kapitalbehovet vid investeringar kraftigt kan reduceras.

Larsén (2008) analyserar för- och nackdelar av olika varianter av samverkan med gemensamma maskiner och arbetskraftsorganisation. Svenska jordbrukare upplever att ökat samarbete är ett effektivt sätt att öka lönsamheten i företaget. Det finns många fördelar i ett samarbete men också många negativa effekter och barriärer som måste övervinnas. Kostnader för kontrakt och liknande kan bli betydande om man vill minimera riskerna hänförliga till

principal-agent problemet som kan uppstå då någon part agerar opportunistiskt. Svenska lantbrukare upplever dock inte dessa problem sk. "moral hazards" som stora även om tillit och muntliga kontrakt är mer förekommande än skriftliga.

I en dansk studie betonas vikten av välformulerade kontrakt vid samarbete (Bogetoft & Olesen, 2004). De delar upp kontraktet i tre delar, koordinering, motivation och transaktionskostnader. Koordinationen är viktig i ett samarbete men svår i jordbruket på grund av den risk, t.ex. väderförhållanden, som grödor utsätts för under växtsäsongen. För att samarbetet ska fungera krävs att parterna motiveras att inte agera opportunistisk och tillskansa sig fördelar. När dessa förutsättningar ska upprätthållas uppstår transaktionskostnader vilka måste begränsas annars försvinner den ekonomiska vinning som samarbetet bör ge.

3.1.3 Lantbruksföretagandet

När det gäller att studera olika lantbruksföretags sätt att arbeta och utvecklas finns det en del studier. Hansson (2007) analyserar och diskuterar olika aspekter av management och effektivitet inom mjölkproducerande företag. Frågan som ställs är varför vissa mjölkföretagare är mer framgångsrika och har god lönsamhet medan andra inte alls upplever detta. Med denna kunskap skulle mindre lönsamma mjölkproducenter kunna lära av de framgångsrika. Frågan är då vilka faktorerna som driver respektive bromsar teknisk effektivitet. Studien visar att de långsiktiga besluten som en lantbrukare gör gällande användande av en viss typ av vallskördesystem, stalltyp eller storleken på andra verksamheter inom företaget har viss betydelse för effektiviteten. Lantbrukare som anses effektiva har även en starkare positiv bild av lönsamheten inom mjölkproduktionen. De tycker sig kunna påverka sin lönsamhet, är lantbruksutbildade, diskuterar med kollegor och läger mer tid på beslutsfattande.

I studien: *Att vara lantbrukare eller inte - En studie av förutsättningar för livskraftigt lantbruk i tre nedläggningsdrabbade områden i Sverige* (Jordbruksverket et. al., 2002) behandlas ytterligare aspekter av lantbruksföretagandet. Studien försöker hitta förklaringar till att lantbruket i vissa delar av Sverige är nedläggningshotat. Ofta anges bristande lönsamhet som ett viktigt skäl, dock räcker inte detta enligt denna studie. Det finns många andra viktiga orsaker. Skäl som nämns i rapporten är sättet att se på lantbrukaryrket. I många fall ses lantbruksföretagandet mer som än livsform än som ett yrke. Ofta får dessutom ekonomiska aspekter ge vika för andra värden så som frihet, familjegemenskap och närhet till naturen.

4. Teori

För att analysera problemet som är denna studies syfte är har den resursbaserade teorin valts ut. Vid litteraturgenomgången fanns andra teorier som berör samarbete. Kontraktsteorin är en av de teorier som tar upp aspekter på samarbetsområdet och därför berör till viss del i denna studie. Emellertid avser denna studie att undersöka och ge ett förslag på hur ett driftsbolag mellan de sex fallföretagen skulle kunna se ut. Därför avgränsas teorier som närmare berör problematik kring samarbete. Eftersom resursbaserad teori gör det möjligt att påvisa vilka resurser som finns tillgängliga på de utvalda gårdarna är det möjligt att besvara studiens syfte. Uppgifterna om resursernas storlek och typ kan användas för att skapa ett scenario rörande de framtida möjligheterna för samarbete. Informationen kan också användas för att se om förutsättningarna för ett samarbete över huvudtaget finns.

4.1 Resursbaserad teori

Att betrakta företaget som en samling resurser av olika slag går tillbaka till slutet av 1950-talet då Edith T. Penrose författade boken "The theory of the growth of the firm" (Penrose, 1959). I boken beskrivs företaget som en samling resurser. Bilden av företaget som en administrativ organisation som samordnar en grupp människor i utnyttjandet av resurser i syfte att sälja en vara eller en tjänst ansågs vara nytänkande. Resurserna delas in i fysikiska, mänskliga och så vidare. Det är alltså inte bara konkreta resurser så som mark, utrustning råmaterial med mera som betraktas som resurser utan också mer "mjuka" tillgångar så som erfarenhet och kunskaper hos de anställda inkluderas i dessa resonemang. Enligt Penrose är det inte resurserna i sig som utgör produktionsfaktorerna i de processer som sker i företagen utan de tjänster som resurserna kan ge om de används på rätt sätt.

Inom företagsledning är dessa teorier kända och många senare studier har byggt vidare på dessa tankar och teorier. I en artikel 1984 ger sig Wernerfelt in i den resursbaserade teorin och försöker utveckla den (Wernerfelt, 1984). Liksom Penrose kopplar han resursanvändningen till företagets storlek och aktiviteterna inom detta. I artikeln "A Resource-based View of the Firm" försöker Wernerfelt utveckla modeller för att analysera ett företags resurser och se vilka strategiska möjligheter dessa ger eller tillåter. För att klara konkurrensen bör företaget differentiera sig och fokusera på vissa resurser. Företaget får därmed fördelar gentemot andra företag i samma bransch genom att ha kontroll över sina styrkor och svagheter.

Traditionellt har företag oftast studerats i produktperspektiv. Genom att tillämpa ett resursbaserat synsätt kan nya möjligheter upptäckas (Wernerfelt, 1984). I sin artikel jämför Wernerfelt de två olika sätten att se på konkurrens där det reflekteras över inträdesbarriärer för företag som vill ta sig in på marknaden. I produktperspektivet försöker företaget finna en produkt som bättre kan tillgodose konsumenternas behov av en högre nytta. Genom att vara bättre än konkurrenterna i användningen av de resurser som finns tillgängliga kan företaget skapa sig fördelar vilket bidrar till en högre vinst. Oftast är läget också så att företaget som kommer först in på marknaden får fördelar vilka konkurrenterna kan få svårigheter att bemöta. Denna typ av inträdesbarriär benämns resursbarriär.

Det gäller att utveckla en strategi för att på bästa sätt utnyttja de resurser som företaget har tillgång till. Hur ett företag kan identifiera och värdera resurser studerades av Grant (1991). Han utvecklade en modell för att företagsledningen ska kunna identifiera samtliga resurser.

Oftast ser de enbart till ekonomiska rapporter och glömmer då bort de immateriella resurserna. De senare är kanske de mest betydelsefulla för att företaget ska kunna skapa sig konkurrensfördelar.

Grant väljer att diskutera ett företags resurser genom att gruppera dem i sex olika kategorier:

Kategorisering av resurser enligt Grant (1991)

Finansiella
Fysiska
Mänskliga
Teknologiska
Rykte
Organisatoriska

Många av dessa resurser kan vara svåra att sätta ett ekonomiskt värde på t.ex. i händelse av en försäljning. Det faktum att många av de mer ”mjuka” resurserna kan vara svåra att överföra mellan företag och köpas och säljas gör det än mer komplicerat. Enligt Grant (1991) är ett företags förmåga att optimera användningen av resurserna avgörande för hur det klarar sig på marknaden. För att lyckas med företagets verksamhet är det viktigt att undersöka relationen mellan resurserna och de organisatoriska förmågorna i företaget. Men det är också viktigt att använda resurserna på rätt sätt eftersom detta är direkt kopplat till verksamhetens lönsamhet. Grant (1991) frågar sig vilka möjligheter ett företag har att optimera användningen av resurser. Förmågan att åstadkomma detta är särskilt viktig när det gäller resurser som grödor, maskiner, kapital och människor. Till exempel kan en sådan optimering innebära att mindre mänskliga resurser krävs för att underhålla en verksamhet av samma storlek eller att samma uppsättning resurser utnyttjas effektivare och på så sätt ökar volymen

4.2 Kontraktsteori

En viktig punkt på det organisatoriska området när det gäller samarbete är utformandet av kontrakt. Bogetoft & Olesen (2004) tar i sin studie fram tio tumregler för utvecklande av kontrakt, se tabell 1. Tumreglerna är indelade i de tre kategorierna: koordination, motivation samt transaktionskostnader.

Tabell 1 Tio tumregler vid design av kontrakt (Bogetoft & Olesen, s. 23)

Coordination	1. Coordinate production 2. Balance the pros and cons of decentralization 3. Minimize the cost of risk and uncertainty
Motivation	4. Reduce the cost of post-contractual opportunism 5. Reduce the cost of pre-contractual opportunism 6. Do not kill cooperation 7. Motivate long-term concerns 8. Balance the pros and the cons of renegotiating
Transaction costs	9. Reduce direct costs of contracting 10. Use transparent contracts

Koordination är en av kontraktets viktigaste funktioner. Enskilda beslutsfattare ska genom samarbete skapa ett mervärde för alla parter. För att lyckas med detta krävs att kontraktet är rätt utformat för att koordinera och styra parterna mot samma mål. Kontraktet måste reglera beslutsfattandet genom att tillåta och begränsa decentraliserat styre. Fördelarna med att parten

som har mest information fattar beslut på decentraliserad nivå får inte leda till problem med koordinering inom gruppen, graden av decentralisering är en balansgång.

Lantbruket är ständigt utsatt för risker så som biologisk risk, pris risk och institutionell risk (Bogetoft & Olesen, 2004). Till detta kommer även svårigheter och osäkerhet för parterna att förutse och veta vad andra aktörer gör.

Ett kontrakt måste kunna motivera människor att handla på rätt sätt även om de vet att ingen kontrollerar vad de gör (Bogetoft & Olesen, 2004). Att minska kostnader för opportunistisk beteende i ett samarbete, så kallade "moral hazards" är viktigt vid utformandet av kontrakt. Även i ett samarbets inledningsskede är det viktigt att minimera problem med asymmetrisk information och där med undvika adverse selection. Detta uppstår då en av parterna undanhåller information för att lättare ta sig in i samarbetet.

Med punkt nummer sex i tabell 1 vill Bogetoft & Olesen (2004) visa på vikten av god samarbetsvilja från alla parter. Utan flexibilitet och välvilja kan samarbetet aldrig uppnå optimal lönsamhet.

Parter kan ha olika tidshorisont och det gäller att motivera rätt investeringar i förhållande till de långsiktiga relationer som inleds (Bogetoft & Olesen, 2004). En part som genomfört investeringar för ett specifikt samarbete är sårbar inför det faktum att kontraktet kan brytas. För att ett kontrakt ska betraktas som flexibelt är det viktigt att det går att omförhandla. Detta är också av betydelse för att anpassning till omvärlden skall kunna ske. Dock leder omförhandlingar till merkostnader som belastar parterna. Transaktionskostnader är viktiga att ta hänsyn till i kontraktsteori. Innan ett kontrakt skapats krävs informationsinsamling, övervakning, förhandling. Dessa kostnader måste hållas låga men processerna är ändå viktiga för att rätt koordinerade beslut ska kunna fattas.

5. Intervjusammanställning

I detta kapitel sammanställs resultatet av de intervjuer som genomfördes med de sex fallföretagen. Beskrivning av företagen och de data som där ges utgör grunden för de efterföljande kapitlen där möjligheten för fallföretagen att bilda ett gemensamt driftsbolag analyseras. Genom att intervjufrågorna kategoriserats enligt Grants (1991) modell har resurserna kunnat identifieras i kategorierna: mänskliga-, finansiella-, fysiska-, teknologiska-, omvärld/ryktes- samt organisatoriska resurser.

Beskrivningen av respektive fallföretag inleds med de mänskliga resurserna för att ge en bild av människorna som är verksamma inom respektive företag. Efter detta beskrivs de finansiella resurserna i grova drag. Fallföretagens årsredovisningar eller finansiella rapporter har inte studerats utan bedömningar har gjorts utifrån den information som de intervjuade kunnat delge vid intervjutillfället. De fysiska resurserna är enklare att bedöma då de är mer bestämda i sin form (Grant, 1991). Här har data vilka berör arealer, grödor, djurantal, arbetsförbrukning, försäljning, inköp och liknande sammanställts. Resurserna i form av areal utgör grunden vid beräkningen av storleken på ett framtida driftsbolag. Likaså utgör den arbetsinsats som krävs i nuvarande animalieproduktion underlag för analys av eventuella tidsvinster och storleksfördelar som ett driftsbolag kan ge. De teknologiska resurserna ges inte så stort utrymme i denna studie. Fallföretagens maskinparker samt stall med inredning berörs endast i mindre omfattning för att skapa en tydligare bild av företagen. Omvärld o rykte består av ”mjukare” resurser som är svårare att värdera. Fallföretagen bedömer här hur de tror sig uppfattas av sin omgivning och samhället. Om de känner sig uppskattade och uppmuntrade eller begränsade av lagar och regler. Vem som upplevs vara kunden för det som produceras på respektive fallföretag är ytterligare en aspekt som tas upp. Slutligen sammanställs organisatoriska resurser hos fallföretagen. Vilka åsikter och värderingar om samarbete som finns inom fallföretagen utgör viktiga organisatoriska resurser när syftet är att bilda ett driftsbolag. Hur fallföretagen ser på möjligheter och risker samt upplever redan inledda samarbeten är betydelsefulla faktorer. Fallföretagens möjlighet att delta i samarbete beror även på förmåga att släppa inflyttande över verksamheten och dela ansvar med andra.

5.1 Företag 1

Den ekologiska dikogården bedriver KRAV-certifierad produktion med mellan 16 och 18 dikor. Nuvarande brukare tog över driften för ungefär 20 år sedan, och produktionen har med undantag för en nybyggnation för ungefär 10 år sedan, bedrivits på ett likvärdigt sätt.

5.1.1 Mänskliga resurser

Anledningen till att lantbrukaren valde att starta med nuvarande verksamhet är dels att uppväxten på gården setts som någon väldigt positivt och dels ett starkt djurintresse ”tycker om kor”. En ytterligare faktor som bidragit till valet att vara lantbrukare är den omväxling som lantbruket ger i förhållande till den huvudsakliga sysselsättningen som ligger utanför gården. Kontrasten uppskattas och arbetet på gården ger mental avkoppling och tid för att tänka på andra saker.

I stort sett allt arbete på gården utförs av personen som vi kan kalla A. Till viss del hjälper även barnen och en granne till men inte i de dagliga sysslorna utan mer vid behov t.ex. då ko och kalv ska skiljas på hösten. Lantbrukaren A har en anställning till 80 % av heltid utanför gården.

Innan nuvarande brukare tog över driften bedrevs mjölkproduktion på gården. Förvärvsarbetet gör att det ibland kan uppstå svårigheter i kalvningstider då djuren kräver en större arbetsinsats. Men det kan också ses som en tillgång att ha ett annat mer fysiskt arbete då det finns tid att reflektera över problem eller liknande som uppstår på arbetsplatsen. Arbetet utanför gården har också gett kunskaper som är användbara i arbetet på gården så som datorvana och liknande. Det faktum att lantbrukare A levde på gården sedan liten, har gett många erfarenheter som gör att en hel del problem löses på egen hand.

När det gäller framtiden tar lantbrukare A beslut utifrån 5-års perioder, främst beroende på att åtagandena för EU-stöd löper på 5 år. Utan EU-stöd ses ingen lönsamhet i nuvarande drift och gården skulle då inte kunna drivas vidare. Om någon skulle vilja ta över tror lantbrukare A att det krävs större förändringar och att det blir möjligt att bedriva produktion i större skala. Dock betraktas detta alternativ inte som en omöjlighet då många lantbrukare i närområdet närmar sig pensionen.

På frågan om hur lantbrukaren ser på ett framtida scenario där inflytandet blir mindre ses både positiva och negativa sidor. Lantbrukare A vill gärna vara delaktig i flertalet moment inom produktionen och att arrendera ut hela gården till någon utomstående känns inte så intressant.

5.1.2 Finansiella resurser

Lantbruksdriften på gården bedöms utgöra ungefär 80-90% av företagets ekonomi, då den enda övriga intäkten på gården kommer från ojämn skogsinkomst. Resultatet av verksamheten anses vara tillfredsställande, men alternativet att gå upp i full tid på arbetet utanför gården skulle förmodligen ge högre inkomst. När det gäller uppföljning av företagets resultat sker ingen omfattande analys utöver viss reflektion över årets bokslut. Vissa strategiförändringar görs från år till år t.ex. så avyttrades detta år samtliga tjurkalvar då livdjurspriset ansågs vara så pass högt att detta gav bättre lönsamhet än att vidareuppföda dem på gården. Annars görs inga större förändringar i driften då lantbrukaren anser sig trivas med nuvarande produktionsform. Företagaren har inga preciserade ekonomiska mål utom att företaget ska vara livskraftigt och inte ge negativt resultat.

5.1.3 Fysiska resurser

5.1.3.1 Areal

På gården bedrivs KRAV-certifierad integrerad ungnötsuppfödning med 16-18 moderdjur. Varje år levereras mellan 14-16 tjurar och kvigor med slaktvikter på mellan 280 och 340kg. Förutom dessa slaktas oftast två kor ut med en slaktvikt omkring 400kg.

Företaget omfattar 16,5 hektar åker varav omkring 2-3 ha bryts varje år och sås med korn år ett, vilket följs av korn med insådd år två. Utav dessa 16,5 hektar är uppemot 6 hektar mulljord där vallarna får ligga längre tid än på övrig mark eftersom de är mer svårbrukade. Företaget brukar omkring 13 hektar beten som är bidragsberättigade. Utöver denna areal betas 6 hektar gles skog samt föregående år även 7 hektar skogsplantering. Utav åkermarken är ungefär fem hektar arrenden och av betesmarken är det inte mer än en hektar. Åkerskiftena är små och endast två skiften överstiger en hektar. En del betesmark är berättigad till miljöstöd för särskilda värden, men kraven blev svåra att uppfylla praktiskt och därför söks inte stöden längre.

5.1.3.2 Djuruppfödning

Gårdens besättning hålls i lösdrift i två stallar. I det gamla före detta mjölkstallet hålls kvigor, tjurar i olika avdelningar och ibland någon ko som kräver extra uppsikt. I en lösdrift med sluttande ströbädd, som uppfördes i början på 2000-talet, hålls korna.

Gården är självförsörjande på foder, när tjurarna fötts upp till slakt tidigare år har ungefär 4 ton korn köpts in. Strö köps in och består av 60-80 kubikmeter torv samt ungefär 20 storbalar och 20 rundbalar halm.

5.1.3.3 Arbetstid djurhållning

Stallen står tomma under sommaren. Årets kalvar stallas in i oktober. Tidsåtgången bedöms då vara fem minuter på morgonen och en kvart på kvällen. Sedan i november då korna stallats in och ungdjuren flyttas in i det gamla stallet tar det omkring 20 minuter på morgonen och 40 minuter på kvällen. Varannan dag sker utgödsling och framkörning av grovfoder och då tar det något längre tid.

Under kalvningsperioden från och med vecka sju krävs en större arbetsinsats under ungefär 6 veckor. Då kan morgonpasset ta omkring 45minuter och kvällspasset 1 till 1,5 timma. Vid misstänkt kalvning går lantbrukare A även upp en gång på natten. Efter att kalvningssäsongen är över beräknas arbetsinsatsen till en halv timma på morgonen och en timma på kvällen.

Från och med första maj går djuren ute och då krävs inte mycket mer än daglig tillsyn och smärre stängselunderhåll. Då det mesta tillsynen sker under kvällspromenader så är tidsåtgången svårbedömd, men den totala tidsåtgången sommartid kan vara mellan en halv och hel timma.

5.1.3.4 Resurstillgång och möjligheter

Den resurs som är mest begränsad i driften bedöms vara betesmark, eftersom en del av vallen i nuläget inte kan skördas två gånger utan andra skörden behövs som bete för korna.

Möjligheterna till att förändra driften är kanske som i år att sälja kalvarna direkt från betet.

5.1.4 Teknologiska resurser

Nuvarande maskinpark är gammal men bedöms hålla för nuvarande drift 10 år framåt, med undantag för vissa redskap för jordbearbetning, vilka dock enkelt kan hyras av grannar. På gården finns maskiner för alla behov förutom rundbalspressning som lejs in av en maskinentreprenör.

5.1.5 Omvärld, rykte

Lantbrukare A upplever att de närboende trivs med verksamheten och en av dem är till och med delaktig emellanåt. Lagar och regler ses inte som något större hinder för verksamheten. Kunderna upplevs ligga en bit från gården i och med att större delen av KRAV-köttet säljs i storstäderna. Det öppna landskapet som de betande djuren skapar ses dock också som en produkt vilken de närboende nyttjar. Ett framtida samarbete skulle ge möjligheter på så sätt att stordriftsfördelar skulle uppnås.

5.1.6 Organisatoriska resurser

Dagliga livet skulle förändras ganska radikalt i händelse av ett samarbete som innebär ett gemensamt stall anser lantbrukare A. Att gå från tillsyn morgon och kväll till varannan vecka eller liknande känns bäst eftersom lantbrukaren ändå vill vara delaktig i vad som händer. För att lösa arbetsfördelningen ses en anställd på heltid i det gemensamma bolaget som en

förutsättning. När det gäller risken i ett gemensamt bolag upplevs den inte som något hot utifall ett gemensamt driftsbolag startas i form av ett aktiebolag. Att göra en sådan satsning tillsammans anses leda till minskad risk då investeringen fördelas på flera aktörer. Genom att köpa gemensamma maskiner ges en möjlighet att köpa bättre maskiner med högre driftsäkerhet.

Lantbrukare A vill gärna vara delaktig i beslut som fattas i ett eventuellt gemensamt driftsbolag. Viktiga aspekter vid ett samarbete är enligt lantbrukaren att man sätter upp riktlinjer för hur man hanterar en medlem som vill dra sig ur eller om man inte kommer överens i en fråga. Att tänka på vilka förändringar som kan ske i de förutsättningar som råder vid uppstarten t.ex. ändrade familje- och ägarförhållanden hos de olika medlemmarna. En annan aspekt som upplevs som viktig är att vid eventuell stallbyggnation måste placeringen bedömas noggrant, marken styckas av och påverkan på medlemmarnas fastigheter ses över.

När det gäller arbetsfördelningen kan lantbrukare A tänka sig att släppa mycket arbete men vill ändå vara med i både i arbetet i stall och i växtodling. Ett reducerat ansvar för driften ses dock som positivt och att ansvara för ett så pass stort lantbruksföretag som samarbetet skulle innebära lockar inte.

Lantbrukare A är till sin försörjning ej beroende av lantbruket utan driver detta mest av eget intresse. I dagsläget bedrivs samarbete i mindre skala med en mjölkproducent i närheten. När det gäller skörden lejs rundbalspressning oftast in från en granne. Här finns inget samarbetsavtal utan det handlar om en tjänst som köps in. Lantbrukare A anser att samarbetena fungerar mycket bra och det krävs inga avtal för att reglera dessa. Lantbrukaren ser bara fördelar med de samarbeten som bedrivs idag. Dessa handlar om att grannen sprider en del gödsel från sina mjölkkor på lantbrukare A's marker som ligger nära grannens kostall, medan lantbrukare A utför en del tjänster i höskörden åt grannen. När det gäller stallgödsel har grannen ett mindre avstånd till lantbrukare A's skiften än sina egna skiften. Det faktum att grannen har långt till sina övriga skiften och att lantbrukare A drar nytta av den extra växtnäringen gör att båda tjänar på samarbetet. Samarbetet sparar, även om det är i mindre skala, arbetstid, bränsle och miljö. Eftersom samarbetena sker i mindre skala har ingen nämnvärd anpassning gjorts med tanke på dessa.

När det gäller det nuvarande företags mål är det främsta målet att få verksamheten att gå ihop sig ekonomiskt. Därefter kommer djurhållning med nötkreatur tillsammans med bevarande av det öppna landskapet som en målsättning. I ett framtida scenario med gemensamt driftsbolag ser lantbrukare A att målen borde vara att maximera betesskötseln med betande dikor där bevarandet av det öppna landskapet är högst prioriterat.

5.2 Företag 2

Den större ekologiska dikogården bedriver dikalvsproduktion som en mindre del i den övriga verksamheten vilken består av legokörning med maskiner samt bemanningsverksamhet framför allt inom industri. Intervjun genomfördes delvis under en kaffepaus på gården då tre av de delaktiga i företaget närvarade. Dock deltog endast en av makarna under hela intervjun och var därför den som svarade på de flesta av frågorna. I sammanställningen nedan har jag valt att benämna denna person lantbrukare B.

5.2.1 Mänskliga resurser

Makarna som brukar gården tog över driften 1985 efter den ena makens far som då bedrev köttproduktion. Köttproduktionen drevs vidare och skälet till att djuren behölls var enbart att

man vill hålla markerna öppna. I dagsläget är fyra personer delaktiga i företaget. Samtliga har annan sysselsättning förutom djurhållningen i företaget. Båda ägarna arbetar även utanför företaget. Arbetet som läggs på djurhållningen bedöms vara ungefär en halvtid. Det faktum att företaget har andra verksamheter är en förutsättning för att djuren ska finnas kvar på gården. Ingen av de verksamma på gården har lantbruksutbildning utan har gått vanligt teoretiskt gymnasium och har tidigare arbetslivserfarenhet. Utav de anställda har en tidigare arbetat inom byggbranschen vilket är användbart i sysslorna på gården. En annan anställd har datorkunskaper som gör att företaget har en uppdaterad hemsida. Kontakter som knyts vid verksamhet utanför gården ses också som viktiga.

Djurhållningen är i dagsläget inte bärkraftig och det krävs en förändring inom ett till två år på något sätt. Om tio år anses ett gemensamt driftsbolag vara intressant, där flera små gårdar går samman för att producera mjölk och kött. Möjligheterna för någon att ta över små deltidjordbruk för att sköta dessa på fritiden bedöms som små. Förmodligen vill ingen av barnen på denna gård ta över. Om det tänkta framtida scenariot med samgående skulle genomföras bedöms dock möjligheterna öka. Eftersom jordbruket inte bär sig ekonomiskt idag så kan en stor del inflytandet över eventuell framtida drift släppas och detta ses inte som något större problem.

Verksamhetens mål är att hålla markerna öppna samt att ge en rimlig inkomst. På grund av den svaga lönsamheten har brukarna funderat ganska mycket över mer storskalig drift i form av ett samarbete. För inkomstens skull är inte jordbruket ett måste, utan intäkter krävs för att det ska fortsätta. Alltså uppfylls inte målet om en rimlig intäkt från jordbruket.

5.2.2 Finansiella resurser

Djurskötseln står för mellan 10 och 20 % av företagets omsättning. De maskiner som finns används för att producera foder till djuren men utnyttjas även en hel del utanför gården. Intäkten från djuren består i den betalning som erhålls för livdjur som säljs på hösten efter avvänjning samt ett antal utslagskor. Företagets ekonomiska resultat följs upp och regelbunden kontakt hålls med företagets revisor. I dagsläget är resultatet för dåligt och med nuvarande personal ses en satsning på ett framtida gemensamt driftsbolag som en möjlighet. Om företagets anställda väljer att sluta kommer förmodligen betesdjur att hyras in.

5.2.3 Fysiska resurser

5.2.3.1 Djuruppfödning

På gården bedrivs ekologisk odling, dock ej certifierad, med 34 kor. I dag finns även 5 kvigor och en tjur i stallet. Varje år säljs de avvanda dikalvarna samt fem till tio utslagskor vilket totalt betingar omkring 150 000kr.

5.2.3.2 Areal

Företaget brukar 22 hektar åker och tio hektar bete för att förse djuren med foder. Många fält är mindre än ett hektar. Växtodlingen är fokuserad på vallfoderproduktion. Vallarna förnyas genom att ungefär 3 hektar plöjs upp och sås in havre. År två sås korn med vallinsådd som skördas som helsädesensilage, följdaktligen odlas omkring sex hektar spannmål. Utav betesmarken har en mindre del stöd för särskilda värden

5.2.3.3 Arbetstid

Djuren hyses vintertid i boxar i ett lösdriftsstall. Tidsåtgången vintertid beräknas ligga på omkring en och en halv timma per dag fram till kalvningsperioden. Under kalvningsperioden åtgår uppemot fem timmar per dag. Djuren beräknas hållas vara inne 160 dagar varav hälften

beräknas vara kalvningsperiod. Under betessäsongen är tidsåtgången mycket lägre, omkring en timma beräknas räcka.

5.2.3.4 Resurstillgång och möjligheter

Den mest begränsade resursen inom företaget bedöms vara betesmark. Om det hade funnits mer mark hade antalet kor kunnat utökas.

5.2.4 Teknologiska resurser

Företaget har egna maskiner för slåtter och rundbalspressning samt en såplog och en äldre tröska. Många maskiner och tjänster så som gödselkörning hyrs in.

5.2.5 Omvärld, rykte

Företaget tror att närboende är positiva till verksamheten och har inte hört några klagomål. När det gäller samhället i stort tror lantbrukare B att djuren inte kommer saknas förrän de är borta. I dagsläget upplever många att det luktar illa och att djuren springer ut och förstör.

Kund till de dikalvar som produceras är en köttproducent som föder upp djuren till slakt. Innevarande år såldes kalvarna i samarbete med flera andra gårdar för att på så sätt försöka få ett högre pris. Samarbetet inleddes på grund av de storleksfördelar som kan identifieras när kalvarna säljs gemensamt.

5.2.6 Organisatoriska resurser

Lantbrukare B ser betydande fördelar med ett samarbete och ser gärna samarbete i större skala innefattande produktion av mjölk och kött. Det finns flera storleksfördelar och ur förhandlingssynpunkt är det positivt att vara en större aktör som har större möjlighet att få ett bra pris. Personer i trakten skulle genom ett samarbete i form av ett gemensamt stall kunna syssla mer med sådan verksamhet som de är intresserade av. De som idag har en egen mjölkbesättning skulle i ett framtida samarbete få mer frihet och mer tid för annat än enbart djurskötsel om det är önskvärt. Bättre maskiner skulle kunna införskaffas och arbetstiden skulle bli mer strukturerad.

När det gäller riskexponeringen anses denna minska när det gäller ekonomi och skötsel. Men med olika individer i ett samarbete kan risker uppstå när det gäller äganderätt och förändrat inflytande.

Det faktum att alla blir väl insatta gällande avtal om vad samarbetet innebär ses som en viktig aspekt att betona innan något samarbete initieras. Öppenhet och tydlighet är ledord. Lantbrukare B anser att allt som krävs för ett gemensamt driftsbolag, djur, maskiner osv. finns och det enda som fattas är stallet. Idag bedrivs en del samarbeten då maskiner hyrs in eller hyrs ut med eller utan förare. Ibland sker även en del arbetsbyte med grannar. Samarbetena bedöms fungera bra.

Det egna företaget är i nuvarande form inte beroende av de intäkter som djuren ger. Det finns heller inte något speciellt behov av att arbeta med animalieproduktion, utan det viktiga är att markerna runt gården betas och hålls öppna.

5.3 Företag 3

Mjölkgården bedriver mjölkproduktion med lite över 30 kor i ett uppbundet stall. Den person som intervjuades är den ende verksamma i företaget och benämns lantbrukare C.

5.3.1 Mänskliga resurser

Nuvarande brukare tog över driften för ungefär 30 år sedan efter sin far men hade innan dess arbetat på gården. Driften har i stort sett bedrivits i samma omfattning med 30 till 35 kor sedan 1983. Djurintresset, speciellt för mjölkkor är förklaringen till att lantbrukare C valde att ta över driften. C är också den ende person som är sysselsatt på gården och har ingen annan sysselsättning utanför gården. Lantbrukaren började arbeta på gården efter att ha slutfört grundskolan.

Mjölkproduktionen är just nu under avveckling och korna kommer att säljas inom ett halvår. Vad som händer efter detta är i nuläget oklart. Troligen kommer några ungdjur att behållas ett antal år. Främsta anledningen till avvecklingen är att arbetet börjar bli allför tungt och pensionsåldern är nära. Lantbrukaren har funderat en hel del på vad som ska hända med marken när mjölkproduktionen avvecklas. På frågan om lantbrukare C skulle kunna tänka sig att arrendera ut mark till ett eventuellt framtida driftsbolag blir svaret ja med tvekan eftersom många svårigheter ses i ett sådant scenario. Målsättningen med verksamheten är att få en rimlig lön och att kunna leva på jordbruket. Efter avvecklingen av mjölkproduktionen blir målbilden mer diffus.

5.3.2 Finansiella resurser

Lantbruket har uteslutande stått för hela företagets omsättning med undantag för mindre skogsintäkter. När det gäller företagets ekonomiska resultat sker jämförelse av resultatet från år till år. Reflektioner och viss anpassning sker efter detta. Resultatet upplevs försämrats för varje år som går. Marginalerna blir allt mindre i och med att priset på produktionsmedlen stiger. I stället för att investera i nya maskiner har strategin på senare år gått i riktning mot att hyra in maskintjänster.

5.3.3 Fysiska resurser

5.1.3.1 Djuruppfödning

Jordbruket bedrivs konventionellt även om användningen av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel varit minimal vissa år. På gården hålls mellan 30 och 35 uppbundna mjölkkor som producerar ungefär 270 ton mjölk per år. I stallet hålls även de lite drygt 30 ungdjuren i spaltboxar. Ibland skickas någon kviga som inte blivit dräktig till slakt. Dessa kvigor tillsammans med utslagskor är det enda köttet som säljs från gården.

5.1.3.2 Areal

Lantbrukaren brukar 22 hektar åker och 11 hektar bete varav 11 hektar åkermark och 6 hektar bete utgör ägd areal. Vissa beten har särskilda värden och är då berättigade till högre stöd. Arronderingen på den egna åkermarken är relativt sett god. Den arrenderade jorden har sämre arrondering med små skiften. De senaste tre åren har endast vall odlats på hela arealen, dels för att mjölkproduktionen ska avvecklas och dels för att få grovfodret att räcka till. En del ensilage har köpts in, senaste året omkring 100 rundbalar. All spannmål köps i form av kraftfoder/färdigfoder och varje månad levereras 9 ton till gården.

5.1.3.3 Arbetstid djurhållning

Lantbrukare C beräknar att den dagliga tiden i stallet ligger på omkring sju timmar. Ibland blir det fler timmar, men på sommaren går det något fortare när ungdjuren är på bete. De senare

åren har dock utfodringen sommartid ökat och med betesskötsel blir arbetsinsatsen snarare högre under sommarhalvåret. En gång i månaden sköts lagårdsarbetet med avbyttjänst.

5.1.3.4 Resurstillgång och möjligheter

Vad gäller mjölkproduktionen är åkermarken den resurs som begränsat koantalet mest. Det totala antalet stallplatser kan ses som nästa begränsande faktor.

5.3.4 Teknologiska resurser

Nuvarande maskinpark är gammal. Slåtter, rundbalspressning samt utkörning av urin hyrs in. De andra maskinerna används och räcker till men kräver årligen en del reparationer.

5.3.5 Omvärld, rykte

Lantbrukaren tror inte att de närboende har särskilt långtgående åsikter om verksamheten på gården, varken positiva eller negativa. På en del av arrendegårdarna hörs ibland en del positiva åsikter men annars inte så mycket. Inställningen från samhället i stort upplevs som negativ mot denna typ av gård. Subventionerna är för stora och upplevs inte som hållbara i längden. Folk kommer inte vara beredda att fortsätta betala för detta. Mediabilden av konsumenternas positiva inställning till svenskt jordbruk upplevs inte riktigt rättvisande.

Den lokala butiken i området har en annan mjölkleverantör än den som Lantbrukare C levererar sin mjölk till. Detta gör det svårare för slutkonsumenten av produkterna att härleda ett ursprung.

5.3.6 Organisatoriska resurser

Eftersom företaget förväntas genomgå stora förändringar i och med avvecklingen av mjölkproduktionen är det svårt att bedöma hur ett inträde i ett eventuellt samarbete skulle påverka. Lantbrukare C ser emellertid fram emot att få mer fritid och samarbete skulle kanske vara ytterligare ett steg från den bundenhet som djurhållningen innebär.

Lantbrukaren ser stora risker med ett framtida samarbete inom nötköttsproduktion då lönsamheten bedöms vara allt för svag för att det ska vara bärkraftigt. Svårigheten att bestämma var ett eventuellt stall skulle ligga ses också som ett stort hinder.

5.4 Företag 4

Det konventionella ungnötsproducerande företaget drivs av två makar och håller omkring 70 djur i ett ombyggt mjölkstall. Ungnöten föds upp som stutar främst för att sköta gårdens betesmarker. Vid intervjutillfället var båda makarna närvarande och svarade på frågorna tillsammans.

5.4.1 Mänskliga resurser

De båda makarna köpte gården från den enes föräldrar 1991, men själva driften togs inte över förrän 1995. Då fanns 27 koplats och inredningen var sliten. De bestämde sig då för att bygga om, men ville inte investera mer än att det skulle vara möjligt att sluta. År 2000 byggdes foderliggbås och en ny utgödsling sattes in. Året dessförinnan hade ena plansilofacket tillsammans med en djupströbbädd också börjat användas för djurhållning.

Anledningen till att makarna driver gården var att de valde att bosätta sig där och därför ville driva företaget vidare samt hålla markerna öppna. Animalieproduktionen bedrivs dels för att det finns ett djurintresse och dels för att hålla betesmarkerna öppna. Båda makarna har sysselsättning utanför gården, en till 60 % medan den andra har en heltidsanställning utanför gården. Jordbruket sköts av båda makarna tillsammans. Dock har en av dem ett starkt intresse

för skogen och är därför också gärna verksam i denna så mycket det är möjligt. Anställningarna utanför företaget bidrar med viktig inkomst och verksamheten på gården ses mer som en hobby. Det faktum att en av makarna arbetar inom lantbruksbranschen har säkerligen bidragit med en del viktiga erfarenheter som används i driften på den egna gården. För att få detta arbete har 2-årig lantbruksskola och ytterligare ett år av kurser tillsammans med praktik krävts. Lantbruksutbildningen har även föregåtts av 3 år på naturvetenskapligt program.

Den andra maken som förvärvsarbetar inom industrin och har genomgått nioårig grundskola upplever sig ha viss nytta av tekniska kunskaper från arbetet och genomför en del maskinreparationer själv. Arbetet på gården upplevs ibland, då särskilt i skogen, som avkopplande och en kontrast gentemot arbetet inom industrin.

Att arbeta så pass mycket utanför gården som de båda brukarna gör och sedan ha en omfattande nötköttsproduktion leder till svårigheter. Funderingar inför framtiden dyker allt oftare upp och makarna funderar över syfte och mål med sin jordbruksverksamhet. Djuren upplevs allt mer som ett hinder då makarna reser bort på kurser eller möten. Tillförseln på kalvar är en annan kritisk punkt för verksamhetens fortlevnad. De upplever att det blir allt svårare för varje år som går att få tag i livkalvar.

Troligen är det ingen yngre intresserad som vill ta över jordbruket i sin nuvarande form. Djurhållningen är för tungarbetad och ger för låg lönsamhet. Ett framtida scenario där lantbrukarna i trakten startar ett gemensamt driftsbolag upplevs som en mycket intressant tanke, men det finns hinder.

Brukarna är inte helt emot ett eventuellt mindre inflytande över marken i framtiden tex. genom att arrendera ut till ett gemensamt driftsbolag. De upplever redan att de fått ett minskat inflytande i och med lagar och regler som införts och tvingar fram alltmer av planering i växtodlingen och liknande.

5.4.2 Finansiella resurser

Skogen står för ganska stor del av företaget och är viktigast för det ekonomiska resultatet. Företaget ska ge ett rimligt ekonomiskt resultat och samtidigt bevara det öppna landskapet.

5.4.3 Fysiska resurser

5.4.3.1 Djuruppfödning

Gården bedrivs konventionellt och årligen levereras lite drygt 35 djur, kalvarna köps av en granne som har mjölkproduktion med lite drygt 65 kor. Djuren föds upp som stutar och slaktas vid en ålder av mellan 22 och 24 månader.

5.4.3.2 Areal

Företaget brukar 34 hektar åker och 17 hektar bete, varav 19 hektar åker arrenderas. Skiftesstorleken varierar mellan 0,3 hektar till 4,9 hektar, men över tio stycken är under ett hektar. Omkring fem hektar är mulljord och brukas mer extensivt med en höskörd följt av bete.

Tidigare odlades mer spannmål, men nu odlas endast 7-8 hektar korn för egen förbrukning. Halva arealen sås med korn och på den andra halvan sås vall in i korn, i syfte att bekämpa ogräs genom att plöja två år i följd. För betesmarkerna söks inget bidrag för särskilda värden.

3-3,5 ton koncentrat köps in varje år för att ges till de minsta kalvarna. De större kalvarna får enbart hemproducerat spannmålskross. Utav ströet får de en del från den egna spannmålsodlingen men blir även tvungna att köpa in halm till en kostnad av omkring 18 000 kr.

5.1.3.3 Arbetstid djurhållning

Under stallperioden åtgår på morgonen en till två timmar och ungefär samma tid på kvällen. Vissa dagar behövs det gödulas ut och då tar det längre tid, men i genomsnitt räknar de med tre timmar per dag totalt. Lantbrukarna räknar med en stallperiod om 230 dagar, men det finns djur nästan året runt i stallet, fast det kräver mindre arbete sommartid. Djuren som betar kräver mindre arbetsinsats och det borde räcka med en timma per dag.

5.1.3.4 Resurstillgång och möjligheter

Den resurs som är mest begränsad inom företaget är antalet stallplatser följt av arbetstiden. De förändringar som lantbrukarna har funderat över är att avveckla eller minska beläggningen i djupströbädden eftersom den är arbetskrävande och förbrukar mycket strö. För att genomföra denna åtgärd skulle inredningen i foderliggbås-avdelningen behöva bytas ut för att passa större djur och därmed innebära betydande kostnader. Ett annat alternativ som de nämner är möjlighet att odla foder för försäljning och då istället hyra in betesdjur sommartid.

5.4.4 Teknologiska resurser

Företaget har sålt ifrån en del maskiner och har numera endast en traktor för både jordbruket och skogsbruket. Befintliga maskinerna kräver en del underhåll och några begagnade maskiner har köpts in det senaste året. Under vallskörden hyrs slätter och rundbalspressning in. På senare år har även spridning av stallgödsel och handelsgödsel hyrts in. Om tiden inte räcker till på våren hyrs en del plöjning in.

5.4.5 Omvärld, rykte

Företaget upplever mestadels positiva åsikter från närboende och de försöker anpassa produktionen så att de inte stöter sig med någon. Någon enstaka gång har klagomål uppstått i samband med stallgödelspridning men det har löst sig genom dialog. De får också en del glada tillrop från grannar som tycker att det är trevligt att djuren betar kring deras hus och håller landskapet öppet.

Lantbrukarna tror att de skulle kunna få ut ett mervärde genom att sälja sitt kött själva men anser att den tid som krävs inte finns i dagsläget. Att starta en gårdsbutik blir lättare vid eventuell samverkan och då skulle det bli lättare att få ett mervärde för köttet.

5.4.6 Organisatoriska resurser

Ett gemensamt driftsbolag skulle för makarna i detta företag innebära en bättre arbetssituation. De skulle kunna vara under lediga längre perioder och bli mer flexibla för andra sysslor. Den ena av makarna som har ett stort skogsintresse skulle få mer tid för denna verksamhet utan att jordbruket blir lidande.

För att kunna inleda ett samarbete mellan lantbrukarna anser de att en viktig aspekt för att lyckas är, att de som väljer att delta är ganska lika som personer. De måste arbeta på ett likartat sätt vilket på bästa sätt kunna styras upp med regler. Arbetsordning och planering är viktigt om ett samarbete ska kunna inledas. Det är viktigt att förebygga problem så att de lantbrukare som väljer att medverka inte blir ovänner ens efter tio år av samarbete. Båda makarna ser ett framtida gemensamt driftsbolag som mycket intressant och säger sig vara

beredda att förändra mycket inom det egna företaget för att kunna bidra till starten av ett sådant företag.

I dagsläget är makarna inte beroende av lantbruket för sin försörjning och känner att de behöver dra ner på arbetsinsatsen snart. Sedan flera år bedrivs flera maskinsamarbeten och dessutom hyrs personal in varje år för att de ska kunna ta ledigt och åka bort från gården några dagar. Det finns inga skrivna avtal men det bedöms fungera mycket väl.

5.5 Företag 5

Den mindre fårgården drivs av två syskon som tog över driften för ungefär 15 år sedan. Produktionen har från nötköttsproduktion minskats till att idag bestå av ett mindre antal får och några hästar.

5.5.1 Mänskliga resurser

För två år sedan såldes de sista nötkreaturen och sedan dess har bara ett mindre antal får och hästar funnits på gården. Tjuruppfödningen blev för tungarbetad och stallet var för slitet för att fortsätta. Med början från 1997 var nötköttsproduktionen delvis integrerad med några dikor vilka sedan såldes och följdes av enbart uppfödning av inköpta tjurkalvar.

1986 slutade syskonens far med mjölkproduktion och stallet stod sedan tomt. Eftersom syskonen är uppväxta på gården och alltid varit involverade i lantbruket kändes det naturligt att driva det vidare. De vill sköta sin mark och säger även att de inte skulle vilja bo där om markerna omkring inte betades. De är uppväxta med djur och syftet med att bo där de gör är att kunna ha djur, eftersom intresset för djur är stort. Dock finns det en gräns för hur mycket arbete de vill satsa i verksamheten vilket blev nötköttsproduktionens fall.

Båda syskonen är aktiva i företaget och har ett annat arbete vid sidan av verksamheten. En person arbetar 85 % utanför företaget och den andra ungefär 50 % nattskiftsarbete. Förvärvsarbetet är en viktig inkomst och de märker att jordbruket avkastar mindre sedan de slutat med tjurarna.

De har studerat vid lantbruksskola, tvåårigt gymnasium respektive 40veckors kurs. En av lantbrukarna har erfarenhet från att ha arbetat ungefär ett och ett halvt år på en annan gård. Den andra av dem är intresserad av skogen och är verksam ganska mycket där.

De funderar just nu över gårdens framtid och vill gärna utöka fårskötseln. En kritisk fråga just nu är om de ska våga investera i nya byggnader för att hysa fåren vintertid. Driften beräknas fortgå under många år och pensionsåldern är inte nära. Syskonen hoppas kunna få lite större intäkter än i dagsläget, men räknar inte med att förvärvsarbeta mindre. Lantbrukarna ser emellertid en hel del problem med att släppa inflytande över driften. En av dem säger sig se en risk för att det kan bli svårigheter när det gäller olika syn på hur djur ska skötas.

Företagarnas mål är i dagsläget att driva gården vidare och hålla landskapet öppet, men för att klara detta krävs det att produktionen blir mer bärkraftig. Detta hoppas de åstadkomma genom att utöka fårbesättningen. Syskonen skulle också gärna se samarbete där fåren tillåts sambeta med grannars nötkreatur. Detta skulle vara bra för att minska trycket från parasiter som uppstår genom att betande nötkreatur dominerar i området.

5.5.2 Finansiella resurser

I dagsläget ger lantbruket inga stora inkomster jämfört med skogen. De få lamm som säljs inbringrar inga stora summor och deras andel av hela företagets resultat beräknas vara mindre än 25 % kanske så lite som 5 %. Förhållandet varierar mycket beroende på hur mycket skogen ger i inkomst. Företagets resultat följs upp varje år men annars är det mest ”magkänslan” som får styra. Eftersom företaget i nuläget befinner sig i en övergångsfas efter att ha slutat med nötköttproduktionen så minskar intäkterna, men syskonen hoppas kunna kompensera detta inkomstbortfall när antalet får ökas.

5.5.3 Fysiska resurser

5.5.3.1 Areal

Växtodlingen på gården bedrivs extensivt då inga bekämpningsmedel används och knappast ingen handelsgödsel. Arealen som brukas är 16 hektar egen åker och 4 hektar betesmark. Ingen spannmål odlas och när vallen förnyas sås vallfrö in direkt. Hela arealen skördas som vall i form av hö eller ensilage. En del av höet skördas med egna maskiner medan rundbalspressning hyrs in. Avkastningen i vallodlingen är relativt låg eftersom lite växtnäring tillförs. I växtodlingen används ingen handelsgödsel, men ibland köps stallgödsel in.

5.4.3.1 Djuruppfödning

På gården finns 24 tackor och varje år levereras omkring 16 lamm på ungefär 20kg styck. En mindre mängd havre köps in för att ge till tackorna när de lammats. Då en del kraftfoder som fanns kvar sedan tjurarna sålts har använts, är mängden havre svår att uppskatta men skulle kunna uppgå till cirka 500-600kg. En del mineraler köps också in.

Det finns även sex hästar på gården, fyra stycken av nordsvensk ras och två stycken shetlandspionys. Intresset för hästarna gäller endast ett av syskonen. Hästarna utfodras med rundbalat hö och en bal på maximalt 200kg ts. räcker ungefär en vecka till de fyra nordsvenskarna. De båda shetlandspionnyerna äter en mindre mängd hö. Nordsvenskarna är tänkta att användas för avel och köras in och ger ibland lite intäkter men det är framförallt ett stort intresse.

Fåren hyses i djupströbädd i det gamla före detta mjölkstallet medan hästarna hålls i boxar i en annan stallbyggnad. Strö köps in och omkring 20 rundbalar halm har gått åt senaste året.

5.5.3.2 Arbetstid djurhållning

Eftersom inga investeringar genomförts för att hysa fåren kan det ta lite extra tid i den dagliga skötseln. Men uppskattningsvis åtgår 15minuter på morgonen och samma tid på kvällen under stallperioden. Under betessäsongen är skötseln väldigt enkel och 15 minuter om dagen bör räcka.

5.5.3.4 Resurstillgång och möjligheter

Den resurs som är mest begränsad inom företaget är stallbyggnader. Befintliga byggnader är slitna och gamla. Det krävs en ny byggnad för att hysa fler får. Utifrån den areal mark som finns att tillgå är det inga problem att föda en expanderande fårbesättning. Syskonen är intresserade av både nötkreatur och får, men anser att fler får krävs i trakten för att komplettera alla nötkreatur. I framtiden ser de gärna att deras får sambeta med nötkreatur, för att utnyttja marken bättre och minska parasittrycket.

5.5.4 Teknologiska resurser

Maskiner finns för de flesta behoven även om de är gamla och slitna. Den enda körslå som hyrs in är rundbalspressning.

5.5.5 Omvärld, rykte

Flera av de närboende har uttalat sig positiva till verksamheten på gården. Barnen från familjer i närheten tycker det är roligt att komma till gården och titta på djuren. De har även en hyresgäst på gården som sagt sig valt boendet på grund av djuren samt möjligheten att också få ha egna djur.

När det gäller samhället i stort, lagar och regler säger de sig inte känna någon direkt uppmuntran till att fortsätta. De tycker att priserna på lantbruksprodukter borde vara högre. Det finns visst missnöje med grossisternas makt i livsmedelskedjan och att LRF borde ta tag i frågan bättre. Det upplevs som att folk i allmänhet säger sig efterfråga mat av vissa kvalitéer men när de sedan står i butiken ser de endast till priset. Å andra sidan är det förklarligt då det är svårt för konsumenten att sätta sig in i hur djuren har det. På senare tid har denna fråga fått mycket uppmärksamhet i media vilket minskat förtroendet för djurskötseln. Avståndet från den egna gården till konsumenten upplevs som långt och att mycket pengar hamnar i grossistledet. Försäljning av köttlådor direkt till konsument känns intressant och lantbrukarna tror att det skulle vara genomförbart att sälja till folk i närområdet. De känner att detta ligger i tiden och att fler konsumenter som kanske funderar på att sluta äta kött kan få komma ut och se hur djuren har det och därefter se om de vill köpa kött. Genom ett samarbete skulle förmodligen möjligheterna att sälja köttet lokalt öka. Fast de upplever en viss risk eftersom de bor för långt från en storstad där efterfrågan på denna typ av kött upplevs vara större.

5.5.6 Organisatoriska resurser

I och med att det på denna gård drivs av två syskon minskar bundenheten. Det faktum att båda har en stark vilja att sköta djuren på sitt sätt och känna att de äger dem gör att det krävs extra funderingar innan de inleder ett samarbete. Även om ett samarbete inleds vill de gärna behålla några hästar och kanske får. De båda ser det som mycket viktigt att undersöka och diskutera vilka problem som kan uppstå innan ett samarbete påbörjas. Hur djuren ska skötas och vilken syn som finns på detta upplevs som särskilt viktiga punkter att ta upp i en sådan diskussion. Syskonen vill hålla får som de själva äger men skulle gärna kunna tänka sig att ingå i ett samarbete med nötkreatur också. Fåren kunna sambeta med nötkreaturen och hållas hemma på den egna gården under vintertid. Eftersom fåren inte kräver så stor arbetsinsats skulle de kunna tänka sig att arbeta i ett gemensamt stall för nötkreatur. Det som känns närmast förestående är en byggnation av ett stall för fåren. De befintliga byggnaderna är alldeles för slitna och tungarbetade.

Idag förekommer inga samarbeten på gården förutom att de hyr in rundbalspressning. Den form av samarbete som känns närmast är sambetning. De är emellertid lite rädda för att mindre skiften kommer att åsidosättas i ett framtida samarbete. Eftersom de förmodligen fortfarande har kvar några hästar, så kommer de kanske kunna sköta sådana skiften själva.

5.6 Företag 6

Gården som driver kvighotell efter att av två syskon övertagit efter fadern som tidigare bedrev mjölkproduktion. De tog över gården för ungefär 2 år sedan. Den dagliga driften sköts fortfarande av fadern då båda syskonen har heltidssysselsättning utanför gården. Vid intervjun närvarade ett av syskonen som tagit över, samt modern och fadern till viss del.

5.6.1 Mänskliga resurser

År 2009 såldes mjölkorna och innan dess hade gården börjat ta emot kvigor på kontrakt från en annan mjölkproducent. Kvigorna tas emot när de är avvanda, två till fyra månader gamla och skickas tillbaka ungefär en månad innan de ska kalva.

Mjölproduktionen avslutades därför att fadern nått pensionsåldern och de båda barnen hade heltidssysselsättning vid sidan av som de trivdes med. Det har alltid funnits djur på gården och markerna lämpar sig inte för spannmålsodling. Det känns naturligt att behålla djur även om mjölkleveranserna upphört säger en av de intervjuade.

Ett intresse för teknik som även bidragit till att ett syskon vidareutbildat sig på högskolenivå inom ämnet, tros komma från uppväxten på lantbruket. Den intervjuade anser sig ha användning för sin utbildning i arbetet på gården, men uppger att det framför allt finns positiva effekter av att ha båda sysselsättningarna. Arbetet på gården ses som fritid och hobby mer än arbete och ger avkoppling och variation jämfört med arbetet på kontoret i staden. De tekniska kunskaperna från arbetet och utbildningen kanske påverkar sättet att betrakta problem men upplevs inte underlätta maskinreparationer. Sistnämnda kunskaper anses komma ifrån uppväxten på gården och att de varit med sedan ung ålder.

Det andra syskonet som är verksam i driften har gymnasieutbildning inom transport och är i dagsläget verksam i denna bransch.

Om det är möjligt vill den intervjuade behålla verksamheten i nuvarande omfattning. Eftersom det krävs mycket passning vid brunst och så krävs det nästan att någon bor på gården vilket i nuläget fadern och modern gör. Fadern trivs med att sköta djuren och håller gärna på ett tag till. Svårigheter kan emellertid uppstå när syskonen ska börja sköta driften helt själva. Då måste kanske någon av dem minska arbetstiden utanför företaget för att istället få mer tid för djuren. Ett annat alternativ är att gå över till någon mindre arbetskrävande och bunden produktionsform. Dock upplevs inte djurhållningen som orationell och resultatet är tillfredställande. Verksamhetens mål är att driva ett levande lönsamt lantbruk med djurhållning. Verksamheten måste ha en godtagbar lönsamhet för att betala de lån som syskonen har sedan gården övertogs och ge ersättning till fadern som utför den dagliga skötseln.

5.6.2 Finansiella resurser

Jordbruket står för större delen av intäkterna i företaget. Arealen skog är begränsad och ger i nuläget inte så stora intäkter. Den intervjuade sköter själv gårdens bokföring och anser att resultatet är tillfredsställande, men att en del intäkter från skogsavverkning förbättrat resultatet.

5.6.3 Fysiska resurser

5.6.3.1 Areal

Jordbruket bedrivs konventionellt med i huvudsak vallodling för grovfoder. Totalt brukas omkring 60 hektar åker och 20 hektar beten, 50 hektar arrenderas. På åkermarken odlas omkring 13 hektar spannmål i form av korn och havre varav en del skördas som helsäd och en del tröskas. På resten av arealen odlas vall för ensilage och bete.

5.6.3.2 Djuruppfödning

Varje år levereras omkring 50 dräktiga kvigor till en mjölkproducent varifrån kvigkalvarna köpts drygt ett och ett halvt år tidigare. Kvigor som inte blivit dräktiga skickas till slakt. Detta är ovanligt och har endast hänt en gång än. I stallet finns 48 platser för uppbundna där de största kvigorerna hålls. I detta stall finns även plats för omkring 50 mindre djur i spaltboxar. Om det behövs kan även ett 20-tal djur hållas i en djupströbädd i en annan näraliggande byggnad. De uppbundna djuren utfodras med en rälshängd fodervagn.

Målsättningen är att producera så mycket foder som möjligt själva. En del kraftfoder, omkring 10 ton per år, köps in för att framförallt ges till de mindre djuren. När det gäller strö behöver de ofta inte köpa så mycket strö, utan den mindre mängd som erhålls från den egna spannmålsarealen brukar räcka.

5.6.3.3 Arbetstid djurhållning

De dagliga sysslorna i stallet beräknas ta omkring två timmar på morgonen och ungefär samma tid på kvällen. Fyra timmar förefaller alltså som ett rimligt medelvärde under stallperioden. Under betessäsongen försöker de hålla alla djur ute och då betesmarkerna är ganska spridda tar det nästan två timmar per dag att sköta de fyra till fem betesgrupperna om tiden för stängselunderhåll inkluderas.

5.6.3.4 Resurstillgång och möjligheter

Den mest begränsande faktorn för driften är i dagsläget de 48 platserna för större djur i stallet. Efter detta kommer åkerareal för odling av grovfoder. Om fadern om några år vill pensionera sig eller gå ner i arbetstid kommer även arbetstiden att bli en knapp resurs.

Det är oklart hur driften ser ut om tio år men de vill gärna behålla kviguppfödningen då den upplevs som mer intressant och stimulerande än köttproduktion. Ett framtida scenario är att någon av syskonen går ner i arbetstid utanför företaget för att arbeta mer hemma så att kvigor kan behållas.

5.6.4 Teknologiska resurser

Det finns maskiner för alla behov förutom tröskning, fastgödselspridning och rundbalspressning av tredje skörd som hyrs in. I vissa fall hyrs även växtskyddsåtgärder in men detta sker inte varje år. De senaste åren har vissa delar av maskinparken förnyats bland annat har en ny slätterkross anskaffats.

5.6.5 Omvärld, rykte

Den intervjuade har inte märkt av några särskilda åsikter från närboende men tror att de är positiva. Ibland får de höra viss uppmuntran t.ex. att folk tycker det är kul att de fortsätter och satsar lite grann. Från boende lite längre bort har det i något enstaka fall förekommit klagomål vid stallgödselspridning men annars har det inte hörts några negativa signaler.

EU-stöden upplevs som en signal från samhället för att motivera lantbrukarna till att fortsätta. Lagar och regler upplevs inte som något större hinder för verksamheten på gården.

Alla kvigkalvarna säljs till en mjölkproducent som bor ca 10 mil från gården. Detta samarbete ger mjölkproducenten möjlighet att få plats med fler kor och även att fokusera på mjölken. Eftersom erfarenheten av mjölkproduktion finns kvar på gården kan kvalitén i produktionen av dräktiga kvigor säkerställas vilket är en resurs för båda parter.

5.6.6 Organisatoriska resurser

Det finns idag ett samarbete med några av de närmaste grannarna då några enstaka maskiner ägs tillsammans. Ibland hyrs även någon maskin av grannar. I dessa samarbeten förekommer inga skrivna avtal men de fungerar tillfredställande. I dessa samarbeten ses enbart fördelar. Till viss del har de anpassat den egna maskinparken till samarbetena genom att de delar på kostnaden för ett antal maskiner.

Den aspekt som upplevs mest positiv med ett samarbete är att djurhållningen blir mindre bunden och det är lättare att åka iväg från gården. Att vara sams upplevs som mycket viktigt

och att målsättningen för verksamheten är något så när likvärdig. Att komma överens om hur löner ska betalas ut och liknande förhållanden innan samarbetet inleds ses också som viktigt.

I ett eventuellt samarbete blir det förhållandevis många skiften att köra runt mellan och det skulle kunna uppstå konflikter om prioritering osv. vid skörd. Att byta mark och liknande så att lantbrukarna i området slipper göra transporter om varandra skulle kunna vara intressant. Frågan om var ett eventuellt stall ska ligga ses som viktig och ett svårt beslut att fatta.

Idag är syskonen beroende av intäkter från jordbruket för att finansiera räntor och amorteringar de har på gården. Innan ett samarbete kan inledas krävs att man beaktar händelser genom att skriva kontrakt och avtal. Den intervjuade säger sig var intresserad av alla moment i lantbruket och är gärna delaktig i all verksamhet. Dock upplevs den administrativa delen med bokföring och SAM-ansökan som tyngre och överläts gärna till någon annan i ett samarbete.

5.7 Sammanfattning av resultat

Nedan (tabell 2-7) visas ett mer sammanfattat resultat från intervjuerna. Detta är ett försök att förenkla och göra det lättare att identifiera vilka resurser som finns i respektive företag

Tabell 2. Mänskliga resurser i företagen

Mänskliga resurser	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6
Hur många år har lantbrukaren/na drivit gården?	20	25	30	15	13	2
Hur många år har driften sett ut som idag?	10	4	27	10	2	2
Anledning till att verksamheten startade	uppväxt på gården, djurintresse, mental avkoppling	tog över efter ena makens förälder	tog över efter sin förälder, intresse för mjölkkor	tog över efter ena makens förälder	tog över efter sin förälder, intresse för lantbruk	tog över efter sina föräldrar, intresse för lantbruk
Varför djurhållning?	djurintresse, för kor	hålla markerna öppna	intresse mjölkproduktion	hålla markerna öppna	djurintresse	djurintresse
Antal delaktiga i företaget	1	4	1	2	2	3
Omfattning av annan sysselsättning utanför företaget	80%	100%+100% +0%+0%	0%	60%+100%	85%+ 50%	100%+100%
Typ av utbildning, (ägare och brukare)	högskola, ej lantbruksutbildad	gymnasium, ej lantbruksutbildade	grundskola	make 1: naturbruksgymnasium, 1år yrkesutb. inom lantbruk samt praktik make 2: grundskola	syskon 1: naturbruksgymnasium 2 år+ praktik syskon 2: lantbruk 40 v. kurs.	syskon 1: högskola syskon 2: gymnasium fadern: kompetens från tidigare mjölkprod.
Hur länge till kommer ni att hålla på i nuvarande omfattning?	5-15år	2 år	0,5 år	vet ej, diskuterar förändring	>10 år kommer förmodligen utöka en aning	vet ej
De viktigaste faktorerna som avgör framtiden	lönsamhet, EU-ersättningar, ålder	lönsamhet, sysselsättning i övriga verksamhetsgränar	ålder	hälsa, ålder, behov av fritid, motivation, mer intresse för skogen, tillgång på livkalvar	investering i byggnader för fåren	hur mycket var och en kan/vill lägga ner i företaget
Vill någon ta över företaget som det ser ut idag?	nej	nej	nej	nej	vet ej	tog över precis
Vad har ni för mål med verksamheten?	lönsamhet, öppet landskap, mental avkoppling, hålla nötkreatur, hobby	öppet landskap, ge lön för en halvtids anställd	få ut en lön att leva på	öppet landskap, viss inkomst, hobby	öppet landskap, djurhållning, hobby	levande lönsamt lantbruk med djurhållning, hobby

Tabell 3. Finansiella resurser i företagen

Finansiella resurser	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6
Jordbrukets uppskattade del av företagets ekonomi	80-90%	10-20%	95%	< 50%	I dagsläget <10%	> 50%
Andra verksamheter inom företaget	skog	maskin- och arbetskrafts-uthyrning, skog, m.m	skog	skog	skog	skog
Är ni nöjda med jordbrukets ekonomiska resultat?	ja	nej	nej	vet ej, är okej	nej	ja

Tabell 4. Fysiska resurser i företagen

Fysiska resurser	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6
Ekoproduktion	ja	ja	nej	nej	nej	nej
KRAV	ja	nej	nej	nej	nej	nej
Produktion, djur	integrerat 16-18 dikor	dikalvsprod. 34 dikor	30 mjölkkor	35 stutar/år	Integrerat 24 tackor, 6 hästar	50 dräktiga kvigor/år
Brukad areal åker	42,5	32	33	51	20	80
Andel arrenderad	14%	0%	45%	37%	0%	63%
Stalltyp	lösdrift, djupströbädd, glidströbädd	lösdrift, boxar	uppbundet, spaltboxar	lösdrift, foderliggbås, djupströbädd	lösdrift, gammalt mjölkstall	uppbundet, kortbås, spaltboxar, djupströbädd
Tidsåtgång, stallperiod (tim)	257	520	2555	690	105	720
tidsåtgång, betesperiod (tim)	138	205		184	46	368
Köps foder/strö in? Mängd?	torv: 60-70kmb halm: 10 ton, korn: 4 ton	nej	ensilage: 20-25 ton kraftfoder: 108 ton halm: 10 ton	koncentrat: 3,5 ton halm: 15-20 ton	spannmål: 0,5 ton halm: 4 ton	kraftfoder: 10 ton
Mest begränsad resurs	betesmark	betesmark	åkermark, stallplatser	stallplatser, arbetstid	stallplatser	stallplatser
Möjlig förändring i drift	sälja kalvarna som livdjur	storskaligt samarbete	mjölkproduktionen ska avslutas, kan följas av ungdjur för beteskötsel	mindre djur i djupströbädd, sälja foder	öka antalet tackor	behåller gärna kviguppfošn., finns det ingen möjlighet att går ner i arbetstid, kan köttdjur bli intressant.

Tabell 5. Tekniska resurser i företagen

Tekniska resurser	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6
Hur länge beräknas nuv. maskinpark hålla?	10 år, med någon nyinvestering	nya maskiner som körs på entreprenad	slitet, allt mer hyrs in	förnyat med bättre begagnat, sålt av en del	slitet, men klarar en mindre expansion	maskinparken är i gott skick och förnyas regelbundet
Vilka maskiner saknas, måste hyras in?	rundbalspress	gödseltunna mm. hyrs in Har egna maskiner för: slätter, rundbalspressning, såplöjning, tröskning	slätter, rundbalspressning spridning av urin	slätter, rundbalspressning, stall- och mineralgödsel spridning, ibland plöjning, växtskyddsåtgärder.	rundbalspress	Rundbalspressning, tröskning, fastgödsel-spridning, växtskydds-åtgärder

Tabell 6. Omvärlds-, ryktes- resurser i företagen

Omvärld, rykte	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6
Vad tror ni närboende har för åsikter om verksamheten?	de trivs, ibland delaktiga	positiva, men kommer inte sakna djuren förrän de försvunnit	de har nog inga åsikter, någon arrendator positiv	positiv, någon gång kritik vid stallgödselspridning Uppmuntran från arrendatorer	flera har uttalat sig positivt, särskilt till djurhållningen	positiv, viss uppmuntran någon enstaka gång klagomål
Vad tror ni samhället har för åsikter om verksamheten?	svagt positivt	Ibland störande "luktar illa" lantbruket kommer inte saknas förrän det försvunnit	negativ, - Lantbrukarna får för stora subventioner	varken positivt eller negativt	konsumenterna borde betala mer för maten, neg. Mediebild känner ingen uppmuntran	EU-ersättningarna upplevs som en positiv signal,
Vilka är kunderna? Var finns de?	köttet storstadsbor, öppna landskap närboende	Ungnöts-uppfödare	lokala livsmedelsbutiken säljer mjölk från annat mejeri, konsumenten känns avlägsen.	Slakteribranschen	för långt bort, anser att det skulle vara intressant att sälja köttet mer lokalt	Mjölksproducent ett antal mil bort
Vilka nya möjligheter skulle ett samarbete ge?	stordriftsfördelar	ökad lönsamhet, personerna kan fokusera på det de är bäst på och intresserade av		sälja köttet lokalt, storleksfördelar, större förhandlingsstyrka	sambete, fårnot, fördelar för båda. Sälja köttet lokalt,	stordriftsfördelar

Tabell 7. Organisatoriska resurser i företagen

Organisatoriska resurser	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6
Hur skulle er situation förändras utifall ett samarbete inleds?	radikal förändring, mindre bundenhet	ökad lönsamhet, sysselsättning, ordnad arbetstid livskraftigare jordbruk, storleksfördelar, förhandlingsstyrka	svårt att se, stor omställning på gång, mer fritid, mindre bundenhet.	mer fritid, mindre bundenhet, mer tid för skogen	mindre kontroll över djuren och hur de sköts större möjligheter att sälja sitt kött lokalt, sambeta	mindre bundenhet
Vilka risker ser de intervjuade vid samarbete?	minskad, framförallt ekonomiskt och driftstekniskt	öppenhet, tydlighet	stor risk, då lönsamheten är låg och kraven på avkastning blir högre i ett samarbete	människor är olika kan finns olika mål, mindre bundenhet, större flexibilitet	ansvar för djurskötseln slarv opportunistiskt beteende vissa skiften - ej lönsamma för driftsbolaget?	ökad, olika målsättningar och osämja
Viktiga aspekter vid inledande av samarbete	delaktighet i beslut utträde ur samarbetet oenighet, konflikter ändrade familje-/ägarförhållanden hos medlem stallets placering	äganderätt, förändrat inflytande	göra kalkyler för att bedöma lönsamheten stallets placering	personer som är ganska lika, arbetsordning, planering förebygga problem	vill ha möjlighet att ha några egna djur kvar. Undersök vilka problem som kan uppstå olika syn på djurhållning	hur ska löner betalas ut? Hur ska brukandet av olika skiften prioriteras? Placering av stall upprätta kontrakt och avtal
De intervjuades syn på arbetsfördelning vid samarbete	vill vara delaktig i alla moment av driften, reducerat ansvar = positivt	mer ordnad arbetstid, inga krav på typ av arbetsuppgifter	går i pension, vill ha mer frihet, mindre bundenhet, mer fritid	mer ordnad arbetstid, inga krav på typ av arbetsuppgifter	skulle kunna tänka sig att jobba i ett gemensamt stall	slippa den administrativa biten med bokföring och SAM-ansökan
Är ni för er försörjning beroende av nuv. drift?	nej	nej	ja	nej	nej	ja
Bedrivs det några samarbeten idag?	ja, gödsel och arbetsutbyte	ja, maskinsamverkan, arbetsbyte	ja, samägande i maskiner	ja, maskinsamverkan, arbetsbyte, samägande i maskiner	hyr in rundbalspressning	ja, samägande i maskiner
Har anpassningar gjorts med tanke på	nej	ja, flera maskiner har sålts	ja, minimalt med investeringar	ja, minskade investeringar på maskinsidan	nej	ja, minskade investeringar på maskinsidan

Fortsättning föregående Tabell 7: Organisatoriska resurser i företagen

	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6
Väsentliga mål för eventuellt gemensamt driftsbolag?	betesskötsel bevara öppna landskap	bevara det öppna landskapet, ökad lönsamhet, ordnad arbetstid	bevara det öppna landskapet och samtidigt vara lönsamt	bevara det öppna landskapet	bevara det öppna landskapet	generera avkastning, bevara det öppna landskapet
Allmänna åsikter om gemensamt driftsbolag	var ska stallet ligga? Använd lantbrukarnas kunskaper om förutsättningarna på den egna gården	allt som krävs för att starta gemensamt driftbolag finns, bara att köra igång!	svårt att få en lönsam köttproduktion	beredda att förändra mycket för att bidra till start av ett gemensamt driftsbolag	vill gärna ha får och behålla hästarna Förespråkar starkt sambetning får-nöt	kanske går någon av syskonen ner i arbetstid och då kan kvigorna behållas i framtiden.

5.8 Sammanställning av företagens intäkter från djurhållningen

Värdena i tabell 8 är framtagna utifrån de uppgifter som erhållits från respektive lantbrukare vid intervjun, samt vissa pris- och viktuppgifter från Agriwise (2011) i de fall då andra säkra källor ej fanns att tillgå. Beräkningarna får alltså inte ses som några exakta värden men ger ändå viss insyn i de olika företagens intäkter i dagsläget.

Tabell 8. Intäktsstruktur vid nuvarande driftsinriktning

Ekonomi	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6	
Livdjur							total
livdjur (ant. Djur)		27,2	24			50	
mängd, kilo		275	65				
kilo pris/ st. pris		18	18			10000	
Intäkt		134640	28080			500000	662 720 kr
Slaktdjur							
slaktdjur (ant. Djur)	15			35	16		
mängd, kilo	310			280	20		
pris/kg	23			24	35		
Intäkt	106950			235200	11200		353 350 kr
Utslagsdjur							
kött (ant. Djur)	2	6,8	6		4		
mängd, kilo	400	380	290		35		
Pris/kg	19,33	19,33	16		8,7		
Intäkt	15464	49948,72	27840		1218		94 471 kr
mjölk(ant. Kor)			30				
kvant			9000				
kilo pris			3				
Intäkt			810000				810 000 kr
Total intäkt	122 414	184 588,7	865 920	235 200	12 418	500 000	1 920 540,72kr

5.8 Sammanställning av företagens inköp för djurhållningen

Nedan ges en sammanställning av de inköp som företagen uppgav sig göra årligen för att driva djurhållningen. Värdena är beräknade utifrån de uppgifter som erhållits från respektive lantbrukare vid intervjun samt vissa pris- och viktuppgifter från Agriwise (2011) i de fall då andra säkra källor ej fanns att tillgå. Tabell 9 visar endast de inköp som är direkt hänförliga till djurhållningen och innefattar inte kostnader hänförliga till växtodling och dylikt. Tabellen ger en bild av företagens självförsörjningsgrad. Beräkningarna får inte ses som några exakta värden utan ger endast viss insyn i de olika företagens resursförbrukning i dagsläget.

Tabell 9. Kostnader inköpt foder och strö nudrift

		Företag 1		Företag 2		Företag 3		Företag 4		Företag 5		Företag 6		TOTAL
inköp	pris	kvant	summa	kvant	summa	kvant	summa	kvant	summa	kvant	summa	kvant	summa	
ensilage,	1,25					25000	31250							31 250
kraftfoder	2,2					118000	259600					10000	22000	281 600
koncentrat	2,72							3250	8840					8 840kr
spannmål	1,93	4000	7720							550	1061,5			8 782
strö (halm)	1	12000	12000			18250	18250	18000	18000	4000	4000			52 250
strö (torv)	140	70	9800											9 800
tot. kostnad			29520				309100		26840		5062		22000	392 522

5.9 Sammanställning av företagens arbetsåtgång för att hålla djuren på stall och bete

Några av lantbrukarna hade svårt att uppge hur mycket tid de lägger i stallet på ett år för att sköta djuren. Risken för felkällor här är stor. Vissa uppgifter har kompletterats från Agriwise (2011) då lantbrukaren hade svårt att bedöma den verkliga tidsåtgången. Arbetstiden redovisas relativt utförligt i tabell 10 där tiden i stallet har delats upp i två kategorier. Dels den lite lugnare stallperioden då det mest handlar om daglig skötsel och dels den mer arbetskrävande kalvningsperioden då arbetsinsatsernas längd och tidpunkter varierar kraftigt. Nästan alla verksamma i de sex företagen bor vid eller nära den byggnad där djuren hålls. Därför blir tidsåtgången för att gå ut och kontrollera stallet en gång till inte så stor, men svår att bedöma och värdera.

Tabell 10. Arbetsåtgång i animalieproduktionen i nuvarande drift

Arbetsåtgång stallperiod+betesperiod	Företag 1	Företag 2	Företag 3*	Företag 4	Företag 5	Företag 6	TOTAL
Total beräknad stallperiod (dagar)	212	160	242*	230	180	180	
Tid fram till kalvning (tim)	162,33	120	1694	690	90	720	3476,33
Kalvningsperiod (dagar)	42	80	-	-	30	-	
Total tid kalvningsperiod (tim)	94,5	400	-		15		
Total tidsåtgång stall	256,83	520,00	2432,00	690,00	105,00	720,00	4723,83
Betesperiod (dagar)	184	205	123*	184	184	184	
Tid min/dag	45	60	60	60	15	120	
Total tidåtgång betesper.	138	205	123	184	46	368	
Total tidsåtgång stall+bete	394,83	725,00	2555,00	874,00	151,00	1088,00	5787,83

* Företag 3 har djur och arbete i stallet hela året. Vid beräkning har tidsåtgången i stallet beräknats till 7 timmar om dagen vintertid (7*242) och 6 timmar sommartid (6*123) då en timma istället går till betesskötsel (1*123).

5.10 Sammanställning av företagens areal

För att underlätta förståelse för gårdarnas storlek och grödfördelning har nedanstående tabell 11 utformats. För att visa på markens två kvalitetstyper visas här den sämre beskaffade mull-/mossjorden för sig. I tabell 11 anges även produktionsinriktning för respektive gård samt företagens arrenderade areal.

Tabell 11. Arealfördelning nudrift

Arealfördelning (ha)							
Gårdsnamn	Företag 1	Företag 2	Företag 3	Företag 4	Företag 5	Företag 6	TOTAL
Produktionsinriktning	integrerat	dikalvsprod.	mjölk	köttprod.	får+häst	kviguppföd.	
Fastmarks åker	10,5	22	22	29	16	50	149,5
Mulljord, mosse	6	0	0	5	0	10	21
Total åker	16,5	22	22	34	16	60	170,5
Naturbete, allmänna värden	13	10	11	17	4	20	75
Total areal	29,5	32	33	51	20	80	245,5
Arrenderat (ha)	6	0	15	19	0	50	90
Andel arrenderat %	20%	0%	45%	37%	0%	63%	37%
Odlad spannmål (2010)	3	6	0	7,5	0	13	29,5

5.11 Sammanställning översikt

I tabell 12 sammanfattas resurserna i en översikt.

Tabell 12. Sammanställning resurser i företagen

Intäkter (kr)	1 920 541
Inköp foder & strö (kr)	392 522
Total areal (ha)	245,5
Åker (ha)	170,5
Naturbete (ha)	75
Spannmål 2010 (ha)	29,5
Arrende (ha)	90
Arbetstid animalieproduktion	
Stallperiod (tim)	4 724
Betesperiod (tim)	1 064

6. Framtida scenario: driftsbolag

Med hjälp av de resurser som studien identifierar på de undersökta gårdarna har ett scenario byggts upp. I detta scenario beslutar sig de sex gårdarna för att samarbeta i form av ett gemensamt driftsbolag. Innan ett samarbete av detta slag kan inledas krävs omfattande processer i form av förhandlingar och upprättande av kontrakt för att säkerställa att alla parter blir nöjda. Driftsbolagets mål är att på bästa sätt utnyttja de resurser som finns på gårdarna. Nedan följer en uppställning av hur de resurser som finns tillgängliga skulle kunna utnyttjas av ett gemensamt driftsbolag. Först visas en beräkning av vilka arealer som finns tillgängliga och hur mycket foder de skulle kunna producera vid ett eventuellt samgående. Med hjälp av den beräknade fodermängden bedöms vilken storlek på djurbesättning som kan vara lämplig.

6.1 Tillgänglig areal

Arealen på de sex gårdarna består av små skiften. En stor del av åkerskiftena är mindre än ett hektar styck. Vissa skiften består av mulljord, är dåligt dränerade och svårbrukade. De intervjuade som har denna mark har uppgett att de ogärna plöjer den och oftast bara tar en skörd där. När en växtföljd definieras för driftsbolaget bör detta beaktas och denna mark får en separat växtföljd bestående av endast vall som till större del betas. Detsamma gäller för mindre skiften som lätt kan slås ihop med betesmark och bli rationella betesfällor. Två av gårdarna bedriver idag ekologisk odling på sin mark. Vid en diskussion med Rådgivarna i Sjuhärad har en areal som antas vara bättre beskaffad och lämplig för en mer intensiv växtföljd uppskattats, se tabell 13. Avkastningsnivåerna för grödorna har erhållits med hjälp av information från lantbrukarna som intervjuats och växtodlingsrådgivare på Rådgivarna. En vanlig växtföljd för ekologisk odling i området är sexårig, då vall med liggtid på tre till fyra år följs av korn eller havre med insådd (pers. med., Hallin, 2010). För att hålla ogräs i schack odlas spannmål två år i följd och kan vissa år skördas som helsädesensilage (Kumm, 2009, s.10).

Tabell 13. Sammanlagd areal åkermark

Gröda	Areal (hektar)
Total åker	170,5
Mulljord, sämre beskaffenhet	-31
Små eller sämre arronderade fält	-42 *
Areal för mer intensiv växtföljd	97,5

* Denna areal är beräknad i samråd med växtodlingsrådgivare för gårdar i området (pers. med., Hallin, 2010)

6.1.2 Lämplig växtföljd

Vallen blir den huvudsakliga grödan där spannmål odlas för att bekämpning av ogräs ska kunna ske och för att förnya vallar. De arealer som anges i tabell 14 för respektive gröda anpassas varje år med tanke på vad som är mest rationellt och praktiskt genomförbart.

Tabell 14. Lämplig växtföljd i driftsbolaget

År	Gröda	Areal (hektar)
1	Vall I	16,3
2	Vall II	16,3
3	Vall III	16,3
4	Vall IV	16,3
5	korn	16,3
6	korn+vallinsådd	16,3
SUMMA		97,5

Fortsättning tabell 14 föregående sida

Mark ej lämplig för växtföljd

Långliggande vall	42+31=73
Naturbetesmark	75
SUMMA TOTAL AREAL	245,5

6.1.3 Förväntad avkastning

I tabell 15 finns den mängd som respektive gröda förväntas ge hos de sex gårdarna. Värdena uppskattades utifrån de frågor som ställdes till lantbrukarna, diskussion med Hallin (pers. med. 2010) och områdeskalkylerna i Agriwise (2010). Avkastningen på grödorna förutsätter att driftsbolagets besättning hålls i ett stall där all gödsel samlas upp som flytgödsel samt att det finns viss möjlighet att köpa in stallgödsel.

Tabell 15. Förväntad avkastning

Gröda	Avkastning (Kg)*
Vall I-III	5 500 **
Vall IV	5 000
Korn (helsädesensilage)	5 500
Korn+vallinsådd (helsädesensilage)	5 500
Långliggande vall	3 500
Naturbetesmark	1 200

*Avkastning efter fält-/betesförlust och vid skörd lagrings-/konserverings förluster

** Medel under vallens ligg tid.

6. 1.4 Möjlig foderproduktion

Givet de enligt tabell 15 förväntade avkastningsnivåerna för de olika grödorna beräknas i tabell 16 driftsbolagets förväntade foderproduktion.

Tabell 16. Möjlig foderproduktion

Fodertyp	Areal (ha)	Avkastning (ton)	Mängd (ton)
Vallensilage (vall I-III)	48,9	5,5	269
Helsädesensilage	32,6	5,5	179,3
Åkerbete *	16,3	5,0	81,5
Åkerbete **(långliggan.)	73	3,5	255,5
Naturbete	75	1,8	135
Skördat foder för utfodring under stallperioden:			448,3
Foder för beteskonsumtion:			472

* viss areal vall som väntas avkasta sämre t.ex. vall IV kan användas som bete alternativt skiften som är mer svårbrukade

** de långliggande vallarna betas oftast men kan skördas vid behov. De förnyas genom direkt sådd av vall vid behov.

6.2 Djurantal

I det redovisade scenariot väljer driftsbolaget att satsa på KRAV-cerifierad dikalvsproduktion. Detta bedöms vara en produktionsform där mycket mark kan hävdas genom betesdrift. Befintliga kunskaper om dikalvsproduktion på flera av gårdarna kan utnyttjas i driftsbolaget. Den beräknade fodertillgången som åker och betesmarken avkastar utgör den resurs som främst begränsar hur stor besättning driftsbolaget kan hålla. I tabell 17 beräknas dikornas förväntade foderbehov.

Enligt Agriwises områdeskalkyler för dikor kräver en vårkalvande diko 1581 kg ensilage per år om den kalvar i februari och den något lägre mängden 1332 kg/år om den kalvar i april (Agriwise, 2011a). Från Taurus kalkyler för dikor erhålls en högre siffra om 2000 kg/år (www, Taurus, 2010). Då kalvningarna beräknas ske tidigt för att möjlig göra uthyrning av dräktiga djur har den högre foderåtgången bedömts vara mest rimlig, 2000kg/ år. Detta motiveras av att spannmål helt uteslutits ur foderstaten.

Tabell 17. Betesförbrukning, medelvärde diko

Betesbehov	förbukn./djur	källa
Februarikalvning	2297kg	(Agriwise, 2010)
Aprilkalvning	2297kg	(Agriwise, 2010)
Vårkalvning	1700kg	(www, Taurus, 2011)
Medelvärde:	2098 kg/år	

Enligt Agriwise beräknas en rekryteringsgrad av 20 % i en dikobesättning (Agriwise, 2010). Foderbehovet för en rekryteringskviga vid under uppfödning från 6 månaders avvand kalv till en dräktig kviga beräknas enligt Agriwise områdeskalkyl till 1320 kg ensilage och 1200kg bete under en 12månaders period (Agriwise, 2011).

Med dessa ovanstående värden kräver en besättning om 200 dikor samt omkring 40 kvigor för rekrytering foder enligt tabell 18, 19 och 20.

Tabell 18. Ensilageförbrukning

Ensilagebehov	förbukn./djur	antal djur	tot. Foderbehov (kg)
Diko	2000	200	400 000
Rekryteringskviga	1320	40	52 800
			452 800

Tabell 19. Betesförbrukning

Betesbehov	Förbukn./djur(kg)	antal djur	tot. Foderbehov (kg)
Diko	2098	200	419 600
Rekryteringskviga	1200	40	48 000
			467 600

Tabell 20. Foderbalans

Foderslag	Foderbehov	Tillgängligt foder	Över-/underskott
Ensilage	452,8	448,3	-4,5
Bete	467,6	472	4,4

6.3 Driftsplan samarbete

Utifrån de tillgängliga resurserna har en driftsplan för ett scenario då de sex lantbrukarna går samman i ett gemensamt driftsbolag ställts upp, se bilaga 2: Driftsplan, sammanställning samt

bilaga 3: Resultaträkning, driftsplan, och bilaga 4: Täckningsbidrag per diko i driftsbolaget . Bidragskalkylerna för de olika produktionsinriktningarna har anpassats efter uppgifter från intervjuerna med lantbrukarna och diskussion med Rådgivarna i Sjuhärad. I bilaga 4 beräknas täckningsbidraget per ko i driftbolaget, en besättning omfattandes 200 dikor plus rekrytering. Det totala TB1 för drift med 200 dikor och den mark som finns att tillgå blir enligt driftsplan 1 815 062, se bilaga 2.

För att visa på hur stor del av driftsbolagets intäkter som är beroende av olika former av subventioner har sammanställningen av driftsbolagets intäkter gjorts, se tabell 21. Värden kan skilja en aning från de som ses i bilaga 3, Resultaträkning driftsplan, då driftsplaneringsprogrammet inkluderar interna intäkter och kostnader rörande rekryteringsdjuren. För att få rättvisande täckningsbidrag i sammanställningen, se bilaga 1, har ersättningarna fördelats ut för att på bästa sätt spegla verkligheten. På grund av detta kan stödnivåerna även skilja lite mellan bilaga 3 och tabell 21. Det är viktigt att beakta att utbetalningarna i landsbygdsprogrammet kan begränsas av regeringen utifall att pengarna inte räcker för vissa ersättningsformer (www, jordbruksverket 3, 2011). Dessa ersättningar står för stor del av driftsbolagets intäkter och därför är detta en risk värd att känna till.

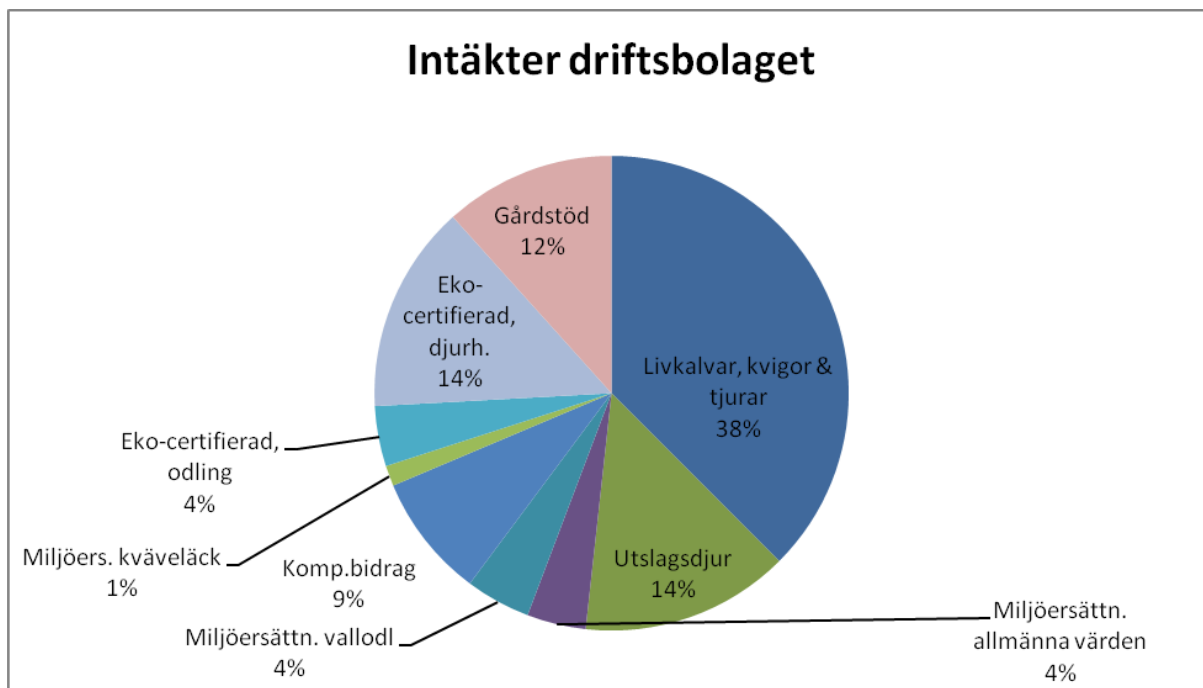
Tabell 21. Summa intäkter driftsbolag (200 dikor)

	Kvant	Pris	Summa
Livkalvar, kviga *	59	4760	280 840
Livkalvar, tjur *	99	6000	594 000
Utslagsdjur	40	8308	332 320
Miljöersättn. (allmänna värden)	75	1250	93 750
Miljöers. vallodl, grund	137,9	300	41 370
Miljöers. vallodling	137,9	450	62 055
Komp.bidrag(168ha)			
1-90 ha	90	1500	135 000
90ha-	82,4	750	61 800
Miljöers. (vårbearbetn.+ fånggröda)	16,3	1500	24 450
Endast vårbearb.	16,3	500	8 150
Eko-certifierad, korn	32,6	1450	47 270
Eko-certifierad, vall	138,2	350	48 370
Eko-certifierad, djurh.	207**	1600	331 200
Gårdsstöd grundbelopp	245,5	1108***	272 200
SUMMA Intäkter			2 355 175

* Försäljning av alla tjurkalvar samt 60 % av kvigkalvarna, omkring 40 % av kvigkalvarna behålls för rekrytering, 1 % dödlighet.

** Antalet djurenheter begränsas av tillgänglig areal

*** Beräknat med en växelkurs av 9,1421 första oktober 2010, samt avdrag för modulering, belopp över 5000 Euro, överskjutande del minskas med 9 % (www, Jordbruksverket 5, 2010)

Figur 2. Driftsbolagets intäkter i procent

Ytterligare potentiella intäkter

För att ytterligare öka företagets intäkter är uthyrning av betesdjur en möjlighet (Nötkött, 2008). Betesmarker med allmänna eller särskilda värden ger miljöstöd och gör det intressant för markägare att hyra in djur för att klara skötselkraven. Finns möjligheten att ansöka om utbetalning för särskilda värden på de egna betesmarkerna innebär det ytterligare 1400 kr/ha för de marker som uppfyller kraven (www, Jordbruksverket 3, 2010). Viss areal uppfyller idag kriterierna men skötselkraven upplevs för svåra att uppfylla, se intervjuer med lantbrukarna i kapitel 5. Driftsbolaget har stordriftsfördelar och genom detta ökar möjligheterna att klara av skötselkraven. Slutgödning av dikalvar producerade i besättningen som göd-/vallfodertjurar utgör en ytterligare möjlighet att vidareförädla gårdens resurser. I detta fall krävs att mer mark tillkommer eller att växtodlingen planeras på annat sätt än vad som görs i denna studie

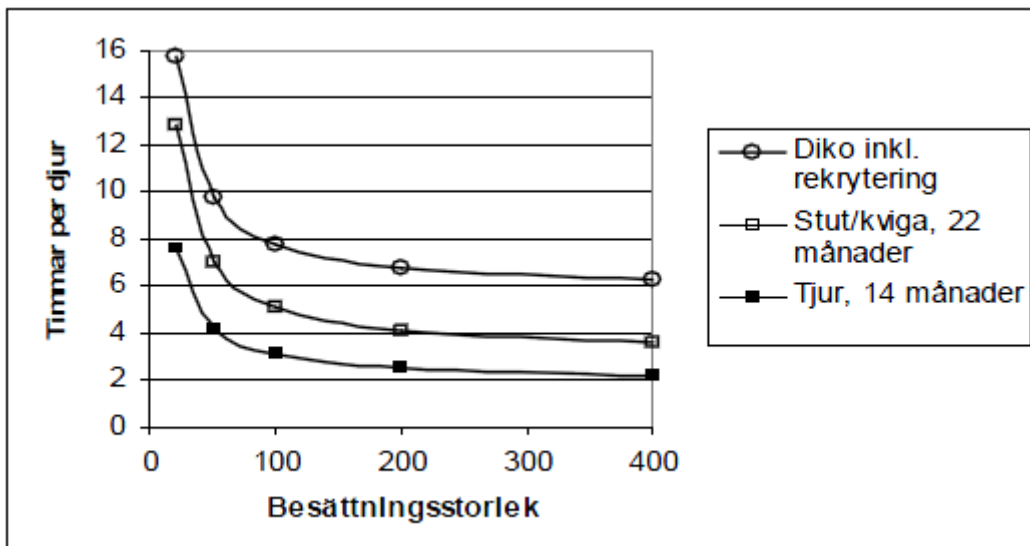
6.4 Kostnader i driftsbolaget

6.4.1 Arbetskostnad

Kostnader som angavs i Agriwise (2011) områdeskalkyl avser ett stall med djupströbädd samt skrapad gång för 38 dikor. I det tänkta driftsbolaget anses liggbåssystem vara den lämpligaste stalllösningen för att minimera ströatgången eftersom driftsbolaget inte odlar spannmål till tröskning. Ströatgången blir radikalt lägre i ett liggbåsstall än i ett djupströbäddsstall, enligt Databoken 2010 bedöms den ligga på omkring 177kg/djur/år (Agriwise, 2010).

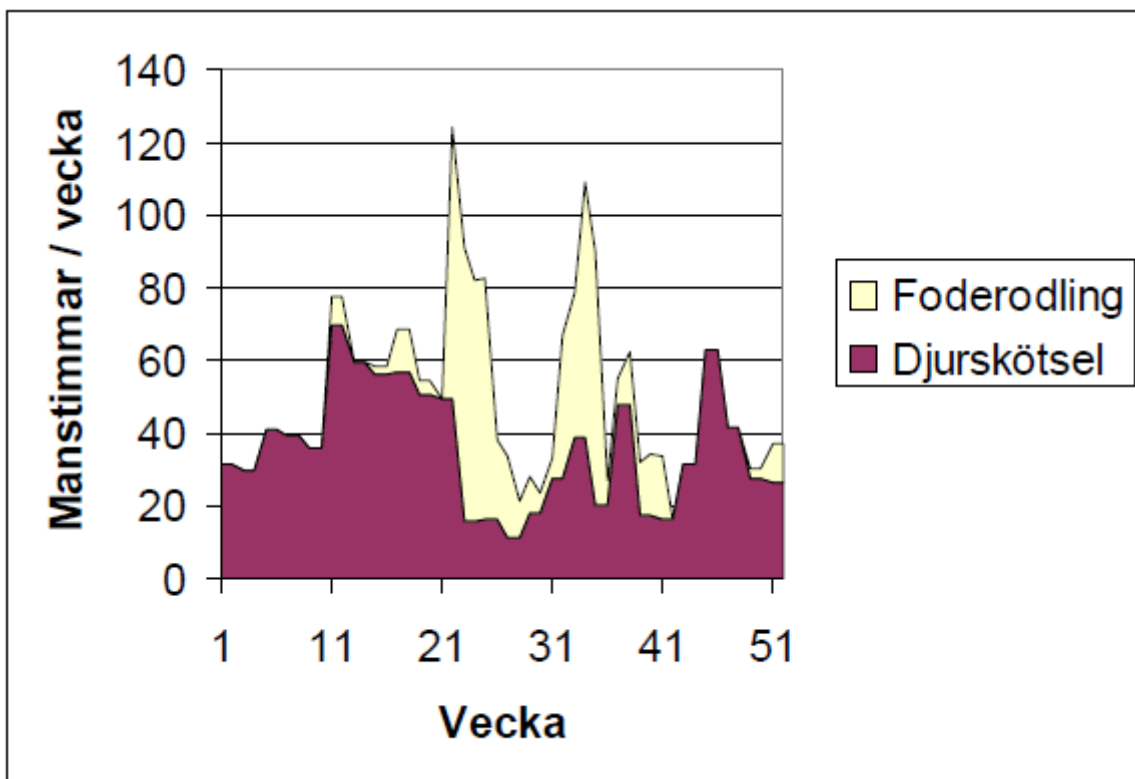
Arbetsinsatsen för dikokalkylen blir för ett stall på 200 dikor + rekrytering även den radikalt lägre än den för 38 kors stallet. Enligt Kumm (2006), (se figur 3) kan arbetskostnaden bli lägre än 7 timmar per ko i stall med 200 dikor inklusive rekrytering. Enlig dessa uppgifter skulle alltså tidsatgången i ett nybyggt stall för 200 dikor + rekrytering uppgå till 1400 timmar.

Figur 3. Samband mellan besättningsstorlek och arbetsbehov. Källa: Kumm (2006))

Dessa uppgifter styrks av tidsredovisning från en gård med dikobaserad köttproduktion av liknande storlek som det tänkta driftbolaget i denna studie, se nedanstående figur 4. I det tidigare undersökta fallet uppgick den totala tidsåtgången under året för djurskötsel till knappt 1900 timmar (Kumm, 2006). Då denna gård har fler djur och även slutgöder djur till slakt borde det förslagna driftbolaget i denna studie med 200 dikor utan slutgödning av dikalvarna kräva en mindre arbetsinsats varför ovanstående figur 3 och beräkning på 1400 timmar kan vara rimlig.

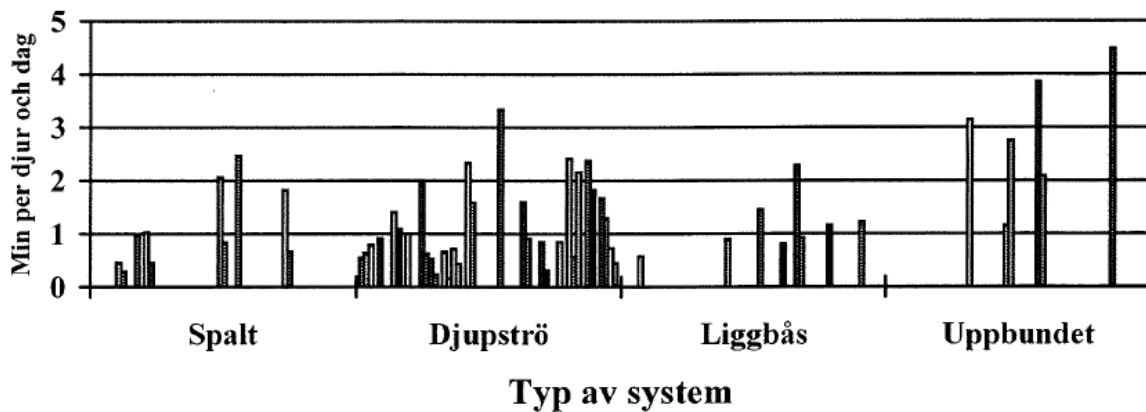

Figur 4. Arbetsåtgång i djurskötsel och foderodling (vall och bete) under olika veckor på verklig gård med 220 dikor med kalvar, 8 avelstjurar samt 70 kvigor. Källa: Kumm (2006)

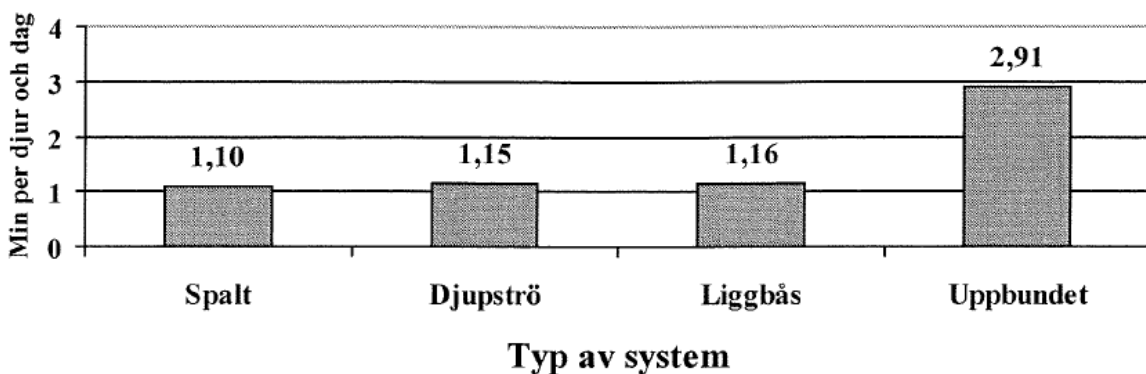
I en studie av Almlöf & Bretz (2001) undersöks arbetsåtgången i den dagliga skötseln under stallperioden genom enkäter och telefonkontakt med 25 nötköttproducenter. Studien omfattar flera stallsystem såsom spalt, djupströbädd, liggbås och uppbundet. Nedan i figur 5 ses resultat från denna studie och i figur 5 beräknas ett genomsnitt av de uppgifter som inkommit från de 25 gårdarna. Med de uppgifter som ges i figur 5 skulle det i denna studie föreslagna driftsbolaget kräva:

$(1,15 \text{ min/djur} * (200 \text{ kor} + 40 \text{ kvigor}) * 365 \text{ dagar}) / 60 = 1679 \text{ timmar}$.

Detta värde är något högre värde än det som beräknats utifrån figur 3. Det råder dock avsevärda variationer i figur 4 och då stallet i denna studie är helt nytt och har hög mekaniseringsgrad borde tidsåtgången vara relativt låg. I studien av Kumm (2006) betonas att arbetsåtgången kan vara både betydligt högre och lägre än den som visas i figur 3. Stallar med hög mekaniseringsgrad och bra djurhanteringsanläggningar kommer att ha en lägre arbetsåtgång än den i figur 3 (Kumm, 2006).

Figur 5. Total tid per djur och dag i olika inhysningssystem resultat från 25 gårdar. Källa: Almlöf & Bretz (2001)

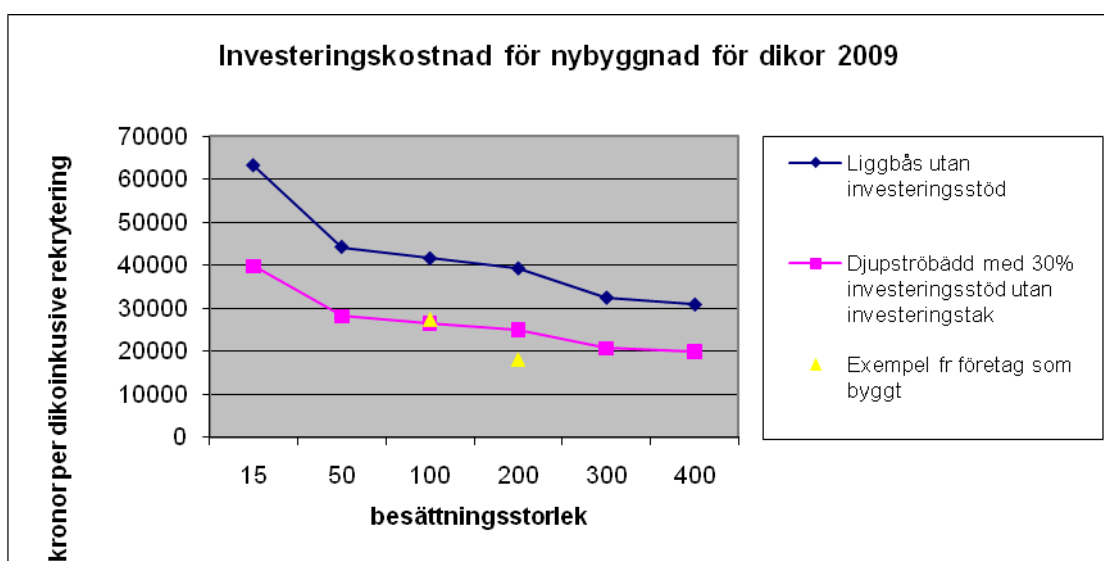
Figur 6. Total tid i genomsnitt per djur och dag i olika inhysningssystem. Källa: Almlöf & Bretz (2001)

6.4.2 Byggnadskostnad

Det nya stallens kostnader blir troligen betydligt större än i nuläget. Enligt en skiss på ett stall för att inhysa 200 dikor under kalvningsperiod skulle kostnaden vid nybyggnation kunna uppgå till omkring 10 300 000 kr (pers med. Lundberg, 2010). Denna skiss är baserad på ett stall utformat för att uppfylla KRAV:s regler med liggbås samt djupströbäddar. Stallet är rymligt för att kunna hysa kor med kalvar.

Enligt Agriwise (2011) erhålls en kostnad om 28 800kr/plats för ett stall med 150 dikor. Omräknat till ett stall med 200 platser alternativt 240 platser erhålls kostnaden **5 760 000 kr** respektive **6 912 000 kr**. Kostnaden i databoken uppfyller troligen inte KRAV-standard och borde därför troligen ökas något.

En pågående studie vid Institutionen för Husdjurens miljö och hälsa, SLU i Skara visar att kostnaden för ett nytt stall för dikor kan variera mycket beroende på antalet kor (HMH, 2010). Figur 5 nedan visar på skillnader från över 60 000 kr per diko + rekrytering i de minsta besättningarna ner till 20 000 kr för större besättningar. Det faktum att kurvan för djupströbädd inkluderar ett investeringsstöd bör beaktas vid jämförelse med liggbåssystemet då kostnaden för de båda skiljer sig mer än vad som tydliggörs av figur 7. Dock kan vi se att det finns stall som byggts till lägre kostnad än detta (trianglar i diagrammet). Kostnaden för ett liggbåsstall med 200 dikor inklusive rekrytering blir med uppgifter från figur 6: 8 000 000 kr.

Figur 7. Investeringskostnad för nybyggnad för dikor 2009, Vinterhållning av nötkreatur för betesdrift, 2005, indexuppräknat till 2009 års nivå. Arbetsmaterial i SLF projektet Vägar till lönsamma, attraktiva och växande företag med dikobaserad nötköttproduktion, HMH, SLU, Skara
Källa: (HMH, 2010).

Möjligheten till investeringsstöd bör undersökas i samband med nybyggnation av det slag som föreslås i denna studie. I Västra Götalands län finns det möjlighet att söka investeringsstöd för investeringar i verksamhet inom jordbruk (www, Länsstyrelsen, Västra Götalands län, 2011). Det finns möjlighet att söka stöd för 25 % av investeringskostnaden. Uppfylls vissa krav rörande kvinnor och mäns möjligheter att vara verksamma i företaget kan ytterligare 5 % utbetalas. Maximalt belopp inom en tvåårsperiod är 2 000 000 kr men vid samverkan mellan två eller flera företag beviljas dubbelt belopp. Detta innebär att kapitalbehovet vid en investering av det slag som denna studie undersöker minskar.

I den driftsplan, se bilaga 2, som ställts upp förutsätts att driftsbolaget kan finansiera stallbyggnation med hjälp av dubbla investeringsstöd då de är flera sökande. I driftsplanen beräknas kostnaden för ränta och avskrivningar på stallet enligt annuitetsmetoden och förs sedan in som en årlig hyra vilket ses i bilaga 2 och 3 som lokalhyra. Kostnaden för byggnadsstommen och inredningen uppskattas av (pers med. Lundberg, 2010) till omkring 3,6 miljoner respektive 6,7 miljoner. De har i denna studie antagits ha en avskrivningstid om 25 år respektive 15 år. Med en ränta på 5 % blir den årliga kostnaden för stallet beräknad med annuitetsmetoden, **898 800 kr**, vilket förts in som lokalhyra i driftsplanen, se bilaga 2

6.4.2 Maskinkostnad

För att begränsa arbetstiden och kostnaderna i driftsbolaget kommer de flesta tjänster att hyras in. För att klara de dagliga sysslorna i företaget bedöms driftsbolaget kräva en egen traktor med lastare och vagn för att kunna utföra hemtransport av rundbalar i egen regi. Det bedöms även finnas behov av en betesputs. Maskinkostnaderna har beräknats enligt Svensson (1988), se ekvation 1, samt tabell 22.

$$NV = 0,833 * \text{ÅAV} * x^n \quad (\text{Ekvation 1})$$

NV = Maskinens nuvärde

ÅAV = Återanskaffningsvärdet

x = Konstant anpassad till maskintyp

n = maskinens ålder

Underhållskostnad för maskinerna beräknas med hjälp av ekvation 2 enligt databoken i Agriwise (2011). Den faktor, UH, som räknas fram med hjälp av ekvation 2 multipliceras med maskinens anskaffningsvärde i tusentals kronor samt dess årliga användning för att få fram kostnaden för maskinens underhåll. Kostnaden som då erhålls skall täcka kostnader för reparationer, reservdelar, smörjmedel, gårdsverkstad samt eget arbete med reparationer och underhåll (Agriwise, 2011).

$$UH = a * 1 - e^{-(b * C)} \quad (\text{Ekvation 2})$$

UH = underhållskostnaden i kr/tim och 1000 kr ÅAV

a = underhållsfaktor a

e = basen i det naturliga logaritmsystemet

b = underhållsfaktor b

C = maskinens ålder i år

Tabell 22 . Driftsbolagets maskinkostnader med avskrivningstid på 12 år.

Driftsbolagets maskinkostnader	Avskrivning	12 år					
	Tim per år	ÅAV	Restvärde enl. Svensson(1988)	Värdeminsk.	Avskrivn.	UH %	Underhållskostnad
Traktor, 100kw	1000	730000	196094	533906	44492	0.07	51100
Frontlastare 1 500 kg, inkl redskap	1000	85000	22833	62167	5181	0.07	5950
Storbalsvagn, boggikärra 13 ton	300	100000	26862	73138	6095	0.4	12000
Betesputsare/rotorklippare < 3 m	200	30000	8059	21941	1828	0.7	4200
					57 596kr		73 250 kr

För att sköta växtodlingen uppskattas kostnaden för inhyrda tjänster enligt tabell 24 och 25. I skördarbetet kommer slätterkross samt rundbalspressning att hyras in medan hemtransport av rundbalar kommer att ombesörjas med hjälp av driftsbolagets egen maskinpark. Putsning av beten görs med driftbolagets egen traktor och betesputs. Spridning av stallgödsel kommer att hyras in. I tabell 23 visas den beräknade gödselproduktionen från driftsbolagets dikobesättning.

Tabell 23. Gödselproduktion i driftsbolaget, beräknad med hjälp av Jordbruksverkets: Riktlinjer för gödsling och kalkning 2005 (Jordbruksverket, 2004).

	Antal	Kbm/djur	Flytgödsel, kbm
Diko, 6mån stallperiod	200	4,3	860
Kvigor, < 1 år	20	2,5	50
Kvigor, > 1 år	20	4,6	92
			1002
Säkerhetspåslag, stor regnmängd, 30%			1300 kbm

En studie som gjorts av Hallin i Sjuhäradsbygden för att bland annat beräkna kostnader för stallgödselspridning så beräknas kostnaden för att sprida en kubikmeter flytgödsel beroende av olika fältavstånd och storlek på gödseltunna, se bilaga 5 (Hallin, 2009). I studien användes ett dataprogram samt egna tidsstudier vid en maskinstation. De värden som framkom vid studien av maskinstationens arbete var lägre än de från dataprogrammet. Uppskattas medelavståndet till 2,5 km och spridning sker med 15 kubikmeters gödseltunna med spridarramp blir kostnaden omkring 24 kr per kubikmeter. I driftsbolagets fall är fältavstånden varierande men med ett medelavstånd om 2,5 km skulle kostnaden för att sprida gödseln från de 200 dikorna med rekrytering uppgå till **31 200 kr**, se bilaga 3. Fördelat per hektar vall I-III samt helsäd blir detta **383 kr** vikat tillförs som kostnad på dessa gröders bidragskalkyler i driftsplanen, se bilaga 2.

Driftsbolagets skördade mängd rundbalsensilage uppgår till 448, 3 ton. Enligt Kumm (2009) kan kostnaden för skörd per kg ts. nettoskörd uppgå till 90 öre per kg vid en skörd på 2 ton per hektar, fältstorlek 1,5 hektar och ett avstånd av 0,5 km till balupplag (Kumm, 2009, s. 22), se Bilaga 6. Är skördemängden 5 ton per hektar kan kostnaden sjunka till 59 öre trots ett fältavstånd på 3 km.

På grund av små skördemängder per skördetillfälle, kommer driftsbolagets kostnader förmodligen ligga närmare 90 öre per kg ts än 59 öre, då det maximalt blir 3 ton per skördetillfälle (två skördar, totalt 5,5 ton per år). Fältstorleken inom driftsbolaget ligger närmare 1,5 hektar än 4,5 och enligt Kumm har fältstorleken störst betydelse i detta intervall (Kumm, 2009, s. 23). Med detta i beaktande, uppgifter från databoken i Agriwise (2011) och i samråd med Krokeus vid Rådgivarna i Sjuhärad har maskinkostnader och tidsåtgång beräknats (pers. med. Krokeus, 2011), se tabell 24 och 25.

Tabell 24. Driftsbolagets kostnader, inhyrning av maskintjänster för förnyelse av vallar genom sådd av spannmål.

Jordbearbetning	Areal	Tim/ha	Total tid	Kostnad/tim	Total
Plöjning	32.6	1.63	53.1	760	40 385 kr
Sådd	32.6	0.5	16.3	1277	20 815 kr
TOTAL					61 200kr

Tabell 25. Driftsbolagets kostnader per år för inhyrning av maskintjänster för vallskörd.

Vallskörd	Areal	Tim/ha	Total tid	Kostnad/tim	Total
Slätter	81.5	1.1	89.65	962	86 243 kr
Rundbalspressning		1.3	105.95	930	98 534 kr
TOTAL					184 777 kr

När värden från tabell 24, samt 25 förts in i driftsplanen uppgår internpriset för vall- och helsädesensilage till omkring 1,33 kr per kg ts, se bilaga 2: sammanställning driftsplan.

7. Analys och diskussion

I detta kapitel kommer resultaten som redovisats i tidigare kapitel att analyseras utifrån teorin och litteraturen. Studiens fokus är att försöka identifiera vilka resurser som finns hos de sex utvalda gårdarna och hur de kan användas på bästa sätt. Nedan sker en genomgång av resurser enligt Grant (1991) för att försöka definiera företagens resurser och se vad dessa betyder vid bildandet av ett eventuellt driftbolag. Analysen innefattar även ett avsnitt med beräkningar på de sex fallföretagens nudrift. Detta för att se hur resurserna används i nuläget. Enligt Wernerfelt (1984) ska företaget differentiera sig och fokusera på vissa resurser för att klara konkurrensen. För att finna vilka resurser som har störst betydelse för driftsbolaget och de sex lantbrukarna genomförs nedanstående analys.

7.1 Identifiering av Mänskliga resurser

De flesta av de intervjuade lantbrukarna har lång erfarenhet av att bedriva lantbruk. Fem av sex har varit verksamma mer än tio år, tre stycken mer än 20år. I det företag som har nya ägare finns en person som har mycket lång erfarenhet kvar i verksamheten. Totalt är 13 individer delaktiga i de sex företagen som analyseras i denna studie. Flera av företagen drivs av familjer och kan definieras som familjeföretag.

När det gäller individernas benägenhet att förändra sin produktion säger fyra företag sig ha förändrat verksamheten nyligen eller kommer att sin förändra drastiskt inom kort.

Ingen av företagen kan med säkerhet säga att de bedriver lantbruk i samma omfattning om fem år. Osäkerheten upplevs som relativt stor vid en fråga om hur gårdens verksamhet ser ut om tio år. På frågan om någon förväntas ta över efter de personer som driver lantbruket blir svaret klart nej från nästan alla. I alla fall vill ingen ta över verksamheten med nuvarande drift.

Det faktum att samtliga håller djur på sina gårdar verkar bero på tradition, djurintresse och att det finns betesmarker som lättast hålls öppna av betande djur. På några av gårdarna finns flera djurslag. Intrycket från många av intervjuerna är att djurinnehavet på gården värderas högt. Gården blir mer "levande". Detta värde förklaras förmodligen av det faktum att samtliga företag i studien drivs av personer som är uppvuxna på den gård där de idag är verksamma. De har tagit över efter sina föräldrar. Bundenheten till gården är en resurs som kan utnyttjas vid ett eventuellt samarbete. Företagarna är bundna till sin gård och förvaltar den inte endast av ekonomiskt intresse. Intresset är starkt och kunskaperna om den egna gården och dess resurser är betydande.

På fem av de sex företagen finns individer som har annan sysselsättning utanför lantbruksföretaget. För dem är gården och arbetet där i många fall en hobby. Gården kan vara en plats för mental avkoppling och ge ett andra värden än ekonomiska.

Verksamhet utanför den egna gården kan också vara betydelsefullt för det egna företaget, vilket några uppgav i intervjun. Erfarenhet från tidigare arbete eller nuvarande befattning används av de flesta företagen i mer eller mindre omfattning.

De faktorer som lantbrukarna anser vara mest avgörande för framtiden varierar. De flesta nämner lönsamhet på något sätt. Ingen vill arbeta med sitt jordbruk för att sedan få betala för detta. Med stigande ålder funderar några över målet med sina lantbruk om de inte får

lönsamhet i dessa. Ett värde som samtliga ser i sitt jordbruk är det öppna landskapet kring gårdscentrum.

7.2 Identifiering av finansiella resurser

Skogen har betydelse för alla företagen i denna studie, även om den är olika stor för dem. Ett av företagen har flera verksamhetsgrenar medan övriga kan anses ha två, jord- och skogsbruk. Hälften av företagen bedömer att jordbruket står för mindre än hälften av deras inkomst. De som är missnöjda med det ekonomiska resultatet är fler än de som är nöjda.

7.3 Identifiering av fysiska resurser

Dessa resurser hör till de mer lättdefinierade eftersom de går relativt lätt att ange i form av numeriska värden. När det gäller de fysiska resurserna har två företag en ekologisk driftsform men endast ett är KRAV-certifierat. Mycket av åkermarken består av små skiften. En av gårdarna uppgav att de endast brukar två åkerskiften på över en hektar.

7.3.2 Areal

Tillsammans brukar de sex företagen 245,5 hektar jordbruksmark. Detta är den fysiska resurs som ska producera det foder i form av ensilage som krävs för att hålla driftsbolagets djur under vintern. Denna areal ska hävdas och skötas som bete eller slåtter så att den ger intäkter i form av olika ersättningar. I dagsläget är 25 % av arealen ekologiskt odlad och knappt hälften av denna är certifierad. Dock finns det areal utöver denna areal som brukas utan handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel. En omläggning av all mark till certifierad ekologisk odling är inte omöjlig och det finns mjölkgårdar runt omkring som har överskott på stallgödsel vilket skulle kunna köpas in.

En av gårdarna betar mark som inte är berättigad till ersättning på grund av att det står för många träd på den. Lantbrukaren ser ändå marken som en resurs då den producerar viss mängd foder och är värdefull ur estetisk synpunkt. Vid bildandet av ett gemensamt driftsbolag bör mindre åkerskiften slås samman med andra för att bilda mer rationella enheter. Stängselkostnader kan på detta sätt begränsas och arbetstid sparas (Kumm, 2009, s.26). Stängselingen bör planeras för att det lätt ska gå att flytta djur och även stängsla in åkermark som ska betas. För att åstadkomma detta kan i en del fall skog behöva stängslas in. För att undvika att värden som finns i skogen förstörs kan skog behöva avverkas. Den mark som stängslas in kommer om skogen avverkas att producera bete och på så sätt öka den tillgängliga mängden foder under betessäsongen. Det bör dock beaktas att i det fall skogen ej är avverkningsfärdig kan förlorad framtida virkesproduktion utgöra en alternativkostnad för marken.

Av de tillgängliga 245,5 hektaren är omkring 37 % arrendemark. Två av företagen arrenderar ingen mark för sin foderproduktion medan två arrenderar omkring hälften av arealen. I detta arbete har inga arrendepriiser undersökts och därför kan det inte avgöras hur kostsam eller värdefull denna areal är. Detsamma gäller för gårdsstödsnivåerna som skiljer mellan gårdarna. Alla ligger inom samma område och har därför samma grundbelopp. Dock gör tilläggsbeloppet att det totala värdet på de olika lantbrukarnas stödrätter varierar (www, Jordbruksverket 2, 2010). Värdet av tilläggsbeloppet beror bland annat på hur mycket stöd de tilldelades under åren 2000-2002. Hur detta faktum ska hanteras är en viktig fråga i det gemensamma driftsbolaget.

7.3.2 Djuruppfödning

Fem av sex gårdar har en nötkreatursbesättning i dagsläget, men alla har haft nötkreatur tidigare. På samtliga gårdar har det funnits mjölkkor historiskt sett men inom ett halvår kommer inga att finnas kvar. Vi ser alltså hos dessa sex företag samma tendenser som visas i Statistiska Centralbyråns (2010) undersökning. Två av gårdarnas besättningar är beroende av mjölkproduktion. Den ena föder upp kvigor till en mjölkproducent medan den andra föder upp stutar som köps från en mjölkproducent. Två gårdar har en dikobesättning idag. Dessa besättningar blir en resurs vid ett eventuellt driftsbolag med en gemensam besättning. Att bygga upp en dikobesättning tar tid och är kapitalkrävande därför kan det vara en fördel att utnyttja redan befintliga resurser (Kumm, 2006).

Företagen hyser i nuläget samtliga djur i äldre byggnader. Det nyaste stallet är drygt 10år medan flera av företagen har äldre stall som har byggts om i mer eller mindre omfattning. Investeringsvolymen i dessa byggnader verkar skilja sig avsevärt mellan företagen. Alla har lösdrift i mer eller mindre omfattning och alla använder halm som strö.

7.3.3 Beräkningar nudrift

Hur mycket avkastar ovan nämnda resurser och tillgångarna i dagsläget? För att bedöma rimligheten i att bilda ett driftbolag med en besättning om 200 dikor krävs en bedömning av nudriften. Nedan ses de sex företagens ungefärliga samlade intäkter från försäljning av livdjur, kött och mjölk i nudrift. De är framtagna med hjälp av lantbrukarnas uppgifter om produktionen tillsammans med prisuppgifter från Agriwise. Eftersom mjölkproduktionen i företag 3 kommer att upphöra inom ett halvår, för mer information se intervjusammanställning företag 3 (5.3.1), sker även beräkningar där detta företag utesluts. På grund av detta kommer de gemensamma intäkterna för de sex gårdarna att minska drastiskt. För att bedöma hur mycket de totala intäkterna för de sex fallföretagen kommer att förändras efter mjölkproduktionens avslutande gjordes nedanstående beräkning i tabell 26.

Tabell 26. Intäkter i nudrift, med och utan företag 3 (mjölkproduktion).

	Med mjölkproduktion	Utan mjölkproduktion	Förändring
Livdjur:	662 720 kr	634 640 kr	-28 080 kr
Kött:	447 821 kr	419 981 kr	-27 840 kr
Mjölk:	810 000 kr	0	-810 000 kr
TOTALT	1 920 541 kr	1 054 621 kr	-865 920 kr

Beräkningarna visar att företag 3 står för en stor del av de sex företagens sammanlagda intäkter. Dels står företag 3 för en försäljning av mjölk på omkring 810 000 kr och dels delar av livdjurs- och köttförsäljningsintäkterna (28 080 + 27 840).

Den tid som företagen tillsammans lägger på sin djurhållning är också intressant att ställa i relation till intäkterna. Att uppskatta tidsåtgång är svårt, särskilt då flera av lantbrukarna har verksamheten som fritidssysselsättning eller hobby. Nedan följer en sammanställning av tidsåtgång i nudriften som beräknats med hjälp av intervjuresultatet.

Beräkningarna för att skilja mellan arbete i stall och bete är svåra då några företag har djur i stallet under hela året. Dessa är därför troligen inte så exakta. För att analysera hur mycket

mjölkgården påverkar den totala arbetsinsatsen görs beräkningen nedan i tabell 27 då dessa timmar dras ifrån på samma sätt som i ovanstående tabell 26.

Tabell 27. Arbetsbehov i nudrift, med och utan företag 3 (mjölkproduktion).

Tidsåtgång (timmar)	Med mjölkproduktion	Utan mjölkproduktion	Förändring
Stallperiod:	4 724	2 292	-2 432
Betesperiod:	1 064	941	-123
TOTAL:	5 788	3 233	-2 555

När företag 3 med mjölkproduktion utesluts från beräkningarna ser vi att den totalt nedlagda tiden i stort sett halveras. I nuvarande situation utgör alltså mjölkföretaget en stor del av de sex företagens samlade ekonomi. Om vi delar de sex företagens intäkter från försäljning av livdjur, kött och mjölk med antalet insatta timmar samt arealen jordbruksmark kan vi i tabell 28 se hur det förändras när företag 3 (mjölkproduktionen) utesluts från beräkningarna.

Tabell 28. Intäkter per arbetad timme/hektar i nudrift, med och utan företag 3 (mjölkproduktion)

Intäkt	Med mjölkproduktion	Utan mjölkproduktion
intäkt/ arbetad timma	332 kr/tim (1 920 541 kr/ 5788 tim)	326 kr/tim (1 054 621kr/ 3233 tim)
intäkt/ hektar	7732 kr/ha (1 920 541kr/ 245,5 ha)	4857 kr/ha (1 054 621kr/ 212,5 ha)

Den totala intäkten per arbetad timme inom gruppen förändras inte nämnvärt efter det att mjölkproduktionen uteslutits från beräkningarna. Däremot kommer intäkterna per hektar jordbruksmark att förändras desto mer om företag 3 utesluts.

7.3.4 Foderinköp

Fem av de sex gårdarna uppger att de köper in produkter så som foder och strö utifrån. Anledningen till att gårdarna köper in spannmålsprodukter och halm är svag lönsamhet för spannmålsodling i trakten. Låg avkastning och mindre fördelaktiga väderförhållanden gör att de flesta ser det som ett billigare alternativ att köpa in kraftfoder/spannmål. Totalt köper de sex gårdarna sammanlagt in nedanstående mängder foder och strö utifrån:

Tabell 29. Foderinköp vid nudrift

Ensilage: 20-25ton
Spannmål: 4,5 ton
Kraftfoder: 118 ton
Halm: 35-40 ton
Torv: 60-70 kbm

De största foderinköpen görs av det mjölkproducerande företaget se, 5.8 Sammanställning av företagets inköp för djurhållningen (utförligare beskrivning se 5.8).

7.3.5 Resursanvändningen

En viktig del i Grant's (1991) resonemang är att ett företags förmåga att optimera användningen av resurserna avgör hur framgångsrikt det blir. Genom att undersöka vilken resurs som lantbrukarna upplever som den mest begränsande för det egna företagets expansion kan många frågor om de fysiska resurserna besvaras. Vilken typ av fysisk resurs rör det sig om och vilka möjligheter finns att få tillgång till mer eller effektivisera utnyttjandet.

Fyra av företagen upplever att antalet stallplatser är den mest begränsade resursen. För att öka produktionen i dessa företag anser alltså lantbrukaren att stallet borde byggas till/om alternativt produktionstakten för djuren intensifieras.

Två av gårdarna upplever att betet är den mest begränsade resursen och för att öka företagets intäkter måste arealen betesmark ökas. Några nämner också arbetstiden som begränsad på grund av anställning utanför företaget och andra verksamheter inom företaget.

Lantbrukarna har i varierande grad funderat över förändringar som skulle förbättra resursanvändningen och öka lönsamheten. På frågan om lantbrukarna anser att det finns något de kan förändra i sin verksamhet så har de en hel del olika idéer. De två företagen med dikor kan välja att slutgöda sina kalvar eller sälja dem som livdjur. Denna möjlighet kan de utnyttja i mer eller mindre omfattning beroende på priser och stallplatser.

De flesta ser möjligheter att förändra sin verksamhet om än i olika omfattning. De vet hur de ska förändra resursutnyttjandet men inte vilka effekter det får. På grund av dålig lönsamhet i förhållande till insatt arbete funderar några över att minska djurantalet för att få lägre beläggning i stallet och på så sätt få en mer rationell daglig skötsel. Funderingar över hälsa och ålder gör att några anser sig behöva förändra.

Samarbete är något som de sex företagen ingår i sedan länge och någon gång har tanken på ett mer omfattande samarbete diskuterats. Att bilda ett gemensamt driftsbolag är en förändring som flera av dem anser är mycket intressant. En sådan förändring skulle kunna leda till lägre arbetskraftsbehov och mindre bundenhet. Möjligheterna till att skapa en bättre arbetsmiljö och investera i ny teknik skulle stärkas.

7.4 Identifiering av tekniska resurser

Eftersom gårdarna har olika behov av maskiner dels till följd av olika areal foderbehov och dels det faktum att de befinner sig i olika faser av sitt företagande så är maskinparkerna och de teknologiska resurserna i hög grad varierande. I intervjun undersöks hur den intervjuade bedömer sin maskinpark, om det finns investeringsbehov eller om investeringar nyligen genomförts. Frågorna syftar också till att bedöma hur länge nuvarande maskinpark håller för att se när reparationskostnaderna blir för stora.

Det framkommer att maskinresurserna i hög grad varierar mellan de sex företagen. En av gårdarna som även hyr ut maskintjänster har hög standard och kapacitet på maskiner för vallskörd och viss jordbearbetning. Medan de företag som ser en avveckling inom kort har lägre standard, lägre kapacitet och numera hyr in mycket maskintjänster. Företaget där två syskon precis tagit över får också anses ha en relativt hög standard. Dels byts maskiner för vallskörd regelbundet för att få en hög driftsäkerhet och dels så finns det relativt nya tekniska lösningar i stallet för utfodring med fodervagn, plansilo och utgödslingsanläggning med god lagringskapacitet.

Flera av företagen har på senare år sålt av maskiner för att istället satsa på att ha färre och mer driftsäkra maskiner samt hyra in tjänster vid behov. Många av företagen har årliga reparationer av slitna maskiner och utrymmet för investeringar bedöms inte vara tillräckligt stort för att ha egna maskiner för alla behov. Det var ingen av företagen som sade sig planera några större investeringar på maskinsidan eller i de tekniska lösningarna ställen. De ansåg att nuvarande tekniska resurser uppfyller behoven och att hyra in tjänster och samarbeta upplevs som allt mer intressant än att själva investera.

Maskiner som saknas och hyrs in var på alla gårdar utom en rundbalspressning då denna gård har en egen press. Hälften av gårdarna hyr även in slåtter. Resurserna för gödselspridning på gårdarna är begränsad och därför hyrs även här en del tjänster eller maskiner in.

7.5 Identifiering av omvärld, rykte

De frågor som ställdes i syfte att identifiera lantbrukarnas upplevelser rörande åsikter från omgivningen upplevdes av vissa som oväntade och svåra. De hade inte funderat särskilt mycket över denna aspekt tidigare. Flera av de intervjuade upplever att de närboende är relativt likgiltigt inställda till lantbruksföretagen. Efter en stunds funderande framkommer dock en del aspekter som de hört från närboende och det mesta upplevs som positiva åsikter. Djurhållningen verkar vara en faktor som betraktas positivt. De betande djuren är omtyckta av många och ses som ett naturligt inslag i bygden. Det kan vara så att det känns så naturligt att de inte kommer att saknas förrän de har försvunnit. Äldre lantbrukare som arrenderar ut sin mark uttalar sig ibland positivt om företagets verksamhet och upplevs uppmuntra på ett positivt sätt.

Ibland förekommer klagomål t.ex. när stallgödseln ska köras ut eller när djur rymmer. Lantbrukarna säger att de försöker undvika att hamna i konflikt med de närboende och anpassar sig efter t.ex. sommargäster som firar helg och kör om möjligt inte gödsel eller skördar precis nära hus under helger. Problem och konflikter löses lättast genom dialog och brukar inte bli långvariga då lantbrukaren förklarat anledningen till vad de gör.

Inställningen från samhället bedöms som relativt likgiltig även om några tror sig se en förändring i och med ökat intresse från media och allmänheten. Någon upplever ersättningarna från EU som en positiv signal som uppmuntrar till verksamhet medan andra tror att ersättningarna snart måste försvinna. Åsikter finns om att livsmedelspriserna måste stiga och att grossisterna har för stor makt på den svenska marknaden. Senaste årets mediahändelser där missförhållanden inom det svenska jordbruket uppdagats upplevs som negativt. En av de intervjuade anser att det inte är bra för det svenska jordbrukets image där djurskyddet står högt. Konsumenterna vill se hur djuren har fötts upp för att vara säkra på att de vill köpa köttet.

De sex företagen har olika kunder på olika platser i marknaden. Det är intressant att se vem/vilka de upplever som kund. De tre köttproducenterna producerar tre olika typer av kött: KRAV-nötkött, konventionellt nötkött och lammkött. Slutkonsumenten ses som en kund långt bort från företaget medan någon ser slakteribranschen som kunden. Vid försäljning av livkalvar blir slutkonsumenten än mer avlägsen och första kunden i kedjan är i detta fall en ungnötsuppfödare som slutgöder djuren till slakt. Detsamma gäller för kviguppfödaren som producerar dräktiga kvigor åt ett lantbruksföretag som i sin tur producerar mjölk. Samtliga sex företag måste följa marknaden och följa konsumenternas efterfrågan men effekten varierar beroende på hur nära slutkonsument de befinner sig i livsmedelskedjan. Om ett samarbete mellan lantbrukarna i form av ett driftsbolag skulle inledas ser de intervjuade att

möjligheterna och ”omvärldsresurserna” skulle förändras. Driftsbolaget skulle bli en starkare aktör gentemot omvärlden och på så sätt få en större förhandlingskraft. Inköp och försäljning skulle kunna skötas gemensamt. Att sälja kött lokalt eller under ett eget varumärke för att få upp priset skulle underlättas av storleks fördelarna.

7.6 Identifiering av organisatoriska resurser

De organisatoriska resurserna är mycket intressanta i det fall att möjligheterna till att bilda ett gemensamt driftsbolag ska utredas. För att ett företag ska bli framgångsrikt är dess förmåga att optimera användandet av resurserna avgörande Grant (1991). För att lyckas med detta anser Grant att förhållandet mellan resurserna och de organisatoriska förmågorna behöver studeras. För att analysera det förhållandet måste vi först identifiera de organisatoriska resurserna. Nedan analyseras dessa med hjälp av Bogetoft & Olesens tio tumregler, se 4.2 Kontraktsteori.

Att inleda ett samarbete i form av ett driftbolag kräver mycket av förberedande arbete och undersökning. Aspekter som Bogetoft & Olesen (2004) tar upp i sin studie av kontrakt mellan lantbruk och förädlingsföretag återfinns även under diskussion med fallföretagen i denna studie, se tabell 29. Lantbrukarna anser likt Bogetoft & Olesen (2004) att välformulerade kontrakt är mycket viktiga vid bildandet av ett driftsbolag. Det faktum att lantbrukarna i detta fall känner varandra är en fördel av det slag som Larsén (2008) tar upp i sin studie. Sociala normer minskar risken för problem av typen ”moral hazards” i samarbeten. Svenska lantbrukare som ingår i samarbete har ofta kontrakt präglade av tillit och muntliga avtal. Ofta är personerna grannar vilket stämmer även i detta fall då företagen ligger relativt nära varandra och vissa samarbeten redan finns.

Nedan identifieras några av de resurser som är viktiga, samt vilka inställningar, föreställningar och erfarenheter som finns bland företagen. Först försöker den intervjuades inställning till samarbete identifieras. Första frågan som ställs är: Hur skulle er situation förändras utifall ett samarbete inleds och ett driftsbolag bildas? Samtliga tillfrågade ser en radikalförändring av sin livssituation om detta scenario skulle bli verklighet. Det första svaret är mindre bundenhet och större frihet. Ordnad arbetstid och förhoppningsvis bättre lön för insatt arbete, nämns också. De ser också att samarbetet kan ge mer tid för andra intressen och verksamheter. Mindre kontakt med djuren och mindre kontroll över hur de sköts kan även upplevas som en stor förändring.

Upplevd risk är en intressant faktor vid identifiering av resurserna. Under intervjuerna framkom att risken av de flesta först och främst betraktades som minskad vid samarbete. Detta innebär att de risker som återfinns i Bogetoft & Olesens (2004) tio tumregler i form av koordinations problem inte upplevs som något större hot. Vid en investering blir det fler som delar på bördan och vid sjukdom kan någon annan rycka in. Öppenhet och tydlighet är viktigt när ett driftsbolag bildas. Människor är olika och det kan finnas olika mål och intressen vilket kan innebära risker för samarbetet. Hos Bogetoft & Olesen (2004) omnämns detta som för- och nackdelar av decentralisering. Ökade krav på avkastning ser en av lantbrukarna som en ökad risk. Det faktum att lönsamheten är låg gör att det skulle bli svårt att avlöna anställda.

I tabell 29 redovisas några av de aspekter och viktiga frågor som kom upp vid intervjuerna med fallföretagen. Under intervjun fördes en omfattande diskussion om vilka aspekter som anses viktiga i inledningsfasen till ett samarbete. Flera av aspekterna kan relateras Bogetoft & Olesens (2004) studie och indelningen i de tre områdena: koordination, motivation samt transaktionskostnader.

Tabell 30. Aspekter och viktiga frågor som framkom vid intervjuerna

- Delaktighet i beslut
- Hur hanteras en medlem som vill lämna samarbetet?
- Hur hanteras oenighet/konflikter?
- Hur hanteras ändrade ägar-/familjeförhållanden?
- Stallens placering
- Förändrat inflytande
- Äganderätt
- Göra Driftsplan, kalkyler för att säkerställa positivt resultat
- Personerna måste vara ganska lika.
- Beslutat om Arbetsordning, lägga upp scheman. Hur mycket vill de olika medlemmarna arbeta?
- Hur gör de som vill ha några egna djur t.ex. hästar kvar på gården?
- Synen på djurhållning bör diskuteras samt hur utfodring och skötsel skötas.
- Hur ska löner betalas ut? Hur ersätts olika typer av arbeten vid olika tidpunkter?
- Hur prioriteras skötseln av åker och beten? Rättvisa, vilka skiften blir lönsamma?
- Anlita yrkesfolk för att upprätta kontrakt och avtal

Eftersom flera av lantbruken i denna studie är fritidsjordbruk är det av intresse att utröna vilka arbetsuppgifter som de gärna vill behålla och vilka de vill slippa vid ett eventuellt samgående. De säger sig vara intresserade av att arbeta i ett nybyggt gemensamt stall och dela på arbetsinsatsen genom någon form av schemaläggning. Att ha en ytterligare person anställd i företaget som sköter så mycket dagliga sysslor som möjligt vore att föredra enligt några. Den anställdes arbetsinsats kan sedan kompletteras av medlemmarna på kvällar och helger samt vid arbetstoppar. En styrelse med personer från de sex gårdarna är mycket väsentlig för att samtliga ska vara delaktiga i beslut. Flera säger sig se fördelar med att administrativt arbete åläggs driftsbolaget så att de slipper SAM-ansökan och bokföringsarbete. Flera av dessa aspekter återkopplar till Bogetoft & Olesens (2004) som betonar vikten av koordination i kontrakten. Företagarna måste jobba mot samma mål och få rätt balans vid allokering av beslutsfattandet.

Det faktum att de flesta inte är beroende av sitt lantbruksföretag för sin försörjning gör att de inte har så höga avkastningskrav på sitt lantbruk i dagsläget. Det gemensamma driftbolaget kommer förmodligen att beläggas med ett avkastningskrav för att betala räntor och lön för arbetade timmar. Det ställs högre krav på ekonomin vid ett samarbete av detta slag. De höjda kraven skulle kanske kunna driva fram opportunistiska beteenden på det sätt som Bogetoft & Olesen (2004) beskriver. Det faktum att det ingen är beroende av driftsbolaget för sin försörjning begränsar dock troligen effekten.

Det finns erfarenhet av samarbete bland samtliga företag även om i varierande omfattning. Ett av företagen utför skördarbeten hos alla företagen i olika omfattning. Detta har medfört att de anpassat sin maskinpark genom att inte köpa motsvarande maskiner. En del maskiner ägs gemensamt inom denna grupp av företag samt tillsammans med andra. Det sker även visst arbetsbyte mellan företagen. Behöver någon hjälp är set oftast inga problem att fråga om det. Detta gör att lantbrukarna redan nu är aningen mindre bundna av sin djurhållning. Lantbrukarna upplever att de minskar kapitalkostnaderna genom att ingå i de nuvarande samarbetena. Det finns flera faktorer i detta fall som kan kopplas till Larséns (2008) studie och det faktum att lantbrukarna knyts samman av sociala normer.

7.7 Möjliga strategier för driftsbolaget

Genom att identifiera resurstillgången hos fallföretagen kan en strategi för ett framtida driftsbolag utvecklas (Grant, 1991). För att klara konkurrensen bör driftsbolaget differentiera sig, vilket strategin att satsa på "betestjänster" leder till. Genom att ha kontroll på sina styrkor och svagheter kan företaget skapa sig fördelar jämfört med andra. Ett led i att kontrollera svagheter är att identifiera resursbegränsningar. Två av företagen uppger att den mest begränsade resursen för verksamheten är tillgång till betesmark. Andra räknar noga på hur få djur de behöver ha för att kunna hävda sin betesmark så pass väl att den uppfyller avbetningskraven. För bevarande av skyddsvärda betesmarker utgår ersättning i form av miljöstöd (Kumm, 2006). Dessa stöd blir en viktig intäktskälla för det gemensamma driftsbolaget. Vissa av lantbrukarna uppgav vid intervjun att de har naturbetesmarker som har extra höga natur- och kulturvärden och därför är kvalificerade för sk. särskilda värden, vilket leder till en extra intäkt om 1 400 kr per hektar utöver stödet för allmänna värden (www, Jordbruksverket 3, 2010) Om vi uppskattar att 20% av arealen är godkänd blir det omkring 21 000kr mer i intäkt på driftsbolagets 75 hektar naturbetesmark.

En intressant metod för driftsbolaget att öka intäkterna är att hyra ut betesdjur till markägare som vill sköta sina naturbetesmarker och söker miljöstöd för dem. Eftersom driftsbolagets besättning på 200 kor räcker mer än väl för att beta av den egna naturbetesmarken. Enligt tidigare beräkningar ska en diko med kalv kunna hävda 1,2 hektar naturbetesmark. Alltså skulle det teoretiskt räcka med ungefär 65 kor för att hävda de egna 75 hektaren naturbetesmark. Om driftsbolaget kan finna kunder för sk. "betestjänster" innebär denna driftsform betydande möjligheter för bolaget.

Om betesdjur kan hyras ut, behövs mindre egen areal vall för bete vilken istället kan skördas som ensilage. Då uppstår möjlighet att slutgöda de egna dikalvarna som vallfodertjurar. Detta skulle kräva mer arbete men skulle kanske vara ett intressant sätt att på bästa sätt utnyttja de befintliga resurserna.

Ytterligare ett steg för att vidareförädla driftsbolagets produktion är försäljning av lådor innehållande kött från den egna gården. Konceptet undersöktes i en studie av Alfredsson et. al (2009). De visar att slakt styckning och förpackning vid ett lokalt slakteri följt av försäljning direkt till kund kan leda en betydande förbättring av resultatet för ett företag med dikobesättning.

7.7.1 Förändrad arbetssituation

Enligt tidigare beräkningar är arbetsinsatsen i de sex nuvarande företagens djurhållning totalt 5788 timmar varav 4 724 timmar i stall samt betesdrift 1 064 timmar. Beräkningar över tidsåtgång i företagets övriga verksamhet så som foderproduktion har avgränsats och finns ej att tillgå.

Större besättningar kan leda till minskad arbetsåtgång per djur och producerat kg kött (Kumm, 2006). Ett nybyggt stall för 200 dikor samt rekrytering skulle enligt Kumm(2006) kräva en arbetsinsats omkring: 1400 timmar. Det gemensamma stallet skulle alltså kunna innebära en arbetsbesparing om : $4724 - 1400 = 3\ 324$ timmar per år i djurskötseln. Djurhållning på bete utesluts vid denna jämförelse efter som det är svårt att uppskatta tidsvinster som större betesfällor och djurgrupper innebär. Växtodlingen har inte inkluderats i denna jämförelse eftersom tidsåtgången hos de sex fallföretagen ej undersökts.

Intäkterna från försäljning av slaktdjur, livdjur och mjölk per arbetad timme skulle förändras:

Nuvarande: 1 920 541 / 4 724 =	407 kr/tim
Nuvarande (exkl. företag 3): 1 054 621 / 2 292 =	460 kr/tim
Nybyggnation: 1 207 160 / 1400 =	862 kr/tim

Bildandet av ett driftsbolag med KRAV-certifierad dikalvsproduktion av det slag som beskrivs i denna studie innebär radikalt ökade intäkter genom bidrag. Omkring hälften av driftsbolagets intäkter skulle kunna bestå av bidrag, se 6.3. Två av fallföretagen har i nuläget ekologisk produktion, varav en certifierad. Övriga bedriver konventionell odling. Data för nuvarande produktions intäkter i form av bidrag har inte sammanställts varför en jämförelse med driftsbolagets intäkter inte är möjlig. Därav har intäkter i form av bidrag uteslutits vid jämförelsen ovan. Ovanstående intäkter från livdjur, kött och mjölk per arbetad timme ger en antydning om att resultatet skulle kunna förbättras då intäkterna är högre per timma i driftsbolaget. Ett förbättrat resultat kan också förutspås då driftsbolaget inte bedöms få lika stora utgifter som de sex företagen har i nuläget för till exempel kraftfoder och livdjur. Dock tillkommer kostnad för ränta och amorteringar på stallbyggnaden, i driftsplanen kostnadsförd som lokalhyra, se bilaga 2 och 3.

7.7.2 Förändrat kostnadsläge

Dikokalkylen visar på ett kraftigt negativt TB 3 när kostnaderna för ett stall tagits med, se bilaga 4. I en studie av Kumm (2006) uppnås inte full kostnadstäckning ens i besättningar på 400 dikor. Men om det vore möjligt att halvera de normala byggnadskostnaderna eller få höga intäkter från de betestjänster som djuren ger i form av miljöersättningar går det att uppnå full kostnadstäckning i besättningar på 100-200 dikor.

I driftsplanen, se bilaga 1 har en hel del kostnader inte kunnat bedömas och resultatet är förmodligen lägre i praktiken än vad bilaga 2 och 3 visar. Viktigt att beakta är att vid uppstarten av driftsbolaget kommer omställningskostnader att uppstå eftersom stor del av arealen måste konverteras till certifierad ekologisk odling. Kostnader för administration måste likaså beaktas vid reflektion över resultatet.

Det bör noteras att det negativa resultat som driftsplanen (bilaga 2) visar uppstår efter att en arbetskostnad för 2203 timmar samt ett arrende om 400kr/ha betalats ut. I realiteten tillkommer även ett tilläggsbelopp till detta arrende, men då beloppen skiljer mellan företagen har beräkningar för detta uteslutits från studien.

Det faktum att större delen av maskintjänsterna i växtodlingen hyrs in gör att driftsbolaget har kostnader på nästan 280 000 kr per år. Dessa maskintjänster skulle kunna hyras in från någon av lantbrukarnas nuvarande företag och på så sätt ge intäkter tillbaka. En del företags maskiner kommer att bli överflödiga när samarbetet startas och kan därför säljas och ge en del intäkter.

7.7.3 Befintliga värdefulla resurser

Det finns flera resurser som kan vara värdefulla att värdera vid inledandet av ett samarbete. Vid byggnation av ett gemensamt stall skulle kostnader för t.ex. gödselvårdsanläggningar, uppvärmda stallutrymmen och lagringsutrymmen sparas in då det finns att tillgå på de sex gårdarna. Då avstånden mellan gårdarna inte är så stora skulle befintliga byggnader kunna användas för att lagra strö och maskiner. Befintliga gödselbrunnar och plattor skulle kunna användas för sattelitlagring av gödsel i anslutning till åkerareal.

7.7.4 Risk

Ett driftsbolag utformat på det sätt som denna studie beskriver blir beroende av olika typer av ersättningar och bidrag för att visa det resultat som driftsplanen gör, se bilaga 3. Skulle ersättningarna minska påverkar det snabbt driftsbolagets resultat. Denna risk är viktig att beakta vid genomförandet av ett projekt av detta slag. Till exempel kan ersättningar i landsbygdsprogrammet reduceras av regeringen i fall antalet sökande blir för stort (www, Jordbruksverket 3, 2011).

Byggnadskostnaden i driftsplanen förutsätter ett investeringsstöd på 30 % samt att flera sökande får stödet, vilket inte är möjligt om ansökan sker från ett aktiebolag. Ansökan måste alltså göras av flera enskilda personer. Vissa krav måste även uppfyllas för att få 30 % annars är 25 % det värde som bör användas, se 6.4.2 (byggnadskostnad) . Räntan på byggnadsinvesteringen är uppskattad till 5 %, en nivå som kan diskuteras men bedömts vara rimlig.

8. Slutsatser

De resurser som de sex företagen kontrollerar identifieras med hjälp av resursbaserad teori enligt Grant (1991). Resurserna utgör de tillgångar som vid ett eventuellt samarbete ska utnyttjas på bästa sätt. Genom att dela in intervjun enligt Grants sex kategorier kunde resurser som annars är svåra att upptäcka identifieras.

De fysiska resurserna utgör basen för det scenario som skapas i syfte att exemplifiera bildandet av ett gemensamt driftsbolag mellan de sex företagen (se kapitel 6). De enkla beräkningar som genomförts visar att de sex företagen skulle kunna göra betydande tidsbesparingar genom att bygga ett gemensamt stall för 200 dikor i form av ett driftsbolag. Dock visar det sig att byggkostnaden är en mycket stor del av kostnaden för den här typen av produktion. För att få en lönsam produktion krävs mycket stöd och bidrag, se figur 2. Detta åstadkoms genom KRAV-cerifiering samt intäkter från miljöersättningar för bland annat skötsel av naturbetesmarker. Det är viktigt att kostnaden för byggnader begränsas, de resultat som framkommit i denna studie visar att kostnaden per stallplats kan variera mycket.

Den resurs som är viktigast för de sex företagen vid bildandet av ett gemensamt driftsbolag är människorna i respektive företag. De mänskliga resurserna i form av erfarenhet, kunskaper, tid till pension och framförallt, inställning och målsättning, är betydelsefulla för driftsbolagets utveckling. Inom gruppen finns ett lantbruksintresse och en vilja att bedriva jordbruk. Dock finns negativa faktorer i nuvarande produktion så som bundenhet och dålig lönsamhet vilket talar däremot. Bundenheten skulle kunna minska avsevärt genom ett samarbete och därtill uppstår sociala värden. Erfarenhetsutbyte och diskussioner mellan de olika lantbrukarna kan verka stärkande och ge strategiska fördelar. Flera av lantbrukarna ser driftsbolaget som ett mycket intressant alternativ till den egna verksamheten och även som ett effektivare sätt att utnyttja gårdarnas resurser. Här finns de organisatoriska resurserna som avgör om driftsbolaget är en möjlig lösning. Genom att bli en större aktör på marknaden leder detta till större möjligheter att sälja kött lokalt och utnyttja resurser i avseende på omvärld och rykte då närhet till kunder i form av grannar och närboende finns.

Resurserna i form av organisatoriska sådana består av en positiv inställning till samarbete. Det faktum att flera samarbeten redan finns mellan de sex företagen talar för att ett gemensamt driftsbolag är en rimlig lösning på det faktum att det inte finns efterträdare som tar över nuvarande verksamheter. Alla är angelägna om att bevara det öppna landskapet men anser att nuvarande arbetssituation och lönsamhet måste förbättras. Det finns i de organisatoriska resurserna sociala motiv som binder företagen samman och minskar risken för kostnader på grund av opportunistiskt beteende och andra kontraktsrelaterade problem. Kan en gemensam målbild för de sex företagen formuleras och kan kostnaden för stallet begränsas så finns det möjligheter att ett lönsamt driftsbolag för nötköttproduktion ska kunna bildas.

Referenser

Litteratur och publikationer

Alfredsson, M., Back, J., Rundqvist, A-K., Westerback, T., Wickström, E., *Framtiden på Verkesta gård*, Projekt i Agronomprogrammet. SLU. Ultuna.

Almlöf, N., Bretz, J., 2001, *Arbetsåtgång i djurstallar för köttdjur*. Examensarbete i lantmästarprogrammet. SLU. Alnarp

Andersson, H., Blad, F., Lagerkvist, C-J. , Samuelsson, J. 2004. *Ekonomiska vinster av samverkan mellan lantbruksföretag*. SLU, Institutionen för ekonomi, SLU, Sparbanken Skaraborg, SLU & Föreningssparbanken, Norrköping. SLF Rapport Nr 68.

Bergman, K-G. & Renborg U. 1971 *Samverkan i jordbruket – möjligheter och problem*. Medelandenden från Institutinen för ekonomi och statistik, Lantbrukshögskolan, Uppsala.

Bogetoft, P. & Ballebye Olesen, H. 2004. *Design of production contracts – Lessons from theory and agriculture*. Copenhagen Business School Press, Köpenhamn.

De Toro, A., 2004. *Assesment of field machinery performance in variable weather conditions using discrete event simulation*. Doctoral diss. Department of Biometry and Engineering, SLU, Acta Universitatis Agriculturae Suesiae, Agraria vol. 462. Uppsala

Grant, R. M. 1991. *The Resourced-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation*. California Management Review

Hallin, O., 2009. *Utvecklingsmöjligheter för att stärka konkurrenskraften inom mjölk- och köttproduktionen i Sjuhärad – "Ulricehamnsprojektet"*. Hushållningssällskapet Sjuhärad, Länghem

Hansson, H., 2007. *Driving and restraining forces for economic and technical efficiency in dairy farms*. Doctoral diss. Dept. of Economics, SLU. Acta Universitatis agriculturae Sueciae vol. 2007:108

HMH, 2010, *Vinterhållning av nötkreatur för betesdrift*, 2005, indexuppräknat till 2009 års nivå. Arbetsmaterial i SLF projektet Vagar till lönsamma, attraktiva och växande företag med dikobaserad nötköttsproduktion, HMH, SLU, Skara

Hemme et al. 2010. *IFCN Dairy Report 2010*, International Farm Comparision Network, Dairy Research Center, Kiel, Tyskland.

Jordbruksverket. 2004. *Riktlinjer för gödsling och kalkning 2005*. Rapport 2004:22,

Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, 2002, *Att vara lantbrukare eller inte - En studie av förutsättningar för livskraftigt lantbruk i tre nedläggningsdrabbade områden i Sverige*, Rapport 2002:10

Kumm, K.-I. (2002). *Hållbar nöt- och lammköttproduktion – en idé skiss*, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi, Rapport MAT 21 nr 2/2002

Kumm, K.-I. (2009). *Produktionskostnader för grovfoder till köttdjur*. Skara: Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Avdelningen för produktionssystem, Rapport 23

Kumm, K.-I. (2006). *Vägar till lönsam nöt- och lammköttproduktion*. Skara: Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Avdelningen för produktionssystem, Rapport 11

Kvale, S. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur, Lund

Larsén, K. 2008. *Economic consequences of collaborative arrangements in the agricultural firm*. Doctoral diss. Dept. Of Economics, SLU. Acta Universitatis Agriculturae Suesiae, Agraria vol. 2008:28. Uppsala

Naturvårdsverket, 1997. *Det framtida jordbruket*. Rapport 4755. Stockholm.

Nielsen, V. 1999. *The effect of collaboration between cattle farms on the labour requirement and machinery costs*. Journal of Agricultural Engineering Research 72, 197-203.

Nötkött, 2008, *Låt inte korna jobba gratis!* Nr 3.

Penrose, E. T. (1959). *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford: Basil Blackwell

Statistiska centralbyrån. 2010.

1. *Statistik från Jordbruksverket, konsumtionen av livsmedel och dess näringsinnehåll*, Statistikrapport 2010:3, Jönköping
2. *Jordbruksstatistiskårsbok 2010*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
3. *Undersökning till företag med dikor/amkor*. Avdelningen för regioner och miljö, Processavdelningen, Teknisk rapport 2010-05-21

Svensson, J. 1988. *Lantbruksmaskinersvärdeminskning – Komplettering av tidigare studier*. Institutionsmeddelande (88:03). Institutionen för lantbruksteknik vid Sveriges Lantbruksuniversitet. Uppsala

Widerberg, K. 2002. *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur, Lund

Internet

Agriwise, 2010. Databoken

<http://www.agriwise.org/databoken/databok2k10/databok2010htm/index.htm>

Agriwise, 2011. Områdeskalkyler

<http://www.agriwise.org/databoken/databok2k11/kalkyler2011/kalkyler.htm>

ATL, Lantbrukets Affärs Tidning, 2003 *Gemensam drift av mjölkgårdar allt vanligare i Norge*

Hämtat 2011-01-05

<http://www.atl.nu/Article.jsp?article=19335>

Jordbruksverket, 2010.

1. *EU:s marknadsregleringar för nötkött*. Hämtat den 2010-12-08
<http://www.sjv.se/amnesomraden/handel/politikochframtid/eusjordbrukspolitik/notkott.4.1bd41dbf120d2f595da80005257.html>
2. *Stödrätterna har olika värde*. Hämtat den 2011-02-28
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/gardsstod/stodratter/stodratternaharolikavarde.4.2399437f11fd570e67580004.html>
3. *Utbetalning, - Ersättning för betesmarker och slåtterängar*. Hämtat den 2011-01-07
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/miljoersattningar/betesmarkerochslatterangar/utbetalning.4.45fb0f14120a3316ad780001694.html>
4. *Gårdsstödet i korthet*. Hämtat den 2011-01-02
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/gardsstod/gardsstodetikorthet.4.2399437f11fd570e675800076.html>
5. *Utbetalning av gårdsstöd*. Hämtat den 2011-04-03
<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/gardsstod/utbetalning.4.7409fe2811f8e7990b88000635.html>

Länsstyrelsen, Västra Götalands län, 2011, *Modernisering av jordbruks- och trädgårdsföretag*. Hämtat den 2011-01-31

<http://www2.lansstyrelsen.se/vastragotaland/Sv/naringsliv-ochforeningar/foretagsstod/investeringsstod/Pages/Modernisering.aspx>

Taurus, 2010, *Produktionsgrenskalkyler -Dikor, vårkalvande och rekryteringskviga*
Hämtat 2010-12-30

<http://www.taurus.mu/sitebase/Default.aspx?idnr=WZcahoD5CBIHVczjq17EKYfs9GTaLPkFtbFF26BCXT2LeBQ6iNpFibuNbI4e>

Personliga meddelanden

Hallin Ola

Växtodlingsrådgivare / Rådgivarna i Sjuhärad

Personligtmöte 2010-11-08

Krokeus Claes

Ekonomirådgivare / Rådgivarna i Sjuhärad

Personligtmöte 2011-01-21

Lundberg Fredrika

Byggnadsrådgivare / Hushållningssällskapet i Skaraborg

Telefonsamtal 2010-12-21

Petersson Janne

Företagsutvecklare/ Hushållningssällskapet i Sjuhärad

Personligtmöte 2010-11-08

Bilaga 1: Intervjuguide

Detta underlag är tänkt att användas som guide och stöd vid intervjuer med de sex lantbrukarna. Intervjuerna kommer att genomföras som gårdsbesök. Lantbrukarna kommer att vara anonyma i undersökningen.

Intervjufrågorna är indelade i sex olika kategorier för att försöka urskilja vilka resurser som finns i nuvarande verksamheter och se hur de används. Frågorna syftar också till att försöka se vilket framtida scenario som är mest intressant för lantbrukare i denna region för att sedan se vilka förbättringar detta scenario skulle kunna medföra.

1. Mänskliga resurser

- 1.1 Hur länge har driften sett ut som idag? (Tidigare produktion)
- 1.2 Av vilken anledning startade verksamheten?
- 1.3 Varför har ni djuruppfödning?
- 1.4 Hur många är delaktiga i företaget?
- 1.5 Har ni någon annan sysselsättning vid sidan av företaget?
  - 1.5.1 I så fall vad och i vilken omfattning?
  - 1.5.2 Hur påverkar det faktum att ni är verksamma utanför företaget? (erfarenheter, kontakter, nya idéer)
- 1.6 Vilken typ av utbildning har ni?
- 1.7 Vilka erfarenheter har ni som gör att ni löser problem i driften och liknande själv?

- 1.8 Hur länge kommer nuvarande personer att hålla på med verksamheten?
- 1.9 Hur ser de närmaste 10 åren ut?
- 1.10 Finns det någon som vill ta över?
- 1.11 Hur ser ni på verksamheten idag?
- 1.12 Vad händer sedan?
- 1.13 Hur ser ni på ett framtida scenario där ni eventuellt får mindre inflytande över driften?

- 1.14 Vad har ni för mål med verksamheten?
- 1.15 Uppfylls målen?

2. finansiella resurser

- 2.1 Hur stor del av företagets ekonomi utgör jordbruksdelen?
- 2.2 Följer ni upp företagets ekonomiska resultat?
- 2.3 Är ni nöjda med företagets ekonomiska resultat?
- 2.4 Har ni någon strategi för företagets ekonomi, avkastning på kapital, lön

3. Fysiska resurser

driftsinriktning

- 3.1 Bedrivs ekologisk produktion på gården?
- 3.2 Bedrivs KRAV produktion på gården?
- 3.3 Hur många djur finns på gården? (medel enligt cdb? Kvigor, tjuvar dikor, mjölkkor)
- 3.4 Hur mycket kött/mjök levererades under 2006-2009?
- 3.5 Hur stor areal brukas?
- 3.6 Andel arrenderad mark?
- 3.7 Hur stor åkerareal brukas?
- 3.8 Hur många skiften?
- 3.9 Vilka jordtyper finns? Vattentillgång? (Klassificera mark i bra och sämre avkastande)

- 3.10 Hur många hektar ensilage odlas?
- 3.11 Hur stor areal av åkermarken betas?
- 3.12 Hur stor areal spannmål odlas?
- 3.13 Vilka sädeslag?
- 3.14 Hur stor areal naturbeten finns?
- 3.15 Är de berättigade till miljöstöd?
- 3.16 Har de särskilda värden?
- 3.17 Vilken typ av stall används?
- 3.18 Antal platser i stallet?
- 3.19 Köps foder in?
- 3.20 Hur mycket och vilket foder?
- 3.21 Köps strö in?

Arbetsid

- 3.22 Hur mycket arbetsid går åt i stallet för att hysa djuren vintertid?
  - 3.22.1 *Utfodring? (från upplagsplats in till foderbordet)*
  - 3.22.2 *Utgödsling? (från skrapgångar och liknande till brunn eller platta)*
  - 3.22.3 *Strö (från förvaring till ströbädd)*
  - 3.22.4 *Sjuka djur eller övrigt?*
  - 3.22.5 *Underhåll stall?*
  - 3.22.6
- 3.23 Hur mycket tid går åt under betessäsongen?
  - 3.23.1 *Bygga/underhålla staket?*
  - 3.23.2 *Daglig tillsyn och vatten?*

Utnyttjas gårdens resurser optimalt

- 3.24 Vilken är den mest begränsande resursen i den nuvarande driften? Varför?
- 3.25 Finns det något i den nuvarande driften som kan förändras?
- 3.26 Hur skulle en framtida satsning se ut? (köttproduktion, mjölk, diko, stall)

4. teknologiska resurser

- 4.1 Hur ser den nuvarande maskinparken ut? (ålder, omfattning)
- 4.2 Hur ser nuvarande stallinredning ut?
- 4.3 Hur mekaniserat är utfodring, utgödsling, ströarbete?
- 4.4 Investeringsbehov?

5. Omvärld, Rykte, anseende

- 5.1 Vad tror ni de närboende har för åsikter om verksamheten?
- 5.2 Vad tror ni samhället har för åsikter om verksamheten?
- 5.3 Vilka är kunderna och var finns de?
- 5.4 Kan ni få extra betalt för köttet?
- 5.5 Vilka nya möjligheter skulle ett samarbete ge? (kundkontakt, konkurrenssituation)

6. organisatoriska resurser

- 6.1 Hur skulle er situation förändras utifall ett samarbete inleds? (För- och nackdelar, problem)
- 6.2 Vilka risker/möjligheter ser ni i ett samarbete (tex. Belåning, nytt stall, sjukdom)
- 6.3 Vilka aspekter är viktiga vid inledandet av ett samarbete?
- 6.4 Vilka åtgärder anser ni krävs för möjliggöra ett samarbete?

- 6.5 Hur mycket arbete kan ni tänka er att släppa?
- 6.6 Finns det några arbetsuppgifter ni vill sköta själva?

Om ni svarat att ni har en alternativ sysselsättning, ställs nedanstående frågor

- 6.7 Är ni för er försörjning beroende av verksamheten?
- 6.8 Bedrivs det några samarbeten idag, om ja, hur ser detta ut?
- 6.9 Hur fungerar det?
- 6.10 Finns det några avtal som reglerar detta?
- 6.11 Vilka för och nackdelar ser ni?
- 6.12 Har ni anpassat nuvarande produktion med tanke på något samarbete?
- 6.13 Hur reglerar man bäst ett samarbete? (kontrakt, förtroende...)
- 6.14 Hur stärker man tillit och respekt inom organisationen?
- 6.15 Hur ska den gemensamma organisationen styras? Betalning av foder och strö?
- 6.16 Hur sker arbetsfördelningen?

7. Övriga synpunkter och liknande?

- 7.1 Vilket är företagets viktigaste mål? (tjäna pengar, hålla landskapet öppet, vana, har alltid håll på, avkopplande)
- 7.2 Vilket ska vara det gemensamma bolagets mål, maximera köttproduktion, betesskötsel?
- 7.3 Vilken typ av samarbete kan du tänka dig?

Bilaga 2: Driftsplan, sammanställning

Sammanställningen i driftsplaneringsprogrammet i Agriwise, vilket användes för att göra en driftsplan för det framtida scenariot med bildande av ett gemensamt driftsbolag. Nedan ses sammanställningen i den driftsplan som gjordes.

1	Välj Bidragskalkyler		Rörelsekapital		Antal timmar		Täckningsbidrag	
	2 Konto	Antal	å kr	Totalt kr	å tim	Total tim	å kr	Totalt kr
3	161 åkerbete (norm)	73,0	1 183	86 326	4,3	314	4 869	355 461
4	162 åkerbete (intensiv)	16,3	1 183	19 276	4,3	70	4 859	79 207
5	163 naturbetesmark	75,0	677	50 804	2	150	2 048	153 570
6	167 helsädsensilage	32,6	2 003	65 309	3,3	108	3 019	98 413
7	169 rundbalsensilage	48,9	2 123	103 818	3,3	161	3 574	174 774
8	631 diko, februarikalvning	200,0	4 827	965 487	7	1 400	1 979	395 704
9	635 dikokviga	40,0	2 747	109 869	0		898	35 919
10								
11	3070 Bär och grönsaker							
12								
13	3981 EU: Grundbelopp åker	245,5					1 108	272 014
14	3981 EU: Grundbelopp bete							
15	3981 EU: Tilläggsbelopp							
16	3981 EU: Övriga stöd							
17	3621 Körslor							
18	3410 Skog							
19	3911 Hyresintäkter							
20								
21								
22								
23	Underhållsarbeten							
24	Driftsledning							
25	Summa rörelsekapital			1400 890				
26	Summa arbetsbehov, tim					2 203		
27	Summa TB							1 565 062
28		Stöd vid beräkning av lön		kr/tim		tim		
29	7010 Anställd arbetskraft			202		- 2 203		- 445 006
30								
31	Eget - familjens arbetsbehov, tim					-		
32	Summa TB efter lönekostnader för anställda							1 120 056

33		Stöd vid beräkning av	
34	Underhåll	underhåll	
35	5520 Underhåll inventarier		- 73 250
36	5530 Underhåll byggnadsinventarier		
37	5170 Underhåll byggnader		
38	5570 Underhåll markanläggning		
39			
40	Summa underhåll		- 73 250
41			
42	Diverse driftsutgifter utöver bidragskalkylerna		
43	5700 Transport		
44	6100 Administration		
45	6310 Företagsförsäkringar		
46	5110 Arrende		- 98 200
47	4060 Maskinhyror		
48	5010 Lokalhyra		- 898 800
49	5310 Elavgifter för drift		
50	6500 Rådgivning		
51	5400 Förbrukningsmaterial		
52	5360 Drivmedel oljor		
53	6900 Övrigt		
54			
55			
56			
57	Summa driftsutgifter utöver bidragskalkylerna		- 997 000
58	Resultat före avskrivningar		49 806

59		Stöd vid beräkning av årligt	
60	Avskrivning (årligt reinvesterings- och amorteringsbehov)	investeringsbehov	
61	7832 Avskrivning inventarier		- 57 596
62	7833 Avskrivning byggnadsinventarier		
63	7821 Avskrivning byggnader		
64	7835 Avskrivning markinventarier		
65	7814 Avskrivning produktionsrätter		
66	7810 Avskrivning startkostnader		
67			
68	Summa avskrivning (årligt reinvesterings- och amorteringsbehov)		- 57 596
69	Resultat efter avskrivningar		- 7 790
70		Investerings- och	
71	Finansiella intäkter och kostnader	finansieringsplan	
72	8310 Ränteintäkter		
73	8410 Räntekostnader		- 208 000
74			
75	Summa finansiella intäkter och kostnader		- 208 000
76	Arbets- och kapitalinkomst		- 215 790

Bilaga 3: Resultaträkning, driftsplan

Nedan visas en resultaträkning som erhållits vid beräkningar gjorda i driftsplaneringsprogrammet (Agriwise, 2010). Resultaträkningen är visat uppskattade intäkter och kostnader för bolaget. Dock har diverse omkostnader som uppstår i produktionen inte tagits med då de är svåra att uppskatta.

Resultaträkning

Intäkter		
3081	Miljöstöd	230 000 kr
3085	Ekologiskt stöd växtodling	95 640 kr
3141	Livkalvar	1 065 240 kr
3142	Ungnöt liv	324 000 kr
3153	Köttkor slakt	332 320 kr
3184	Kompensationsstöd	193 500 kr
3186	Ekologiskt stöd kött	333 290 kr
3981	Gårdsstöd	272 014 kr
Summa intäkter		2 846 004 kr
Kostnader		
4010	Utsäde	-56 094 kr
4061	Jordbearbetning	-61 207 kr
4064	Stallgödselkörning	-31 215 kr
4067	Vallskörd	-184 761 kr
4083	Skördegarn, nät och plast	-134 933 kr
4121	Inköp livkalvar	-191 352 kr
4123	Inköp kvigor	-324 000 kr
4138	Mineralfoder	-76 567 kr
4152	Halm	-38 232 kr
4170	Omkostn mjölk/köttproduktion	-65 115 kr
4173	Vet och djurmedicin med moms	-26 600 kr
5010	Lokalhyra	-898 800 kr
5110	Arrende/tomträttsavgäld	-98 200 kr
5360	Drivmedel oljor	-85 564 kr
5520	Rep/underhåll av inventarier	-73 250 kr
7010	Löner kollektivanst lantbruk	-445 006 kr
Summa kostnader		-2 790 896 kr
Resultat före avskrivningar		55 108 kr

Avskrivning (Årligt reinvesterings- och amorteringsbehov)		
7810	Avskrivn på imm anl.tillg	-0 kr
7814	Avskrivning produktionsrätter	-0 kr
7821	Avskrivningar på byggnader	-0 kr
7832	Avskrivn maskiner/inventarier	-57 596 kr
7833	Avskrivningar byggnadsinv	-0 kr
7835	Avskrivningar markinventarier	-0 kr
Summa avskrivningar (årligt reinvesterings- och amorteringsbehov)		-57 596 kr
Resultat efter avskrivningar		- 2 488 kr
Finansiella intäkter och kostnader		
8310	Ränteintäkter från oms.tillg	0 kr
8410	Räntekostn långfr skulder	-208 000 kr
Summa finansiella intäkter och kostnader		-208 000 kr
Arbets- och kapitalinkomst		- 210 488 kr

Bilaga 4: Täckningsbidrag per diko i driftsbolaget

För att visa på hur kalkylen för en diko i driftsbolaget skulle kunna tänkas se ut visas nedanstående bidragskalkyl (Agriwise, 2010). Kalkylen visar på hur viktiga gårdsstöd samt övriga ersättningar är för driftsbolagets resultat då denna kalkyl visar kraftigt negativt TB 3.

TB1 (1922) Intäkter- kostnader

TB2 (840) Belopp som återstår efter det att underhåll, maskinkostnader, byggnader, stängsel samt ränta på djur- och rörelsekapital beaktats.

TB3 (-4249) är det som återstår då avskrivningar och finansiella kostnader för byggnader inventarier, maskiner samt lönekostnader beaktats. Det som blir över utgör lantbrukarnas arbets- och kapitalinkomst.

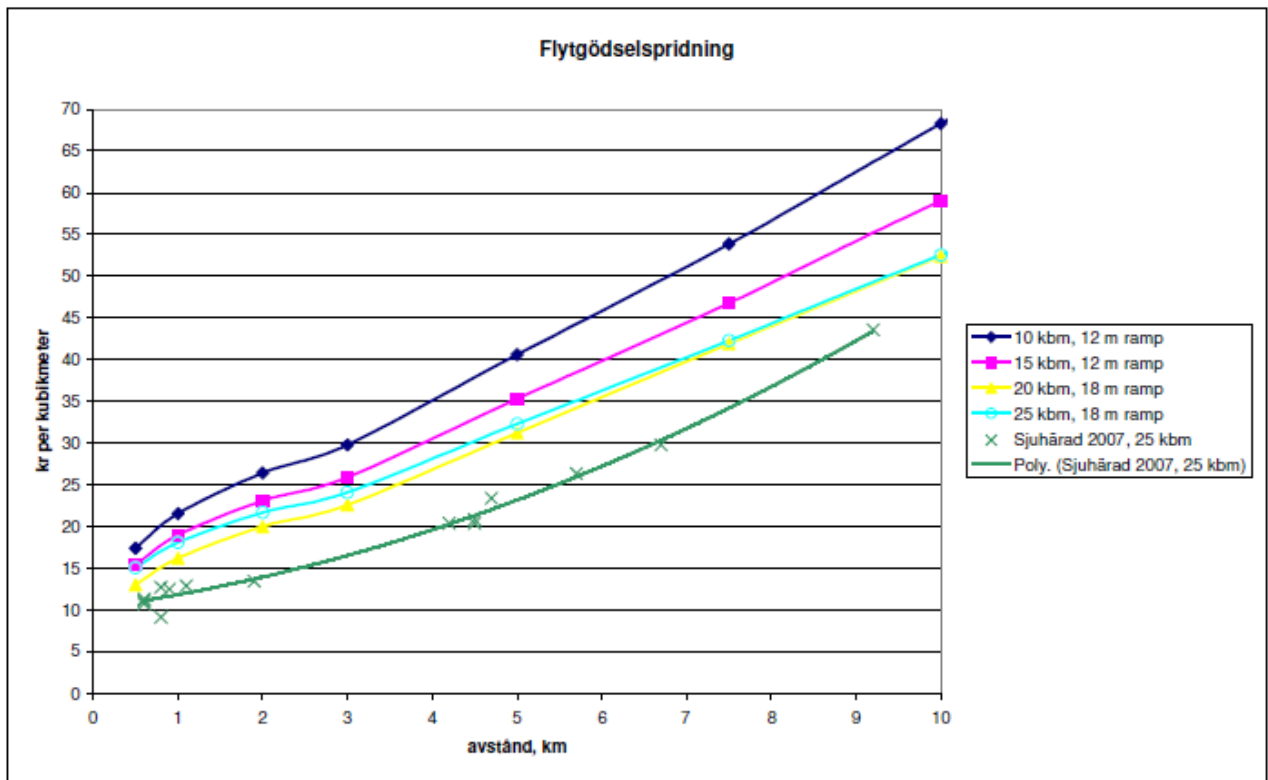
Intäkter diko				
	per ko och år	Kvant	pris	kr
Kvigkalv, halvfabrikat	st	0,495	4 760	2 356
Tjurkalv, halvfabrikat	st	0,495	6 000	2 970
Utslagsko	st	0,2	8 308	1 662
	SUMMA INTÄKTER			6 988
SÄRKOSTNADER				
Rekryteringskviga	st	0,2	8 100	1 620
Ensilage, egenproducerat	kg ts	2 000	1,33	2560
Bete	kg ts	2 098	0,64	1342
Mineralfoder	kg	30	10,46	314
Halm, strö	kg	177	0,90	159
Veterinär, medicin	kr	1	133,00	133
Kontroll, rådgivning	kr	1	127,00	127
Diverse kostnader	kr	1	142,00	142
	SUMMA SÄRKOSTNADER 1			6 297

Byggnader, underhåll	kr	35 000	0,005	175
Ränta djurkapital	kr	8204	0,07	574
Ränta rörelsekapital	kr	4750	0,07	332
	SUMMA SÄRKOSTNADER 2			7 479
Byggnader, avskr + ränta	kr	35 000	0,105	3 675
Arbete	tim	7	202	1414
	SUMMA SÄRKOSTNADER 3			12 568

TB1	691
TB2	-491
TB3	-5 580

Bilaga 5: Flytgödselspridning

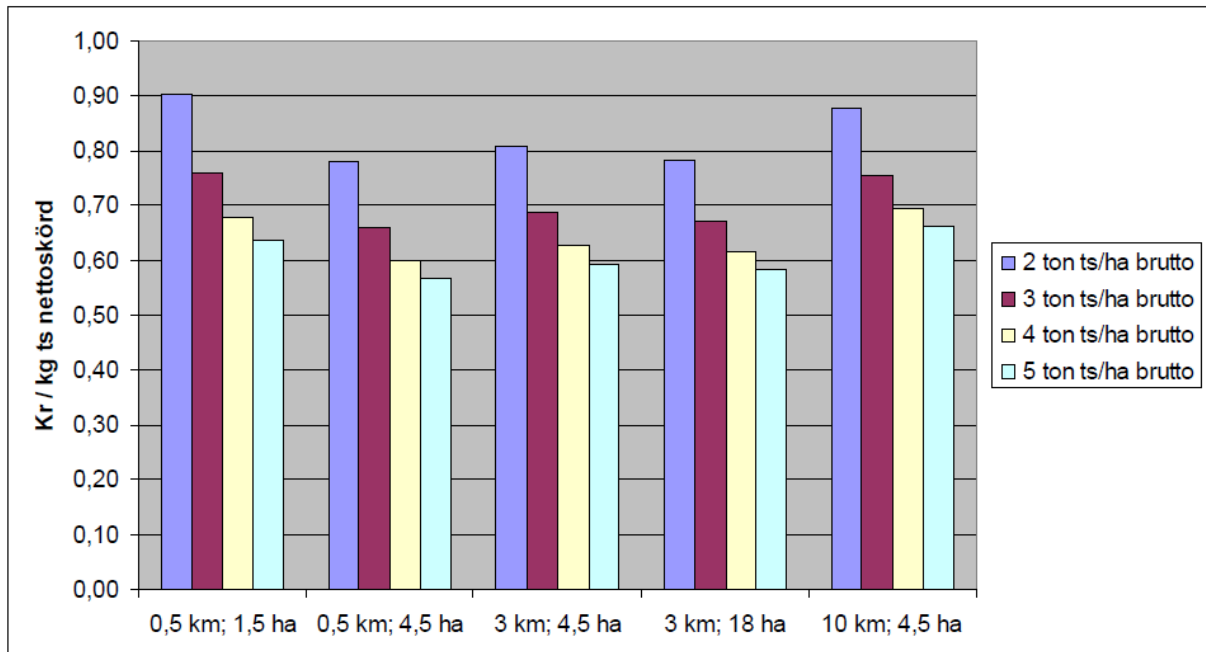
I Hallins (2009) studie, Utvecklingsmöjligheter för att stärka konkurrenskraften inom mjölk- och köttproduktionen i Sjuhärad – “Ulricehamnsprojektet” har beräkningar för flytgödselkörning i Sjuhäradsbygden, regionen där driftbolaget är beläget, gjorts. Beräkningarna har dels gjorts genom tidsstudie och dels genom användning av ett dataprogram. Diagrammet visar kostnaden för att sprida en kubikmeter flytgödsel beroende av avstånd och storlek på gödseltunna.

Källa: Hallin, O., 2009. *Utvecklingsmöjligheter för att stärka konkurrenskraften inom mjölk- och köttproduktionen i Sjuhärad – “Ulricehamnsprojektet”*. Hushållningssällskapet Sjuhärad, Länghem

Bilaga 6: Vallskörd

I en studie av Kumm (2009) redovisas nedanstående kostnader per kg ts. nettoskörd då skörd sker med slåtterkross, strängläggare, pressplastare samt baltransportvagn. Kostnaderna är beroende av skörd per hektar, fältstorlek samt avstånd från fältet till stallet. Kostnaderna inkluderar även nät och sträckfilm

Källa: Kumm, K.-I. (2009). *Produktionskostnader för grovfoder till köttdjur*. Skara: Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Avdelningen för produktionssystem, Rapport 23